

ԱԿԱԿԻ ՇԱՆԻՁԵ

ՀԻՆ ՎԼՍՅԵՐԵՆԻ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱԳՐԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԵՐԵՎԱՆ

ԹԻՎ 1

სომხეთის სსრ მეცნიერებათა აკადემია
ალმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი

აკაკი შანიძე

ძველი
ქართული ენის
გრამატიკა

სომხეთის სსრ მეცნ. აკად. გამომცემლობა
ერევანი 1983

4
2-30
72

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՄՇ ԳԻՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԳԵՄԻԱ
ԱՐԽԱՏԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԻՆՏԻՏՈՒՏ

ԱԿԱԿ ԵՏՆԻԶ

ՀԻՏ
ՎՐԱՅԵՐԵՆՏԻ
ՔԵՐԱԿԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՄՇ ԳԻ ԸՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1983

1779

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՀ ԳԱ
Ռեկլամպետության ինստիտուտի
խաբերի սրբարանը

Վրացերենից թարգմանեցին՝
Հ. Գ. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ
Պ. Ա. ՉՈՐԱՆՅԱՆ

Պատասխանատու խմբագրերեն՝
Գ. Բ. ԶԱՀՈՒՆՅԱՆ,
Պ. Մ. ՄՈՒՐԱԳՅԱՆ

Գիւրը հրատարակության են երաշխավորել՝
Հ. Հ. ԿՈՍՏՅԱՆՅԱՆ, Մ. Հ. ՄՈՒՐԱԳՅԱՆ

Շանիձն Ա. Գ.

Հին վրացերենի քերականությունը [Պատ. խմբ. Գ. Զա-
հուկյան, Պ. Մուրադյան.—Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1982 224 էջ

Աշխատությունը հին վրացերենի քերականության համառոտ համա-
կարգված շարագրանքն է։ Հեղինակը ըստ գրավոր հուշարձանների հան-
գամանորեն բնութագրել է հին վրացերեն լեզուն, հարվման և խոսարձան
համակարգերը, բնորոշել նկարանական և շարահյուսական ինքնատիպու-
թյունները։ Գրքի հայերեն թարգմանությունը պարունակում է որոշ լրա-
ցումներ և փոփոխություններ։

Սույն աշխատանքը կրված է նպատակով վրացերենի ուսումնա-
սիրությանը և խթանելու կովկասագիտության զարգացմանը մեր հանրա-
պետությունում։

460200000

Շ 703 (02) — 83 17—51

© Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1983

Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Ո Ս Ք

Վերջին տասնամյակներում իրականացվում է վրացական ինֆու-
րայն ու քաղաքական մատենագրության բնագրերի մատենաշարա-
յին հրատարակություն, ձեռագրական հավաքածուների ակադեմիական
նկարագրություն, վրաց ժողովրդի անցյալի, լեզվի ու գրականության
պատմության հանգուցային խնդիրների մենագրական հետազոտություն
և այլն։ Այդ ամենի շնորհիվ տարեշտարի ակներև է դառնում վրաց ժո-
ղովրդի ստեղծած մշակութային արժեքների բնդհանուր գիտական ու
նամանաչափական նշանակությունը, անում է և արևելագիտական մյուս
բնագրավաճեքների հետաբերությունը դեպի վրացագիտությունը։

Վրաց ժողովրդի պատմության, մատենագրության, լեզվի ու ար-
վեստի ուսումնասիրությունը նշանակալիորեն զբաղեցնում է նաև հա-
յագետներից։ Մատենագրական շատ հուշարձանների հայ-վրացական
խմբագրությունների գոյությունը, մշակութային նույն ուղղությունում տե-
կաներեն գտնվելու իրողությունը, աղբյուրությունների ու փոխազդեցու-
թյունների առկայությունը, պատմական ու մշակութային բնդհանրա-
կան ինտիմիտետների գոյության փաստը, և, ի վերջո, բարիդրացիու-
թյան ու միմյանց նեցուկ լինելու հազարամյա պականդներ հայագետին
պարտավորեցնում են նախանձախնդիր լինել վրացագիտության նվա-
նումներին։

Վրացագիտության վաստակաշատ նամակետ պրոֆ. Ակակի Շա-
նիձի «Հին վրացերենի բերականությունը» (ուսյ է տեսել 1976 թ. Քը-
րիլիսիի համալսարանի հրատարակությամբ) վրաց լեզվի բերականու-
թյան ու պատմության առական հետազոտության համառոտակի ամ-
փոփումն է՝ զբված ձեռնարկի տեսով։ Նրանում ամանամանում ու բնու-
թագրված են այն բոլոր ինֆատիպությունները, որոնցով հարուստ է
հին վրացերենը։ Գիրեն ունի բաշտոշ զորձնական նպատակ՝ դյուրաց-
նելու վրաց լեզվի ու մատենագրության պատմաբանների, բնագրագետ-

ների ու աղբյուրագետների աշխատանքը: Այն միաժամանակ կոչված է զոհացում տալու օտարազգի գիտնականների հետաքրքրությանը հին վրացերենի խնդիրներում:

Սույն բարգմանությունը ձեռնարկելու հիմնական նպատակներից մեկը մեզանում ծավալվող վրացագիտական ուսումնասիրություններին նպաստավոր լինելն է: Բայց միաժամանակ՝ Ա. Շանիձեի «Հին վրացերենի ֆրեականություն» հայերեն հրատարակությունը օգտակար կլինի նաև ընդհանուր լեզվաբանական խնդիրներ արծարծող մասնագետներին:

Պիտի խոստովանել, սակայն, որ ֆրեականագիտական աշխատություններ բարգմանելու փորձի պակասը, մանավանդ վրաց լեզվի բարդ կառուցվածքի ու նրանով պայմանավորված տերմինաբանության՝ զուտ վրացերենին հատուկ համակարգի սակայության պայմաններում, զգալի զժվարություններ հարուցեց: Առանձին տերմինների բարգմանության հայացման կապակցությամբ անհրաժեշտ եղավ դիմել հեղինակին՝ խորհուրդ տանելու և կամքը հարցնելու համար: Ա. Շանիձեն այդ ամենն ընդունեց սիրալիրությամբ և առանձին ղեպփերում եռանդագին պնդեց այս կամ այն տերմինը հայերեն փոխանցելու իր առաջարկած տարբերակը:

Գրեում կատարված մասնակի փոփոխությունները (բարգմանաբար լրացումները կամ հայերենի տվյալներից ելնող բացատրություններ, որոնք միշտ անկյունավոր փակագծերում են) համաձայնեցված են հեղինակի հետ: Գրաբար բարգմանությամբ են օժտվել այն օրինակները, որոնք ունեն միջնադարյան հայկական համապատասխանություն, իսկ մնացած ղեպփերում դրանք բարգմանվում են նոր հայերենի: Բնագրական վկայակոչությունների մեջ նկատված վրիպումներն ուղղված են:

Հայերեն հրատարակության արդիվ հեղինակը գրել է առաջաբան, ուստի վրացերեն բնագրում եղած առաջաբանը այլևս պահելու հարկ չկար: Գառնչալի հեղինակի համաձայնությամբ, զբքի վերջից հանել ենք վկայակոչված առանձին բառերի ու տերմինների նոր վրացերեն բացատրության բառացանկը: Խույն ձևով ենք վարվել և վրացերենի բնագրերի հրատարակության, լեզվաբանական հետազոտությունների և բառարանների համառոտ մատենագիտության հետ, որոնք հայ ընթերցողին զբաղեցնող գործնական տեղեկություն գրեթե չեն բավանդակում:

Խ Մ Բ Ա Գ Ի Բ Ե Ե Բ

ՀԱՅԵՐԵՆ ԼՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՌՌԻՎ

Հայ և վրաց ժողովուրդներն անհիշելի ժամանակներից անմիջական հարեաններ են: Հաճախ նրանք պատմական ընդհանուր ճակատագիր են ունենել և համառեղ մարտնչել են ներքուստ թշնամիների դեմ: Անցյալում այս երկու ջրիստոնյա ժողովուրդներն իրար հետ ալեյի սերտ մշակութային փոխհարաբերության և փոխազդեցություն մեղ են եղել քան որևէ այլ ժողովուրդի հետ: Ուստի, ինքնին հասկանալի է, որ վրացերեն խոսողը պետք է հայերեն գիտենա, իսկ հայերեն խոսողը՝ վրացերեն:

Անգուն ուսումնասիրելու համար անհրաժեշտ է գիտենալ նրա քերականական կառուցվածքը: Այս գիրքը կոչված է կարեորագույն և ամենաանհրաժեշտ տեղեկություններ հազորդելու հին վրացերեն լեզվի քերականությունը ուսումնասիրող հայերին:

Ինչպես հնչյունական առումով, այնպես էլ ձևաբանորեն և շարահյուսորեն, հայերենը և վրացերենը իրարից բավականաչափ տարբեր լեզուներ են: Հնչյունաբանությունից նշելի է, որ վրացերենն ունի երկու կատակային հնչյուն՝ y և ջ, որոնք բացակաում են հայերենում: Բացի այդ, հին վրացերենում, իբրև հունարենի օժեգայի համապատասխանություն, գոյություն ունի Յ, որ չկա հայերենում:

Փոխարենը՝ հայերենը վրացերենի Ծ-ի դիմաց ունի երկու հնչյուն՝ կոշտ (n) և փափուկ (r): Բացի այդ, հայերենն ունի ձայնավոր ջ, որին համապատասխան հնչյուն գոյություն չունի ոչ հին և ոչ էլ նոր վրացերենում:

Այս բոլորով հանգերձ, հայերենի և վրացերենի հնչյունական համակարգերը շատ նմանություններ ունեն. երկուսում էլ գոյություն ունեն բազմաձայնների հինգ հոլակներ, որոնցում հնչյուններից երկուսը խույ են, իսկ մեկը՝ շնշեղ. Յ, Յ, ծ (պ, փ, ք), Ծ, Թ, Թ (ա, օ, Գ), Ծ, Ծ (ժ, ց, ձ), Ծ, Կ, Կ (ճ, ջ, ջ), Ծ, Ծ (ճ, ց, Գ):

Ձևաբանությունից նշելի է, որ վրացերենում անունները երկու տեսակի հոգնակի ձև ունեն՝ մեկը 5-7-ով և մյուսը՝ 3-ով կազմվող, որոնց շարահյուսական հատկությունը տարբեր է: Ինքնատիպ է և վրացերենում անունների կրկնակի հոլովումը:

Առանձնապես բարդ է բալի կառուցվածքը վրացերենում: Եթե բայը հայերենում (ինչպես և ռուսերենում, հունարենում, լատիներենում և այլն) միշտ միազեմ է, ապա վրացերենում այն կարող է լինել և՛ միազեմ, և՛ երկզեմ, և՛ եռազեմ: Եթե միազեմ բայը մեկ բայաշարքում կարող է ունենալ միայն վեց բայաձև (երեքը եզակի թվում և երեքը՝ հոգնակի), ապա երկզեմ և եռազեմ բայերը հին վրացերենում կարող են ունենալ մինչև երեք առանյակ բայաձև, քանի որ բայաձևում ենթակայական զեմքի հետ միասին արտահայտվում է նաև խնդրային զեմքը (զեմքերը):

Կրավորական սեռը վրացերենում երկու տեսակի է՝ շարժուն և կայուն, որը վրացերեն լեզվի առանձնահատկությունն է:

Վրացերեն լեզվում բայի բազմադիմություն հետ է կապված դարձություն երեւոյթը, որը հատկանշական է վրացերենի համար: Անցողական բայը վրացերենում կարող է ունենալ երեք դարձություն՝ համարդարձություն, յուրադարձություն և այլադարձություն (այլ կերպ ասած՝ լեզոք, ենթակայական, խնդրային), որը բնորոշ չէ մյուս լեզուների համար:

Բայաշարքերի թիվը հին վրացերենում հասնում է տասնհինգի, որոնցից չորսը հաճախական են: Հաճախականի համապատասխան բայաշարք հայերենում գոյություն չունի:

Վրացերենին հատուկ է նաև անցողական բայերը խոնարհելիս ներքանց բաժանումը երեք բայախմբի, որը խորթ է հայերենի և մյուս լեզուների համար:

Հին վրացերենում անցողական բայը II բայախմբի բայաշարքերում ունի երկուական բայաձև՝ առաջին, երբ ուղիղ խնդիրը եզակի է, և երկրորդ, երբ ուղիղ խնդիրը հոգնակի է, որը և որոշ բարդություն է ըստ սեռի:

Ինքնատիպ է հին վրացերենում որոշ բայերի փոխարինելիությունը ըստ թվի և բայաշարքի:

Շարահյուսության մեջ առանձնապես նշելի է անցողական բայի հետ օգտագործվող ենթակայի և ուղիղ խնդրի հոլովափոխությունը, որը միանգամայն անձանոթ է հայերենին և մյուս լեզուներին:

Այս դրբում համառոտակի քննված են հին վրացերեն լեզվի ամենակարևոր քերականական երևույթները:

Հուսով եմ, որ այն կօգնի նրանց, ովքեր մտադիր են լրջորեն ձեռնամուխ լինել հին վրացերեն լեզվի ուսումնասիրությանը:

Իրիլիսի, 09.03.1978 թ.

Ա. ՇԱՆՈՉԵ

Ն Ե Ր Ա Ծ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. Հին վրացիներն լեզուն: Հին վրացերեն է կոչվում այն լեզուն, որը ներկայացված է վրացական հնագույն գրավոր հուշարձաններում (V—XI դդ.): XI դարի հուշարձանները ևս զրված են հին վրացերեն լեզվով, սակայն նրանք պարունակում են բավականաչափ բառային-քերականական այնպիսի երևույթներ, որոնք դրանց լեզուն մերձեցնում են միջին վրացերենին: Ոստի XI դ. լեզուն անցումային աստիճանի լեզու է, որի մեջ գերակշռում է հինը, բայց կան նաև միջին վրացերենին բընորոշ տարրեր:

2. Խամեևտարա (խամեևտություն, Ե-ավելագրություն): Հին վրացերենի շրջանակներում առանձնանում են V—VII դարերի հուշարձանները, որոնց լեզվին բնորոշ է խամեևտարան, այսինքն Է տառի «ալե-լորդ» գործածությունն այնպիսի ձևերում, ինչպիսիք են Ե-օլո (էր), Ե-լոլո, (ասում էր), Ե-լոլոցն, (ցույց տվեց), Ե-օօլո, (տանի), Ե-լոլոլոլոլոլո (լավագույն) և այլն: Այս Ե-երը ավելորդ են IX—XI դարերի գրական լեզվի անսանկունից. թև իրենց մասնակից դրանք անհրժեշտ են եղել: Որոշ հուշարձանների խամեևտության փոխարեն հատկանշական է հավելյալ Յ-ի գործածությունը՝ համեևտարան (համեևտություն, Յ-ավելագրություն), որ ավելի ուշ շրջանի երևույթ է (մոտավորապես VII—VIII դդ.):

Հավելյալ Ե-ի կամ Յ-ի գործածման հետքերը վերապրուկի տեսքով կարող են հանդիպել նաև IX—X դդ. հուշարձաններում, օրինակ՝ Ադշի ավետարանում (897 թ.):

Վ Ր Ա Ն Ա Տ Ա Ռ Ո Ւ Ե Ր Ա

3. Մեզլովանի (Բուլղոզի երկաթագիր): Վրաց հին դարավան նըշանագրերը, որոնցով զրված են մագաղաթի վրա կամ փղաղբված քարերին հնագույն վրաց գրավոր հուշարձանները (ձևագրեր, արձանա-

դրություններ) V—IX դարերում, վրացական ազգային ինքնուրույն այբուբենի տառերն են: Բառերը զրվում են ձախից աչ:

Սկզբնապես տառերը բարձրությունը միաշափ էին, բուրբ տեղավորվում էին երկու հորիզոնական գծերի միջև, բայց հետո որոշ տառերի ուղղահայաց դժերը ներկարել են: Այդ տառերն են՝ ՎՓ+ՎԳԿ: Միաժամանակ՝ տառերը ուղիղ դիրք ունեին և նրանցից մի քանիսի գլխիկը հնագույն արձանագրություններում (Ե-ավելագրության շրջանում) կուրացված է եղել՝ Վ Գ Վ Յ, սակայն հետագայում աստիճանաբար բացվել է: Ընդհանուր արտաքին տեսքի պատճառով հնագույն հուշարձանների գրությունը անվանվել է մեզլովանի (բուլղոզի):

4. Կուրխովանի (անկյունավոր գիր): Մրզլովանի գրությունից IX դ. սերվեց ու զարգացում ապրեց կուրխովանի գրությունը, որի մեջ տարբեր բարձրության շորս տառախումբը ձևավորվեց: Եթե նրան դժի փոխարեն տունենք շորս զուգահեռ հորիզոնական գիծ և նրանց միջև զեանդենք նոր ձևավորված տառերը, կտեսնենք որ.

ա) մի խմբի տառերը տեղավորված են նրկու միջին գծերի արանքում, Ե Կ Մ Ն Տ Ր Ա Ս Մրանք միջնատառեր են:

բ) նրկորդ խմբի տառերի գլխիկը սկսվում է վերին գծից, իսկ իրանը՝ տեղավորվում նրկու միջին զուգահեռ գծերի արանքում. Յ Ն Յ Ն և այլն: Մրանք վերնատառեր են:

գ) երրորդ խմբի տառերի գլխիկը նրկու միջին հորիզոնական գրծերի արանքում է զեանդված, իսկ վերջույթները իջեցված են մինչև հիմնագիծ. Յ Պ Կ և այլն: Մրանք ներքնատառեր են:

դ) չորրորդ խմբի տառերը զբաղեցնում են ողջ բարձրությունը՝ առաջին գծից մինչև շորրորդը. կ Վ ՚: Սրանք բարձրատառեր են:

Երկու միջին հորիզոնականների արանքում տեղավորված կուրխովանի գրության տառերը (կամ տառերի մասերը) թեքված են ձախից աչ և գծերի հետ հասման մասերում անկյուններ են ստեղծում: Այս տառերը տեսքով նման են շղագրերի և անկյունների պատճառով անվանում ենք անկյունավորագիր (կուրխովանի): Հնում ավելի շատ նուսխուրի էին կոչում: Երկուսն էլ՝ մրզլովանին և կուրխովանին (նուսխուրի), հին վրացական հուշարձանների տառերն են. մրզլովանին սկզբնականն է, կուրխովանին՝ հետագայինը: Կուրխովանիով զրված հուշարձաններում գործածվում է նաև մրզլովանին, սակայն միայն վերնագրերում իբրև գլխագիր: X—XI դդ. ձևագրերի մեծ մասը զրված է կուրխովանի տառերով: Առաջին անգամ այսպիսի տառեր հանդիպում են 864 թ. քնդօրինակված Մինայի ձառնորի հիշատակարանում: Այս ձևագրերը սկզբից մինչև վերջ զրված է մրզլովանիով, բայց նրա հիշա-

տակարանային մասը, որը ձևազարդվելու է զետեղված, գրված է կուլթիսովանի տառերով:

5. Մխեղրույի (աշխարհիկ գիր): Կուլթիսովանի գրությունների, նորից շուրս խմբերի բաժանման սկզբունքով, կուլթիսովանի տառերի անկյունագծոր մասերի կլորացումով և առանձին ընդհանուր գիրքի ուղղումով XI դարում առաջացան նորատեսակ տառեր: Հին գրատեսակները (մրգավանի և կուլթիսովանի) մնացին եկեղեցական գործածության մեջ, իսկ աշխարհիկ գործերի համար գործածում էին նոր գրատեսակը, որն անվանվեց մխեղրույի: Մկղբնական շրջանում մխեղրույի տառերը գեղես ինչ-որ չափով նման էին կուլթիսովանիին, սակայն հետզհետե հնազեղ են նրանից, իսկ XIII դարում մխեղրույի գրությունը վերջնականապես առանձնացել է:

Մխեղրույի գրությունում, ի տարբերություն խուցուրիի, սկզբում բացակայում էին հետևյալ երեք տառերը՝ Ի, Չ, Ք, ավելի ճիշտ՝ սրանց համապատասխանությունները, բայց հետագայում սրանց համար էլ ձևավորվեցին մխեղրույի տառագատակները՝ Յ, ա, օ, (համապատասխանաբար):

Մխեղրույի զարգացումից և արմատավորումից հետո հին գրություններն (մրգավանի, նուսխուրի) անվանվեցին խուցուրի (բահանալարի), բանի որ այն գործածում էին հոգևորականները եկեղեցական գործերի համար, իսկ մրգավանին առանձին կոչում էին սամթավրույի (գլխազարդիր, իմա՝ երկաթազիր):

6. Զուլգանե զարձանություն: Մրգավանի գրությունը շի զազարել գործածվելուց IX դարում, էր նրանից ծագեց կուլթիսովանին (նուսխուրի), և ու յու վա զերչին է գուրս մնացել գործածությունից XI դ., երբ սրանից զարգացավ գրուսթյան նոր տեսակ՝ մխեղրույի: Վրացական տարատեսակ տառերը գործածվում էին հնաագայում ևս, բայց այնպես, որ կեղեցական գրքերը գրվում էին հին տառերով (մրգավանիով կամ նրանից առաջացած կուլթիսովանիով, որի մեջ խառն էր նաև մրգավանին), իսկ թագավորական հրովարտակները, դատական արձանագրություններն ու աշխարհիկ քնույթի այլ փաստաթղթերն ու գրքերը (պոեմներ, պատմվածքներ և այլն) գրվում էին մխեղրույիով: IX—X դդ. Ավետարանները, Գործք առաքելոցը, Պողոսի թղթերը, Մաղմուսները, Տոնականներն և ճառքնախերները գրված են մրգավանի գրությամբ: Խըրտաթ հարանցը (գրված մինչև 943 թ.), Հովհան Ոսկեբերանի վարքը (968 թ.), Օշկի կամ Աթոնի Աստվածաշուշուրը (978 թ.), Նրուսաղեմյան Մարգարեությունները (XI դ.), Նրուսաղեմյան Տոնականը (X—XI դդ.) և շատ ուրիշ գործեր գրված են կուլթիսովանի տառերով (նուսխա-խուցու-

րիսով): X դ. Շատրեբդի ժողովածուի մի մասը մրգավանիով է գրված, իսկ մյուս մասը՝ կուլթիսովանիով (նուսխա-խուցուրիով): Նման գրություն է նաև 1050 թ. արտագրված Մարտավրիի ավետարանում: Հնուագայում հետզհետե նուսխա-խուցուրին հարկեց իր ճանապարհը և դրեթեթ թուրք եկեղեցական գրքերը, այդ թվում և Հին ու նոր կտակարանները, գրվում էին նուսխա-խուցուրիով:

7. Տառերի անուններն ու շարքը: Լավ հայտնի են նոր վրացերենում գործածվող տառերի անվանումները, որոնք ավանդաբար գալիս են հնից: Ինչ վերաբերում է գործածությունից դուրս մնացած տառերին, նրանց անվանումներն են՝ Յ-հե, ա-լե, չ-վե, Յ-խար, օ-օհ: Վերջին տառի օհ անվանումը հնագույն ձևն է, այն հետագայում անվանվեց հոն:

Բերենք ամբողջ այբուբենը և տառերից յուրաքանչյուրի տակ գրենք անվանումը.

Շ	վ	լ	ծ	ղ	դ	ն	թ	ժ
ան	բան	գան	դոն	եկ	վեկ	զեկ	հե	թան
ի	կ	ն	թ	հ	չ	օ	ս	վ
իկ	կան	յա	ման	նար	յե	օն	սար	փան
յ	ե	բ	պ	փ	տ	ո	գ	ց
յան	եան	բար	պիե	փար	թան	դար	դար	չիե
չ	ց	ժ	բ	ճ	լ	լ	չ	լ
չիե	ցան	ժի	ծի	ճար	լան	լար	լան	հան
ժ	ս (հոն)							

8. Տառերի թվային ածիվները: Շ-ից մինչև շ (այսինքն՝ առաջինից մինչև 24-րդ. տառը) այնպես են տեղակարգված վրացերենում, որ լիտվին համապատասխանում են հունական այբուբենի առաջարբին, բայց երկու դեպքից. Կ-ից հետո հունարենում քոի է՝ Յ, իսկ Ս-ից հետո՝ Չ (թյու), որոնց համապատասխան հնչյուններ վրացերենում չրկան: Փոխարենը նրանց տեղում զետեղվել են՝ Կ-ից հետո՝ Չ, իսկ Ս-ից հետո՝ Վ: Այս պատճառով մխտեսակ արտասանություն ունեցող տառերը երկու այբուբենում էլ (հունական ու վրացական) ունեն միևնույն թվային արժեքը: Օրինակ՝ հունարեն KAMN և վրացերեն Կ Ե Թ Կ

1 զ տառը գործածությունից ընդհանրապես դուրս է եկել, սակայն թվային նշանակությամբ այն մնացել է հունական այբուբենում. փոխարենը իր տեղում է լատինական այբուբենում՝ շենց Բ-ից հետո. O.P.Q.R.S.

Համապատասխանարար ունեն հետևյալ թվային արժեքները՝ 20, 30, 40, 50:

Վրաց այբուբենը եզրափակում է օ՞-ը (կամ հոս-ն) Ք, որը համապատասխանում է հունական օմեգային: Հունական այբուբենում X և Ω-ի միջև մեկ տառ է. ΨΩ, իսկ վրացերենում Ի-ի և Ք-ի միջև տեղադրված է 12 տառ, որոնք արտահայտում են վրացերենին հատուկ հնչյունները՝ Ի Ո Վ Յ Ի Ը Ժ Ֆ Տ Է Մ Վ Ն Պ Ն: Թիվ արտահայտելու համար հատուկ նշաններ գոյություն չեն ունեցել: Ընչու է, Քուբայիսում Բագրատի տաճարի հատակի ամրացման բրոնիկոնը՝ 223-ը (համապատասխանում է 1003 թվականին), հնդկական թվանշաններով է գրված (նվիրույալում սրանք հայտնի են արաբական անունով, բանի որ տարածվել են արաբների կողմից), սակայն թվանշանների զործածությունը չարմատավորվեց և թվային արժեքների արտահայտման համար շարունակում էին տառեր զործածել: Տասնիկ թվային արժեքների արտահայտման սկզբունքն այն էլաիկոն ունեւր, որ առաջին իննը տառերը ցույց են տալիս միավորները, երկրորդ իննը՝ տասնավորները, երրորդ իննը՝ հարյուրավորները, չորրորդ իննը՝ հազարավորները: Մնում էր վերջին Ք (օ՞) տառը, որը նշանակում էր բյուր (այսինքն՝ տաս հազար):

միավորներ (1-9)	Ը	Վ	Ղ	Ճ	Ղ	Ի	Ն	Ի	Գ
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ասնավորներ (10-90)	Ղ	Կ	Ն	Ժ	Բ	Շ	Օ	Ս	Կ
	10	20	30	40	50	60	70	80	90
հարյուրավորներ (100-900)	Ս	Ե	Ի	Վ	Փ	Ի	Ո	Կ	Կ
	100	200	300	400	500	600	700	800	900
հազարավորներ (1000-9000)	Ի	Ը	Ժ	Ֆ	Տ	Է	Վ	Մ	Ն
	1000	2000	3000	4000	5000	6000	7000	8000	9000
բյուր (10000)	Ք								
	10000								

Այս համակարգով գրվում էր միայն այն, ինչ արտասանվում էր: Ուտի, և՛՛՛՛ թիվ մեջ չկար հարյուրավոր, տասնավոր, կամ միավոր, այն չէր էլ գրվում: Օր.՝ 620 — ԻԺ, 1701 — ԻՈԸ, 5039 — ՏՆԸ: Այլ օրինակներ՝ ԿԸ—29, ԺԻԻ—138, ՎՂՎ—492, ՎԲԸ—859, ԻՂԸ—1099, ՔՏՓԲԸ—15551 (մեկ բյուր հինգ հազար հինգ հարյուր հիստանեկ) և այլն:

² Մումս վրացիների ընկալումով ԲԻԵԻԻ-ն նշանակում էր թվական որոշակի արժեք (տաս հազար) և ոչ թե աներջ շատ, ինչպես այսօր:

9. Վրաց այբուբենի թեւորյունները: Հին վրացերենի այբուբենը թեւ րավականաշափ կատարյալ այբուբեն էր, սակայն թեւորյուններ, այնուամենայնիվ, ունեւր:

ա) Պ հնչյունի արտահայտման համար, հունարենի նման, երկու տառանշան էր գրվում՝ ՕՎ: Այս երկու տառանշանները կուբիսովանի գրչության մեջ ևս առանձին-առանձին էին գրվում՝ աՎ, սակայն հետագահետ միաձուլվեցին և ստացան մեկ տառանձն՝ վ, որն էլ միակրուլի գրչության մեջ մեկ նիշ ունեցավ (Պ): Ինչ վերաբերում է մրգչովանիին, ապա այստեղ Պ-ի արտահայտման համար Օ տառի զեւրի վեր թեւրված ելուտը ներքե շրջեցին և դրանով տարբերակում ստեղծեցին երկու ձայնավորների միջև. Օ=օ (ա, օ, ո), Օ=ղ (ա): Այս երկույթը ավարտվեց XII դարում: Պ հնչյունի համար սեփական տառանձն մտնեցվելով շտկվեց վրաց այբուբենի խոշոր թեւորյուններից մեկը, Պ -ն թրինթուլի գրչության մեջ գրավեց 4 տառի տեղը և ստացավ 400 թվային արժեքը:

բ) 4-ն առանձին վերցրած սովորական երկարաբառ էր արտահայտում և գրվում այնտեղ, որ սպասելի էր Պօ, որոնցից Պ -ն ոչ վանկարար էր, իսկ օ-ն՝ վանկարար: Ուտի սովորական են Ղ Օ Գ Ը և Ղ Օ Գ Ղ խմբերը, սակայն հաղվաղեւ է Ղ Օ Գ Ղ -ն, որի փոխարեն սովորաբար գրվում էր ՂԿ: Օրինակներ՝ Ղ Օ ԿԵՈ ԿԻՓԵԴԲ, Ղ Օ ԿԵԿՕ ԾԸ [առաւ հ էր], թայց՝ Ղ ԿԵՈ ԿԿԿ [ցույց տար մեղ], ՆԵԿՕ ԿԸ [բառ], ՔԵԿՕ ԿԿԵԿ [խոտոց], սակայն՝ ՆԵԿՕ ԿԸ [բառ] և այլն:

Քանի որ մեկ՝ 4 տառով արտահայտվում էր Պօ հնչյունակապակցությունը, այդ պատճառով որպես 4 տառանիշի համապատասխանում թայց միեկրուլում Պօ-ի գրությունը սկսեցին զործածել: Սրանից էլ ստացվեց 3 տառանքը, որի վերին մասը ծագումով Պ է, իսկ ստորինը՝ կցագրված օ:

գ) Ի (ն) տառը սկզբնապես ուներ երկարաբառային արտասանություն, որ երբեմն գրվում էր նաև շատ բաղադրիչ տարրերի (այսպէս՝ ԴՇ), օրինակ, Բառ-Յո օն ևօր ՆօրՆՆ և ևօրՆՆՆ, ՆօրՆՆՆ և ևօրՆՆՆ [Զինչ է լայնութիւն և երկայնութիւն և բարձրութիւն և խորութիւն] (Եփես. Գ, 18): Սակայն հետագահետ այս երկարաբառը կորցրեց իր երկարորդ բաղադրիչը (ա) և արտասանութիւրը հավասարեց Ղ-ին: Ուղղագրութիւրը, սակայն, միշտ չէ, որ կարողանում էր հետևել լեզվի զարգացմանը, և թեև շարունակում էին զործածել Ի-ն, թայց այն արդեն Ղ էին ընթերցում: Այս հիմքի վրա համաձայն շփոթ է տեղի ունեցել Պ-ի և Յ-ի միջև: Այլ գրում էին նաև այնտեղ, ուր սպասելի էր Պ: Օրինակներ՝ ԲԿԿԿԿԿ զարժեց (X դար)՝ յօնօլՆ [տեսա], յօր յօլօլՆՆ

[Համարձակեցի], Մեզանք [կեր], Մեզողորմ [փոքր ինչ], Մեջմա [թա-
 գալորին], մոտեցումը [մինչև գալուստը], յալմա [նեղք, տակը] և
 այլն: Հնագույն (արդեն XI դարում, քանի որ Ի-ն յ էր արտա-
 սանվում, դրոմ էին Պ Օրինակ նիխասցիներին ուղղված թղթի վեր-
 բերյալ բառերը հնագույն (XI դարի) խմբագրությունում հնուկալ կերպ
 են՝ նշանակում և նշանակում, նշանակում և նշանակում [լայնություն և երկարու-
 թյուն, բարձրություն և խորություն]:

Վրացերենի այբուբենը

Այն վրացերենի տառերը, որոնք միեւրոյակ համապատասխանություններ
 անվանումները և թվային արժեքները

Բնագրի թիվը	Կիև		Մոսկով		Մոսկով		Մոսկով		Մոսկով		Մոսկով	
	Կիև	Մոսկով	Կիև	Մոսկով	Կիև	Մոսկով	Կիև	Մոսկով	Կիև	Մոսկով	Կիև	Մոսկով
1	Շ	Շ	3	ճ	1	30	Լ	Լ	և	սահ	300	
2	Վ	Վ	3	վահ	2	27	Ը	Ը	Թ	սար	300	
3	Ղ	Ղ	3	ղահ	3	27	Վ	Վ	Շ	դոն	400	
4	Շ	Շ	3	շահ	3	27	Չ	Չ	Պ	դոն	—	
5	Ղ	Ղ	3	ղահ	3	24	Փ	Փ	Ս	փոր	500	
6	Պ	Պ	3	պահ	3	25	Ժ	Ժ	Յ	քահ	300	
7	Ն	Ն	3	նահ	3	26	Պ	Պ	Ղ	դահ	100	
8	Ի	Ի	3	իահ	3	27	Վ	Վ	Չ	լար	800	
9	Ծ	Ծ	3	ծահ	3	28	Ս	Ս	Յ	լահ	200	
10	Ղ	Ղ	3	ղահ	3	29	Ի	Ի	Ղ	չիհ	4000	
11	Կ	Կ	3	կահ	3	30	Ը	Ը	Ս	քահ	2000	
12	Ն	Ն	3	նահ	3	31	Ժ	Ժ	Ղ	մի	3000	
13	Ճ	Ճ	3	ճահ	3	32	Ր	Ր	Պ	մի	4000	
14	Բ	Բ	3	բահ	3	33	Տ	Տ	Յ	նար	3000	
15	Չ	Չ	3	չահ	3	34	Ը	Ը	Ն	նահ	6500	
16	Չ	Չ	3	չահ	3	35	Վ	Վ	Յ	խար	7000	
17	Ս	Ս	3	սահ	3	36	Մ	Մ	Յ	լահ	8000	
18	Կ	Կ	3	կահ	3	37	Ն	Ն	Յ	սահ	3000	
19	Ժ	Ժ	3	ժահ	3	38	Ը	Ը	Յ	սահ	10000	

Նշելի է, որ սկսած XII—XIII դարերից լայն երկարություն արտա-
 հայտան համար նին տարիքով արտաբերված կամ դրված մուգագրերում
 արմատացավ լՄ-ն: օրինակ՝ իշմն [միք], զլմն [նշ, կողք],
 փլմն [կատար, գագաթ] և այլն: Բայց սա արդեն դուրս է գալիս նին
 վրացերենի շրջանակներից:

դ) վերջին (Յ-օն) տառը են սկզբնապես երկարաբան էր արտա-
 հայտում և համարձեք էր լՄ-ին: Նրա անվանումը «օն» էր և հազվա-
 դեպ էր գործածվում: Այն նախկինում է, օրինակ, կրճականում դրված

դրվածների հետ. թ ԼՄ-ը կազմում [ո՛վ կին], թ յալմա [ո՛վ կուլ]:
 Իրեն հոնորեն օնեգալի համապատասխանություն այն հանդիպում է
 աննպաստ բառերում, ինչպիսիք են, օրինակ՝ յալմա [կրկուս] (անձնա-
 նուն, գրվում էր նաև յալմա), Ֆանա [Օսանա] (գրվում էր նաև օսանա):

10. Վրացերենի այբուբենը (նին վրացերենի տառերը, որոնք մին-
 գրույի համապատասխանությունները, անվանումները և թվային ար-
 ժեքները) տե՛ս էջ 16:

ՀՆՁՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ

11. Հին վրացերեն լեզվի ճշգրտությունը: Ենթադրում ենք, որ հնում
 վրացերեն հնչյունները արտասանվում էին ժողովրդական այնպես,
 ինչպես այսօր արտասանվում են գրական լեզվում և բարբառներում:

Ձայնավորներ՝ ա, օ, օ, օ, օ, օ, օ:
 Կիսաձայններ՝ ա, օ:
 Բաղաձայններ՝
 ճ, ց, ձ, թ, ծ, Երթնային (լարիալ), ալիլի ճիշտ՝ երկզրթնային (ըր-
 լարիալ) հնչյուններ են:

Յ. Երթնա—ատամնային (գինալլարիալ) շփական հնչյուն է:
 լ, տ, ծ. Ատամնային (գինալլարիալ) հնչյուններ են:

Ն. Լեզային (ալվեոլային—վերատամնային) հնչյուն է:
 Լ. Լեզային (ալվեոլային) հնչյուն է, որը միաձայնակ և՛ պալ-
 թական է (լեզուն կպած է լեզերին), և՛ շփական (լեզվի եզրերին ճեղ-
 րի են): Այս պատճառով այն կողքային (լատերալ) հնչյուն է:

Ռ. Լեզային թրթուռ (վիբրանտ) հնչյուն է: Լ և Ռ հնչյուններին
 ընդհանրապես մայրուղ (լեզվի) հնչյուններ են անվանում: Նրանց են
 միացնում երբեմն նաև Ն հնչյունը:

ժ, Ծ, Մ. Ատաղնալեզային (ատաղնա-ալվեոլային) հնչյուններ են:
 ծ, Լ. Ատաղնալեզային (ատաղնա-ալվեոլային) շփական հնչյուններ
 են (սպիրանտներ): Ատաղնալեզային հնչյունների երկու տեսակներն էլ
 (պալթական ու շփական ժ, Ծ, Մ, Ն, Լ) կոչվում են սուլական հնչյուն-
 ներ:

չ, Ֆ, Յ. Ետնալեզային (հոնա-ալվեոլային) հնչյուններ են:
 Յ, Ն. Ետնալեզային (հոնա-ալվեոլային) շփական հնչյուններ են:
 երկու տեսակի հոնալեզային հնչյուններն էլ (պալթական ու շփական
 չ, Ֆ, Յ, Ն) անվանում են շլական:

Յ, Յ, Յ. Ետնալեզային (վելլար) պալթական հնչյուններ են:

1 Հնչյունների արտասանման համար այստեղ համապատասխան տառեր են
 վերադրվում, սակայն մշտապես նկատվում են տարբերակներ:

ბ) ავ ვე-ყოფილადი რაქრქ მხვ ჯრადირსკან სხიქ ვერრქა-
კან მდომ ვ-ნ ჯრქომ ჯ ნავორქოქ უ-ჩ ოქათნაოქ. დამარბვად-
[ყან-
ხვ; მთხვ]—დამარბული [ყან-
ხვ; მთხვ] (დამარბვულ-ო-ჩ ფიქო-
რსხ), დანატვად [ხქარქ, ყათხქრქ]—დანატული [ხქარქად, ყათხქრ-
ქად], დამლვად [მქანქრქ]—დამლული [მქანქრქად], კურთხევად
[ორსხ]—კურთხეული [ორსხქ, ორსხქად] ხ აქწ:

მანხვ სწავლად [სოქრქ, თანხვ], სწავებად [სოქრქგხვ, თან-
ყანხვ], რაქვ ნახ' სსწოული [თანყანხვ], ორსხვ ვ-ნ ჯრქ ჯ ნა-
ვორქოქ უ-ჩ აქვხვოქმქარ:

ვ) ავ, ვე, ავ ხ ოვ-ყოფილადი რაქრქ მხვ ვ-ნ ჯრქოქ ჯ ჯრქვ
ნავორქოქ ო-ჩ აქვხვოქმქარ. ზუავ—მზუავთ [ყარბხნომ ხა, ვოთვ-
ნომ ხა], თხოვ—თხოლოთ [ქხნვრქვ], ითხოთ [ქხნვრქხ], ჰოვ—ჰოთს
[ქვანხ], ჰომ [ქვანხ], ტევ—განტელო, დეტეტოს [ქმთივქ], რევ—
ვერევ [ნავქმანხვომ ხა; მანხვომ ხა], რაქვ ვერვოდ [ნავქმან-
ხვომ ხა; მანხვომ ხა] (ვერვოდ-ჩ ფიქარსხ), ყვგ—ყოლო [ქანხვ
ქრ], ცრემლოვ—ცრემლოლო [არყანქრქაქომ ხა], ტივ—სტიოლო
[ყვამომ ხა] ხ აქწ: მათქან ოქთად ჯ ჯრქხვ, ორ ნანახი ნანხვოქომ
ხნ რქობხვ, ორსხვომ ვ-ნ ჯრ ოქვომ ჯ. ითხოვს, ჰოვოს ხ აქწ:

ტ) მანხვ ცხოველი [ქხნვანხ, ქხნვარქ], ცხოველი [ოქრქომ]
ხ ცხოვრება [ქანხვ], რაქვ მქამანახს სოქორსკან ჯ ნახ ცხოვრება
მხვ, ორსხვ ნაქრქოქ ო-ჩ აქვხვოქმქარ ვ-ნ ჯრქ ჯ:

დ) ნაქრქოქ ო-ჩ აქვხვოქმქარ ვ-ნ ჯრქომ ჯ ნახ მავსოს [ხ-
ქომ ხა] მდომ (ფიქანახ) მავსოს-ჩ, ორ ნოქანხი ყათანომ ჯ):
მრან ნამანოქმქარ ონხვ მავსოთ ხ მავსოთ (ქრქაქ. მ. 7):

მ) ვ ნავორქოქ ჯრქომ ჯ ნავორქოქ ო-ჩ აქვხვოქმქარ. ვ მვე
[მანხვ] მვე [მანხვ], მვა [მანხვ], რაქვ' მობად [მანხვ] (<მვობად),
წვს [ყათხვად ჯ], მვა [ყათხვ], რაქვ' წოლო [ყათხვ] (<წვოლო),
მყავს [ოანხ], რაქვ' ყოლო [ოანხაქ]

ძ) რვა [ოქ] მქანხვ ანთხვ მქვ ვ-ოქ ჯ ვქომ, რაქვ ოთ-
რვა-მვე [თანხვ]—ოქ უ-ნ ჯრქოქ ჯ ვქომქანხ, ორს ხანხანხვოქ
ქრქომად ჯ ჯრქ რაქვამან' ოქრ ჯ ვ-ნ ჯრქოქ ჯ ქრამქლ ოქ ქანხ-
რქარ უ-ჩ' ოქრამქვტ:

თ) ვეავ [ხვ, ჯქ], ვეავ [ხვარ, ჯქ], რაქვ' ოქ [ხვამ, ჯქ]
(<ვევ): მქ რაქვ ნოქანხ მქქ მ-რქ ვქომ მან ხ ოქვნეს [ხვან,
ქხ], ათქან ხრქან (ათქანხი ოქ ვქომ ოქ ვქომ ნოქარბანხვოქომ)
ნანხვოქომ ჯ ოქვნეს მხვ: მან რაქვოქომად ჯ ნრანოქ, ორ ვ-ნ ნაქ-
რქომ ჯ ჯრქ რაქვამანქ მქლ, ორსხვ ოქვ ათქანხ ვ ჯ:

22. ვანხვოქმქარ რაქვამანხვოქმქარ ნხოთ:

ა) ნქს ვ-ნ ჯრქამქანხ ნავორქოქ ჯ ხ ჯრქომქანხ ნანხანხვოქ
ვ-ნ ნაქანხვად ჯ რაქვამანხვ ნხოთ' ან ვ ჯ ქ მნომ ჯ: ორსხვ, ო-
ნხვ' ვ მვე, მვე, მვა, მვე, მველი [ხრქან], მქანხვ მვე ნამარ-
ქომქარ მვე ჯრქომქანხ აქვოქმქარ ჯ:

ბ) ავ-ყოფილადი რაქრქ რაქვანხვოქმქარ ო-ნ ნოქრქოქ მანქომქარ
ქრქანხვომ ჯ ხ ამქომქარ რაქვ ჯრქ, ორს ხანხანხვოქ ვ-ნ ამქომქარ
ქრქანხვომ რაქვამანხვ ნხოთ ჯ ნაქანხვომ, ათქანხ ორს ფიქომქარ
ქრქ ხნქომქარ: ემლავ [მქანხვომ ხა]—მლავად [მქანხვომ ხა], ვნატავ
[ხქარქომ ხა]—ნატავად [ხქარქომ ხა], ვმანხვ [ყანომ ხა]—მანხვად
[ყანომ ხა], ვსტანხვ [თანხვომ ხა]—ტანხვად [თანხვომ ხა] ხ აქწ:

გ) მანხვ ჯრქომ ჯ სხვ ოანხვომ ნახ ავ-ყოფილადი რაქრქ
ნრქომ მანხვოქმქარ ხნქომქარ მ-რქ ვქომ ნოქანხ მქქ მდომ.
ემლავ—მლავ, ვნატავ—ნატავ, ვმანხვ—მანხვ, ვსტანხვ—სტანხ-
ვომ ხ აქწ:

დ) ვ ნავორქოქ ნანახ ჯ ვორბამქომ ჯრქ მქანხვომ, რაქვ ნავ-
ქანხვად, ორ ან ვქომ ანქომქარ ოქვამანხვ ნხოთ ხ მქ-
ამანახვოქ რაქვ ამქომქარ ვქომ: მქომქარ რაქვამანხვ ნხოთ ვ-
ნ ან ვქომად ჯ ნანხვოქომ, ჯრქ რაქვ ამქომქარად (ორსხვ) მვე
[ყანომ ხა]—მველი [ყანომ ხა] ხ აქწ: რაქვ ორს მქ რაქვ
რაქვ, ორსხვ მხვ ვ-ნ რაქვამანხვ ნხოთ ხ, რაქვ ქრ ნქომქარ, მხ
ყათ ამქომქარ ხანხანხვ ჯ: მქომქარ რაქვ ხნ' ოქვლი [ხვ, ვქ-
რქ], ზღვარი (სხვარი) [თანხვ], ოქვარი [თანხვ], ვებერვალი
[ქრქარქომ], პირველი [თანხვ], რვა [ოქ], ოქვლი [ოქრქ], სავ-
მველი [ნანახ, ჯრქ], მარბული [ქრქომ], მველი [ქრქ], მველი სავ-
მვე [ქრქ ვქომ], მველი მოქმელი [ქრქომ], ყველი [ყანხვ, მან-
ნახ ჯრქომ] (მ. მრ. ძ. 18), ცვალეობა (ნაცვალად) [ქრქომ, ჯრ-
ქარანოქომქარ], ფიქარსხ, წვალეობა (განწვალეობა) [ნრქომქარ]
წვალეობა [ოქ: ვაქვ ხრან], ზვალე [ქრქ, ხრქომქარ], ჯინველი
[ქრქომ]:

23. მანხვოქმქარ: ჯრქ მქანხვოქმქარ ათქომქარ ნანხვოქომ
ღ მანხვოქმქარ ანქომქარ, ქრქომ ნავქომქარ ჯ:

ა) მანხვ ვნებდა [მქარ, მქრქ], ვანხვოქმქარ [მქრქ], რაქვ ვრ-
ნხო მქანხვ' უქვნური [ანქომ, ანქომ], ორს ათქომქარ ჯ უ-ვან-
ხვოქმქარ (ქრქომ ანქომქარ):

ბ) ამქომქარ ხანხანხვოქმქარ მვე რაქვამანხვ ონხვ მვე, ორს
ნაქარქომ ნხო ვორბამქარ ათქარ ჯ დამლვის რაქვამხვ. დამლვის
ოქვნეს სანხვ ოქვნეს ოქვარი [მანქომქარ ქრქომ მქ ოქვად მხვ, ო-
ნქომ] (მრქომ. მ. 4, 38 C): რაქვ ჯრქანხვომ მანხვოქმქარ ანქომქარ

დ ათსა. შ-ი ადგენობქვამ რ დ-ნ ჩიქიქიმ დ თ-ჩ. დამთი იგი [მწაგ არნ], დავშთი მე [სა მწაგეჩ, მთიწახეჩ];

ვ) შ-ი და ნაქარაქჩი მქავთმერ (შედა>) შდა აქსდ ე თა, რაყ ვეა ქიქარქნ სანჯიქიმ დ შთა, ირთიქ შ-ჩ აყანაათიქ ნავორქ დ-ნ ვარძელ დ თ. შთავდლო [ვგხე, ვაბ ნხთხე], შთასიდებელი [ნხრე-ნხჩქ], შთავიდა [ვმა ჩქაქ], შთავარდებლი [ვმა, ქაქრ დ რჩხომ], შთასასა [ვმა ვგრეხ], შთახედა [ვმა ნაქხე], შთაქდა [ვმა ჩქაქ] ხ აქნ: ჰხარქნთ რაქაბაქნსჩქ დოქმან ნხთხანქოქ აყო შთა-ნ თაქნ დ ჩა: ოქჩნაქ, ზხორქ ოქრარაქხეა ქექიმ ჯა ხ' ჩქნ შთა-ნ, ხ' ზორ ჩა-ნ. შთამოვლიდა, შთამადგებენ, შთავიდა, შთავარდამდ; ჩამოვიდა: ჩამოვიდა, ჩამოტიანდა:

შოქმან ნანათყარნიქ ხუთშოდათ [ჩხეკვარქჩქ] რაქი მხე ჩ თაქნ დ ზან თშ-ნი: ღეროდაყბქმან ჯანთხეჩა რხაქიმ ჩანაქსაქჩ ხუქნათი დ მხ დ სანჯიქიმ;

ვ) შდობა რაქიქ ზ-ოქ რაქაქმჩქ რაქავარქჩქ მხერქ შე ნაქარაქ-ოქ ჯაქიმ დ ხნ ათქსა' შეაშდეს [ჩხეკვარქჩქ] (შარქ. ზ, 7C); შეაშდეს [ჩხეკვარქჩქ] (შათქ. ძ.წ, 22C); შხბ მათამქ, ათქან, აყო ზქმქ დ-ნ მანაქჩ ათმანთიქმან დ ხნქარქქიმ: შ-ჩ ადგენობქვამ რ აქნ ჯორქიმ დ მარქნეოქმან დ ქერაქიმ დ თ-ჩ შეაშობდა [ჩხეკვარქჩქ] (შათქ. ძ.წ, 28); შეაშდეს (შათქ. ძ.წ, 22DE);

ხ) დლად-ყო [აქაყაქხე] რაქი რაქი მხე ჩანაქ დ-ნ ზავორქიქ ვ-ჩ ადგენობქვამ ქერაქიმ დ ტ-ჩ. დლად-ყავ [აქაყაქხე], დლად-ყო [დლად-ყავ, დლად-ყო-ჩ ქიქარქნ]: ჩნე ქითე, ჩანჯიქიმ ხნ ათმანთიქმან ჯნქარქქიმ მხერ ხა:

ვ) ესოდენ [აქაყან, აქაქაქ]-ომ ხქჩ თ-ნ ვორ დ რჩხომ, დ-ნ ჯაქნიქიმ დ ს-ჩ ათქიქან ჯორანთიქვამქ, მათამქ ზამნ-ქიმ ზრან დ ათანთიმ ხნქ' ესოდენ: ესოდენ ვმ თქუენ თანა ვარ [სქა-ჯაქი მანანაქ რნე მსე ხმ] (ჯოქ. ძ.წ, 9C);

ღ) შიქორქან დ, ირ ამქიქიმან ზნთხანქოქ საქ ზქმქხე ათა-ნიქმ ხნქ სჯა [ჯათქ], სქული [ორქნ, ჯაქათ], დასჯა [ჯათხე], დასჯ-ილი [ჯათქამ, ჯათაყარქაქამ], ათქან ირანე ჯოჯანა თხნნქ ზან მანაქჩ ათმანთიქვამქ ათაქიმ მხერ. შჯა, შქული, დაშკა, დაშკილი, ირთიქ ვ-ჩ ადგენობქვამქ ნაქიქოქ ს-ნ ქერაქიქ დ შ-ჩ, ოქჩნაქ ნუ შქით, რაათა არა დისაქნეთ, რამეთუ რომლითა საშქელითა შქილეთ, მითაც დისაქნეთ [შქ ვათქქ' ვქ მქ ვათქქე, ვქ იქოქ ჯათათანა ჯათქ' ვათქიქ] (შათქ. ლ, 1-2); შქად სთუ-ლისა ამის მისრულ ვარ [ჩ ჯათათანა ხქ ქავორან ქაქ] (ჯოქ.

ძ, 39); უქეთუ ვშქილე მე, საშქელი ჩემი ქეშმარტ არს [მქაქო ხე ჯათქმ ხე ვიქ, ჯათათანაქ ჩქ ნქარქოქ] (ჯოქ. ლ, 16);

რ) შქამამანაქ ათქორქან დ ზან, ირ საქ ზქმქ მანაქიქ ამქიქიმან მამანაქ ნაქიქოქ ს-ნ ქავნიქ დ ანაქქაქსა ზავორ-ქიქ ვ-ნ ათქნ სწ, ირ ზნათაქ ნუქონაქიქიქან ათანაათიქ ჯათიმ დ რჩ. რჩული, დარჩა, დარჩილი, დიდი რჩულის ქანთი, ვიორ-ვი მერჩულ:

ს) მხეჩ დ თხნთიმ ზან ხნქარქქიმან ზ-ოქ ვქმქხე ვიქეჩ ხ ქნქარქან ზ-ოქ ვქმქხე ვიქეჩ მანაქჩ ათმანთიქმან ზავორქიქ ვ, ვ, ხ ნუქანსჩქ ხნა. შქამთ დ მსუქამთ [ნათქ დ რაქქ] (შარქ. ზ, 16); შქამთ დ მსუქამთ [შქ ოთქქ დ რაქქ] (ჯოქ. ჩ.წ, 30); დაშქრიდენ ვრმლგესა მათსა სავნიქბად [ქითორქხეხე ჯათარქ ქიქანქ ხ ქაქი] [შარქ. შქ. ზ, შ]; დაშქულ [ნათქქე], შან [ქრთმ ხს], ვამოშნელი [ქრთქე, ჯათქქე];

24. შარმანთიქიმ:

ა) შიქორქარ ხქჩ მხე რაქი მხე სქო რ ჯა, ზრანქე მხე ქერაქიმ დ ლ-ჩ სქა ქიქიქიქიმან ანქე დ თხნთიმ ქნაქსა რინ ქრთქჩნ რანქიმ, ათქან ლ ქიქათიქიქიმან, მარგალიტი (ქაქქორქ) [მარქარქ], მარტული (ქაქა, -ვა) [მარქარქ] ხ აქნ: მხნნე იერ-ოქ ქიქვავიქ რანქ. მშერ-ი [ქაქვამ], ძლიერ-ი [თმხე], რაქი დ მქამამანაქ ვორციელი [მარქან, მარქაქიქ], წუქრ-იელი [ძარქ]; მხნნე მქონარე-ა [ძაქ, ანაქარქამ], მდინარე-ა [ქსო, ხაქ], რაქ ხ' მქურვალე-ა [ქჩქ, ქჩქვამ], მბრქინვალე-ა [ქათათიქიქ]; მხნნე მხატვარ-ი [ქჩქ, ზქარქ, ათაქჩქიქ], მთევარ-ი [ჯანთ, მქრანაქან], ზან' მქურნალი [ძქქ, ძქქიქ]; მხნნე უქურნარ-ი [ანქიქ], რაქი მქამამანაქ უქსქრული [ან-ჯორქ, ქჩნ] ხ აქნ:

ბ) ქერაქმ ოქჩნაქჩქე ქრთიმ დ, ირ ათარმანთიქმან ხ ხნქარქ-ქიმ სქიქოქ რ-ნ. *მარგალიტი-ი > მარგალიტი-ი; *ვორციერ-ი > ვორ-ციელი-ი; *მქურვარე-ა > მქურვალე-ა; *მქურნარ-ი > მქურნალი-ი; *უქსქრ-ურ-ი > უქსქრული-ი ხ აქნ:

გ) ჯან ოქჩნაქჩქე, ირთიქ ქიქიქიქიმან ხ ხნქარქქიმ ათაქჩნ რაქაბაქან, ზანქიქიმ დ ხ' სქულელი, ხ' სქრნელი [ნათაქან, ათო-ჯანთ] [ათოქქე] სქრნელე-ა [თანსქქ ნათაქათიქიქიქ]; წულ-ილი [ქიქ, მანქ]-ჩ ქიქარქნ ზჩ ქრთქჩნსჩ იქ ვქანსჩ მქარქ-ქიმ ჯანქიქიმ დ წურთილი, ირთიქ ქიქიქიქიმან ხ ხნქარქქიმ

ათაღენ ლ-ნი; მკვ-ლ-ნი რ-ბ-ი და ვერძობენ წას მოსრულ-ი ძხე, որ სხ-
რამ და მოსლ(ე)ულ-იყ;

25. შარქმანისაჲს ბაქნივადო: ნქს რაბი ძხე ხეცო წნიე
ხილ წნიეონ ჯა, აყა წრანეხე ძხე კარიო და ბაქნივანო; ჶა-
წნივანო და სოქორარო ათაღენ; ზამო არხანსხე ნწ-ეებსტოლე-
და (ეებსტოლე) [ვერქილან, წამას], ეებსტოლოსი (ეებსტოლოსი) [ხა-
ყიას], კიბარქი (კიბარქი) [ხაჯარქი]; რუ ვერარხრო და კიბარქი-
[ყათანსი] ვივანდა კიბარქი რათანსხე, აყა არხ კარიო და წსათან-
ქსხე ავარხსხე ქეცი ათათთან ვივანამან;

26. ზრახიბიქიკი:

ა) სოქორას და ნესტო (ნესტ) [ვიო, არხე], რაყ წანიეციო
და წას ნესტო, ირთე უ-ნი ივ ძანხარარ და. ნესტა დეციო თავსა
თთუთასა [მკარნიქი წარდა], ტარხტელსა მის ნესტისა (წანდა
წარქი):

ბ) წბრი [ამიასხე] და ძბრი [ვასახე] რახრო და ამქიძან
ძამანას ხრხან ვრახიბიო და რ-ნი კრმისა [ამიასხე], კრმითა
[ამიასხე]; ძრმისა [ვასახე], ძრმითა [ვასახე]. რ-ნი ხრხან
ვრახიბიო და ქნიო და წბრი [არ, ქორ, თახე] რათი, ხე
არ ამქიბიო და. რქმეგი [არ, ქორ, ქორ];

გ) სოქორას და დღარგომა-ე [ქსხე, მწა], რაყ წანას რ-ბ
ვრახიბიო და არხა. დღარგომა-ე მკარხსხე და წას ძლიერი
[ოქიქ]-ი ქიხარხნ ძრიელი, ირთე მქიწან ვრახიბიო ჯნ ლ-ნი და
რ-ნი მკარხსხე და წას უძრული-ნი [ქიო, ანო, ხიქანე] (უძრული-
ი ქიხარხნ) და უძრულემა-ე [ქიო, ვიქანე, წიქანე];

დ) ზრახიბიო და ხრთი ე-წ-ე დეციო [ათათ] რახე კაეძიო
ღმრთებრ [არაქსათათ] და ღმრთებრ [ათათიქი] რახრო;

ე) წათანო და წხმარასხე-ე-რე ვიქ-ე ვიქ-ე ვრახიბიო-
ქიან წიბრბოდე-ი [ქიქიო და ქიქი] ქიხარხნ წიბრბოდე: მღაბლ
[ათორხე, წანიხათ, წამას] რახე თანე აწინასქაე რა, ირ
ანეკო კათორციო წხმარასხე-ე-რე ვიქ-ე რაქან და ქიქი და წ-
დაღლი (დაღლი-ი ქიხარხნ); წან ირ ვიქ-ე ვიქ-ე ვრახიბიო და
ათათ, აყა ჰ-ი ქიხარხნ წანიქი და ს, ქნიეონ აწინასქაე და ლ-ი
სქიოე რაქანქე:

ვ) ზორ ვრახხსო და სოქორას და, ირ ლ, ნ და რ-ი ვრახიბიო ამ-
ქიბიო ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე
[ათანო და ს]—ქე [ათანო, აყანსხე], ვწნე [ქარო და ს]—
ხენა [ქარ, ქარქი]; შვეკრე [ქარო და ს]—შვეკრა [ქარქი] და აქს;
წნი ვრახხსხე წამან რან ვქან. არხი ვრახიბიო ანხე ვ

თხსო და სოქორას ვწნე-წნე, ვწნე: მოვკლე-ციის ქედა,
ქცი მკლე (მარათან), შვეკრე-შვეკრა, შვერევი და აქს;

ბ) სოქორას და ე-ი ვრახიბიო თავანს-ემა [ხრახიბიო]-
იო (თავანს-ემა, §21), ქნიეონ წას წხმარასხე-ი-ნი ვიქ-
ვიქ-ე ვრახიბიო [ხრახიბიო-ე-რე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე
წათ: *შე-
ხათ (>შეხათ), ალქმარე>ალქმარე და აქს (§21): რ-ნი ვრახი-
ბიო და ათორბე ქიქანო (§ 21):

გ) რუ ვრახხრო და სლე-ნი, არხი ს-ა წანიანეონ ი
ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე წნი რათან ვიქ-ე ვიქ-ე (ქნიეონ ს-ბ-ბ-ი);
წნო და ლ-ნი, ირთე ვ-ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე წანიანო-
ვიქ-ე ვიქ-ე:

დ) ჶაქიე და წას სლა (მოსლა-ა-ნი), ირთე ე-ნი ხეცო რაყ-
ბიანსხე მქს ივ ძანხარარ უ-ნი და ვერძობა, და რაყბანსხე
სქორასხე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე (სლა-სლა) და მოსლე-
ნი სქო და მოსლე-ნი, ირთე უ-ნი ათა ე-ნი ვიქ-ე და სქ
ლ-ნი თორბანი, წნიან ვიქ-ე რ-ნი და ვიქ-ე:

27. ვიქ-ე: ლ წნიე ვიქ-ე და ი-ი ვიქ-ე თანო-
ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე
[ქიქი] > [ქიქი] > იქი და აქს;

წ-ნი ვიქ-ე და ვიქ-ე ს-ი წათ რაყბანსხე თორბანი
წათ. აქს > აქს [იქი], მიწს > მიწს: წათ წ-ნი ვიქ-ე და ქნი
წიქი. ექმე, ექმე, ქნი, რაყ ექმე, ექმე: წ-ნი ვიქ-ე და რაყ-
ბიანსხე თორბანი წანიანო: მწ წანიე ვიქ-ე ვიქ-ე
და ს-ქ-ნი რაყ:

წხე რაყ სქიო და მ-ი და მქიწან ვიქ-ე ხეცო მ და აყ-
ბიო, აყა 1-ნი ვიქ-ე წნიე ვიქ-ე წ-ნი ვიქ-ე და მორტე
და მხებრე მე [წათ ათაე ათან ვიქ-ე] (ლ. ძ. 8), ვწმის,
რაყ მწმოდა და არა მეციო მე ვიქ-ე [ქიქი] და ივ
ოქს] (წათ. ხ. 42);

მ ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე ვიქ-ე
28. ჶაქიო:

ა) წანიანო და ე წნიე ვიქ-ე ვიქ-ე
წათ. სთთევა [ქიქი, რაყი], სარწმუნოება
[წათ], სწოლოება [ოქიქი, ანხიბიქი], იწოლოება
[წათ, თიქი], უცხოება [ათათიქი] და აქს: ე ვწნ-
იო და ივ და სოქორას ს:

ბ) ვიქ-ე და ე ვიქ-ე ხეცო ი-ნი მქს. უღმრთეო [წათ-
ბიო], უწლოო [წათ], წათ უ-ნი წათ ათა: სიწოება
[ათიქი, ხეცო];

ესავს [սպասում է, հուսում է]—սըսը, քამ-մօքս [զգասար է, պետք է ինձ], ջրմե, տքմե, լճաս-միճս, ջրճս, լճճս, մաճս; ժեճ*միճ, *ցիճ, *լճմ, *միճ, որոնց փոխարեն ձուլման ճանապարհով ստացվել է. միճ, ջրճ, լճճ, մաճ (ժալ-միճ [կարող եմ], ժալ-ջոճ [կարող եմ], ժալ-լճ [կարող է] մեյ/տանա-միճ [պարտ է, պատշաճ է ինձ], տանա-ջոճ [պարտ է, պատշաճ է քեզ], տանաճ [պարտ է, պատշաճ է նրան], իսն-միճն, խառ-միճն: Ե-ի անկումից հետո՝ միճ/խառ-միճ [հանձել եմ (Բ Կորնթ. ԺԲ, 10), մաճել [ուճիմ] (<մաճեմ), մաճեմ/լաճ (հրամ. լճց), բայց՝ ղեղճ (քյոտլաա մոմժըրեթա, ռոմեղս ղեղճ) (Ա Տիմոթ. Դ, 10): Սասյան կա ե ղեղճը (Ա Տիմոթ. Զ, 11) (հրամ.). Եղբայր նախնե՛ր արա ջրճս ջրճս, արա ջրճս արա ջրճս, արա ջրճս արա ջրճս [հրամ. լճց, ջրճ, լճճ, մաճ]: Սակոբյանը չի խանգարում լ աճսկանը. քամ-, սակյան՝ քմ-ձ; Խան, բայց՝ Խնձ:

Սակոբյանը լայն կիրառում է ստանում բայքաններում: 32. Վերջապատում: Վերջապում ենք անվանում անվան հիմքի վերջին ձայնավորի կրոտար հաջորդ վերջածանցի ազդեցությամբ. լճջա-ձ [մալոյ]—լճջան, սպքեմ (ճեքճ) [զործ]—սպքնիս, լճջա [գիխի]—լճջան և այլն:

33. Հնչյունների փոխարինելիությունը: Ունենք քորհիլի [հարսանիք], բայց միաժամանակ նաև՝ քորհին-ի, քորհինեթա [ամասնութիւն], սպորհինե-ձ: Մեղը-դերի [զիզիքի] և լը-Մեղը-ի [ազիզ], քորի [խիտ, հատ, հանելի] և քմորի, լճքա [փոփոց] և լճքեթ, խ-Նմար-ի [կրպ] և Նմար-եթա [կրպ տեսնել], Եղ լճքեթ խ-Նմարտա տպեթտա, ռոմեղ տպեթ գեղեմեթեթ [Մի՛ անայգ կրպոց ձերոց, զոր զուգ տեսնեք] (Երեմ. ԻԲ, 8):

34. Զուգակցություն: Բոլորովին ունեն զուգակցան ձևեր. իրարմա և լճիրարմա (պատուհից՝ քիրարմ և մարարմ [շտպ, շտպարմ]), մարք-լճրեմ և մարքլճրեմ [ալլ], մարքեմ և մարքեթ [մալլ], պլարմա և պլարմա [հանգիտ, խաղաղ], քմա և կքմա [ավաղ], քրհմա և քրհ-մա [խորտակել, սպանել]. լճքլճրեմ և լճքրհմեմ [անապականի], լճրտերտա [միայնց] (հնազույն հուշարձաններում) և լճրտերտոր (ուշ քրհան հուշարձաններում): Բայրի հիմքն է լճք, իսկ անպար՝ լճք: Երկուտ, ռոմեղ լճքը արձանաճ, մամա իլլլլա, մոլլլա իլլլլա [Հրջում, զոր կրոտար Սրբահամ հոր մերում, սպ մեզ սասնց կրիլիքի] (Զառ. Ա, 73):

35. Հունարենի հնչյունների արտահայտման մասին.

ա) Դ հնչյունն ունեցող հունարեն բառերը վրացերենում սկզբնական ջրլանում դ-ով էին արտահայտվում (սին, լըմերթը), իսկ հետո (հատկապես X դարից)՝ ո-ով (սին, լըմերթը), համաձայն հենց հունարենում սկզբնական հնչյունական փոփոխվածների:

բ) Հունարենից կամ հունարենի միջոցով մտած գործած անկախ անկախ բառերում վրացերենում ա-ի փոխարեն կրկնվում է հանգի-պատ, որը կարող է արմատանալ և իրենուրից հուշարձաններում և հանգիպատ. քալաքա Մինա ձալլճա ձալլլճա [Բարկերի Բաղդազ քալաքա] (Արո):

գ) Հունական ալթերների երկրորդ տար՝ ք, ին լարթմանական կրկրում է և տառագարված, իսկ հետագայում՝ ջ, ձևակոչված:

դ) Հունական չ տար հնում լարթմանական հուշարձաններում լ-ով է տառագարված (քրիստը, միջել և այլն), բայց հետագայ ջրլանի ալթերներում կրկնվում է զալ խ-Ն. միսըլ, Խոլլճա, Խոլլճա և այլն:

ե) Հունական ալթերների երկրորդ տար՝ ք, հնուցուց հուշարձաններում ջ-ով է տառագարված, իսկ հետագայ հուշարձաններում (սկսած X—XI դարից)՝ կրկնվում է արթմանական հուշարձանում իսկ սկզբնական հնչյունական փոփոխվածները (Կրիստի՝ Կրիստ արթմանց ին լարթմանականներում լնիկրկմ է զալլա (11, 28; 21, 10) և զալլա (25, 13; 25, 22), հետագայ լարթմանականներում՝ զալլա և զալլա:

զ) Հունարենից կամ հունարենի միջոցով մտած բառերում, բառակցի գ-ի փոխարինում սակ է ք. Քրոմը, Քրոմ-լճըլլ; քմա Քրամա լճա ջրլճըլլա և լճա լճիլլա և լճա լճիլլա և լճա լճիլլա [Մալլա, Բ, 18]:

է) Դիսիկ է նաև, որ հունական անունների և վերջավորությունը մերթ լն-ով է արտահայտված, մերթ՝ լն-ով. քմա լն-ի [սպանել], լն-իլլա լն-ի [խիլլա], լն-իլլա լն-ի [սպանել], մարթա լն-իլլա [Մարթա]:

¹ վերջին լն այս անվան մեջ հետագայում դ-ի փոխարինում է ստացվել լն-ից. լն-իլլա>լն-իլլա.

ևօնջլոծոծո
 մօտերօծոծո
 մօլցեմօծո
 Նադեսօծոծո
 միմերտղլեծոծո
 մոթիլլեծոծո
 ցօտարլեծոծո
 ֆլօղլեծոծո

անվանական
 պատմողական
 արական
 սեռական
 ուղիորական
 գործիական
 պարագայական
 կոչական

Ուղիականը սասանց հուլովական ցուցիչ էր և համապատասխանում էր անվան հիմքին։ Եղակի թվում և ընդ-ով հոգնակիում հուլովները սեփական ցուցիչներ ունեին մնացած ձևերում։ Ինչ վերաբերում է 5-տ-ով հոգնակին, ապա այն աներ կրկն ձև՝ մեկն անվանական հուլովի համար (յօցնօ), կրկնորդը՝ կոչականի համար (յօցնօ) և երրորդը՝ բոլոր մնացած հուլովների համար (յօցնօ), բացի աղղականից, որ այս դեպքում բացակայում էր։

40. Անական մայնավոր:

Երեք հուլովաձևեր կզակի թվում և ընդ-ով հոգնակիում կարող են անել օ ձայնավորով, որը ծագումով հողի մնացորդ պետք է լինի։ Այն գործածվում է արականում, սեռականում և գործիականում, ինչպես նաև օ-ով հոգնակիում, սակայն միայն հասարակ անունների հետ։ Հատուկ անունների ու որոշ գերանուններ այս մայնավորի անհրաժեշտությունը չունեն։

Մանրություն 1: Կարելի է ասել, թե 5-տ-ով հոգնակին ծագումով երկակի թվալին է, որը կորցրել է իր նախկին նշանակությունը, հոգնակի դարձել և հնագույն աստղաճշտման ձևը բերել ընդ-ով հոգնակի նկատմամբ։ Ուղիորդով վիպար է, որ 5-տ-ով կազմությունն այժմ խնտորական բարբոսում մասամբ երկակի թվին արտահայտելու համար է գործածվում, որը հնագույն իրավիճակի լուրհատուկ վերադարձի պետք է լինի։ Ծամբարչցված օղյո (ողջույն մեկ աղյուխ, մեկ մարդու), Ծամբարչցված օղյո (ողջույն երկու մարդու), Ծամբարչցված օղյո (ողջույն երկուսից ալիլի մարդկանց)։ Սակայն այս իրողությունը այժմյան խնտորենում ամուր / և համընդհանուր գործածություն ունեցող փաստ է և անվան ճանապարհին է։

Երկակի թվի ունեցող լեզուները (օրինակ, հունարենը, ինչ բուլղարերենը, արաբերենը), եզակի և հոգնակի թվերի համեմատություններ երկակի թվում ալիլի քիչ ձևեր ունեն։ Հին վրացերենի 5-տ-ով հոգնակիում ևս (Կագումով՝ երկակի) այդ պակասը կա։

Մանրություն 2: Հին վրացերենում ուղիորական հուլովը հասարակ անունների հուլովան դեպքում չէր արբերվում անպա սեռականից, մինչդեռ հատուկ անուններում այն արբերվում էր նրանից օի նախկնմով։ Միջլոնա լեզվում [ուղարկեց տիրոջը], բայց՝ միջլոնա լեզվից [ուղարկեց Գալիին]։ Նույն ձևով ուղիորական ունենք Չ-րդ գիմքի գերանունների հուլովան ժամանակ, միջլոնա մեկ, միջլոնա մտա։ Օրինակ՝ միջլոնա օջո (Հրիստը) ևն ցրված կոնտրաստա ճիլլեղտ մոմլոնրինա [և ստացեաց գնա Աննա կապեալ առ Կալիափա քառնայապեա] (Հովհ. ԺԷ, 24)։ միջլոնա մեկ տրնի մոմլոնցնի [ստացեի երկուս լաչակերուց անտի] (Մարկ. ԺԵ, 2)։ Երբեք լեզվալը միջլոնա մտա լեղյա մոնա [լարձեալ ստացեաց այլ ժառաղ] [Մարկ. ԺԷ, 4]։ Չիմքեղ օջո ևն Գալազար, ցրտի Մեմլա, ցրտի մոլեկա ևն ցրտի լեղոնա [արացուց երկու տաղարա. մի՛ քեզ, և մի՛ Մովսիսի, և մի՛ Նիկիայի] (Մատթ. ԺԷ, 4)։

41. Հուլովական ցուցիչներ.

Եզակի թիվ	Հոգնակի թիվ
Ուղղ. —	— (ըծ)
Անվ. — օ	(5) — օ
Պատմ. — մեմ	տ(օ)
Տրակ. — և(օ)	"
Մեռ. — օն(օ)	"
Ուղղ. — օնա	"
Գործ. — օտ(օ)	"
Պար. — օլ, օլ	"
Կոչ. — օ	(5) օ

Պարագայականում երկու հուլովական ցուցիչ է ցույց տրված, որոնցից օլ-ն ավելանում է բաղաձայնաձայնից հիմքով անունների հիմքերին (յօլ-օլ), իսկ օլ-ն՝ մայնավորահանգ հիմքերին (յօլ-օլ)։ Պատմողական հուլովի մեմ վերջավորությունը ծագումով ցուցական գերանվան ձև է նույն հուլովում, մօ-ն։ Այստեղից երևում է, որ պատմողական հուլովի ցուցիչը հնագույն շրջանում 5 էր։

42. Բաղաձայնաձայնից հիմքով հասարակ անունների մի մասը ամփոփվող է, մյուսը՝ ոչ։ Ամփոփում տեղի է ունենում եզակի թվի շրջանում հուլովներում (սեռական, ուղիորական, գործիական և պարագայական) և ոչ ընդ-ով հոգնակիում։

Համփոփվողանիմ անուններ: Համփոփվողա՛նիմ անունների հոլովման օրինակներ՝ յձԵ—

Նկարի	Հոգնակի	Հոգնակի
Ուղղ. յձԵ [Մարչ]	—	յձԵ—եթ [Մարրիկ]
Անվ. յձԵ—	յձԵ—Ե—	յձԵ—եթ—
Պատմ. յձԵ—ման	յձԵ—տ—(ս)	յձԵ—եթ—ման
Տրակ. յձԵ—և(ս)	"	յձԵ—եթ—և(ս)
Սևա. յձԵ—ոս(ս)	"	յձԵ—եթ—ոս(ս)
Ուղևոր. յձԵ—ոսն	"	յձԵ—եթ—ոսն
Գործ. յձԵ—ոտ(ս)	"	յձԵ—եթ—ոտ(ս)
Պարագ. յձԵ—օլ	"	յձԵ—եթ—օլ
Կուշար. յձԵ—ո	յձԵ—Ե—ո	յձԵ—եթ—ո

Կոչական հոլովածը կարող է ստատկայվել տնվան սուղ Թ-ի հափկումով: Թ յձԵ, Թ ևճեղալո, Թ յձԵլլու և այլն:

Այս ձևով են հոլովվում չամփոփվողա՛նիմ անունները. քցյի [մեղք], թխնաթ, ճառնաթ [աղբաթ], քլու-ի [սիրտ, կենարոն], քրոնտ-ի [ստորակ], ճանն-ի [չառակ, սուր], քլու-ի [զաւո, պարակ], տաց-ի [զուխ], տոտ-ի [ժատ], տղա-ի [աչք, ակն], յաթրալու-ի [պանանակ, դրատ], քնու-ի [սատակ], քլու-ի [պոչ], քլաւ-ի [բազուկ], քլու-ի [ժանկ], ճաց-ի [նապ], քրոն-ի [հաց, խնջուլք, ճաշ], ճաճքրո-ի [կախան], անլ-ի [տուն], քրոն-ի [տոբ], յալաւ-ի [քաղաք], յալլու-ի [աղբիկ], յար-ի [հողմ, քամի], լոր-ի [խող], քրոն-ի [ակառջ], քլու-ի [կրակ, հար, խարսիկ], քլու-ի [կիւն], քրոն-ի [հոնք], քլու-ի [ձեռք], քրոն-ի [միս, մարմին] և այլն:

Ու-աճանդ հիմք ունեցող անունները (ծայրումով՝ բայանուններ) պարագայական հոլովք կազմում են ճ-ի անմիջական կցումով՝ *ձալուլ, *ճերուլ, *ճու-ևիլլուլ, բայց միաժամանակ լ-ն կորչում է և ունեւում ենք ձալուլ, ճերուլ, մոնիլլուլ:

Մանրութիւն: «Սախլ-ի նուոյն ձեք «Սախել»¹ էր, որը խանայեկով «ձախլ»-ի հետ, փոխել է այն և ապա էլ «Սախել» դարձել

¹ Այս ձեք տեղ-տեղ պահպանվել է հին վրացերեն լեզվի հուշարձաններում, օրինակ՝ Լեւրտման ճամբարների ցրտ-Սախելի Սախալ ընտելացուցանի զմիւրնա ի տուն (Սաղ. ԿԷ, 7) սարքեթքրու Սախալ: Մոնիլլուլը ճաճ Սախելի ընտելան [Մատուցանից օրնուլի ի տան տուն] (Երեմ. ԺԷ, 26), որպես սարքեթքրու սոխոկ էլ «Սախալ» է: Այս ձեք էլ ծայրում Սախալ, որ սախալ է Բանիքի անխարսուտ, կնիս մոնիս կնիսն յարտն ինի յուլա ի տուն հոր ինի պարտ է ին լինիլ (Իսկ. Բ, 49) Աղբի պիտանարում սոխոկ «Սախալ» է, ու օննա-նիլուլ, Սախելա ինիլն ձեք ինիլ յուլա յուլա յուլա յուլա յուլա, տե՛ս, 1957, թղ. 39):

(նմաւ. վաճառ, յոյք ճանուն, մեղրել, ճշտեա ճիւղվում են, ճինձ կուտ հն)։ Ասալին «Սախել»-ն (տուն, DOM) ամփոփվել է և «Սախել» դարձել, որով է սարքեթքրան է ստալացի այս երկու բառերի միջև ձին «Սախել»-ն պարագայական հոլովում դառնում էր Սախել և Սախալ, որնուցից Սախալ-ը լ-ի սղման ճանապարհով Սախել ձեք է փոխարկվել է միայն ուղևորական հոլովի նշանակություն ստացել: Մյուսը Սախել Սախալ [գնաց իր տուն]: Այս Սախել-ը հետո, ընդհանուր հիմք ունեցող անունների ազդեցությամբ, դարձել է Սախել և ստալացի են դուրսհան ձեք՝ հին Սախել և հասալակ՝ Սախել: Սախալ ձեք մնացել է պարագայականի նշանակությամբ:

Ճ. Ամփոփվողանիմ անուններ: Ամփոփվողա՛նիմ անուններում կարող են անհետ սղվել ո և ճճանվորները, իսկ իճն սղվեն ու-ն կամ լ-ն, այս դեպքում իրեն հնուք կուն ոչ վանարար լ-ն:

Օրինակներ

ա) Սղվել է ու-ն.			Հոգնակի
Սկզբ.	Նկարի		ճամբ—եթ [տարներ]
Անվ.	ճամբ [տանար]	—	ճամբ—եթ—
Ուղղ.	ճամբ—	ճամբ—ն—	ճամբ—եթ—
Պատմ.	ճամբ—ման	ճամբ—տա	ճամբ—եթ—ման
Տրակ.	ճամբ—և(ս)	"	ճամբ—եթ—և(ս)
Սևա.	ճամբ—ոս(ս)	"	ճամբ—եթ—ոս(ս)
Ուղևոր.	ճամբ—ոսն	"	ճամբ—եթ—ոսն
Գործ.	ճամբ—ոտ(ս)	"	ճամբ—եթ—ոտ(ս)
Պարագ.	ճամբ—օլ	"	ճամբ—եթ—օլ
Կուշ.	ճամբ—ո	ճամբ—ն—	ճամբ—եթ—ո

Այսպես են հոլովվում նաև ճարտար-ի [աղբի], ճարտար-ի [գանձան, սոխ դրամ], ճարտար-ի [փուլ, ստատակ], ճարտար-ի [լրան, ստալար], ճարտար-ի [կնար], ճարտար-ի [մարիկ], ճարտար-ի [կրու], ճարտար-ի [հատիկ, հայտնի], ճարտար-ի [մուլ], ճարտար-ի [սարկիկ], ճարտար-ի [ընկեր], ճարտար-ի [հատախաղ, կրես], ճարտար-ի [միտիկ], ճարտար-ի [անբար-միշտ նուլ, գործածիկ], ճարտար-ի [տեք], ճարտար-ի [սախալ], ճարտար-ի [մեղր], ճարտար-ի [հայր, աղաղ], ճարտար-ի [ամուլ], ճարտար-ի [քաղախ], ճարտար-ի [սուր, թուր, սուսեր] և այլն:

Իրանի է, որ բառը կարող է չամփոփվել, բայց իճն այն բար-յուլանի մեք է մտնում որպես երկուրդ բաղադրիչ՝ կարող է սղվել:

Այսպիսիք են, որինակ՝ თავი [ყოს], კარი [ჯოს], որინგ ნქს ათან-
ბქს ზოცხენგ՝ ჳნ სამჭიჭქომ (თავისა, კარისა, თავების, კარების), თა-
სკან ვრისთავი და ცისკარი [ათაქათა, არჯალთა, არსამაყ] რათხრომ
ამჭიჭქომ ჳნ. ცოლი ერისთვისაჲ, ცისკრისა ვამაჲ:

რ) **სამჭიჭქი** ჳ ვ-ნ.

ბეაქი		ზიგნაქი	
ბიგ. ჳრუბელ [ამაყ, აყინყ]	—	ღრუბელ—ებ	[ამაყბ, აყინყბ]
სნაქ. ჳრუბელ—ი	ღრუბელ—ნ—ი	ღრუბელ—ებ—ი	
	[ამაყბ, აყინყბ]		
ჟათამ. ჳრუბელ—მან	ღრუბელ—თა	ღრუბელ—ებ—მან	
Տრახ. ჳრუბელ—ს(ა)	"	ღრუბელ—ებ—ს(ა)	
სნა. ჳრუბელ—ის(ა)	"	ღრუბელ—ებ—ის(ა)	
ბიგბი. ჳრუბელ—ისა	"	ღრუბელ—ებ—ისა	
ჭირბ. ჳრუბელ—ით(ა)	"	ღრუბელ—ებ—ით(ა)	
ჭარაყ. ჳრუბელ—იდ	"	ღრუბელ—ებ—იდ	
ხიჯ. ჳრუბ—ელ—ო	ღრუბელ—ნ—ო	ღრუბელ—ებ—ო	

Աყათხა ჳნ ჳიჭქომ ჳსა՝ ბეჭელ—ი [მათახი, ხიჭ], კელელ—ი [ყათ], ნათელ—ი [ლთ], სიბელ—ი [ქიჩ, აყარანი], სინთელ—ი [მომ, ჳარ, ხანქიყ], სარტყელ—ი [გათ], სისციდელ—ი [ქინ, არძხ], სიჭმ-
ელ—ი [თახიქ], სოფელ—ი [აჯთარ, ხრქირ, ყოყ], უღელ—ი [ლბ, ანრაქ], ფურცელ—ი [თხრ], ჳინველ—ი [მრჯუნ] ა სქს:

ყ) **მეჭქ** ჳ თ-ნ, ირ ჳთავ ჳ ქიჭქ იჯ վანსარარ უ-ჩ ასაქიქ:

ბეაქი		ზიგნაქი	
ბიგ. ნიგობ [ღსქოყ]	—	ნიგუბ—ებ	[ღსქოყბ]
სნაქ. ნიგობ—ი	ნიგობ—ნ—ი [ღსქოყბ]	ნიგუბ—ებ—ი	
ჟათამ. ნიგობ—მან	ნიგობ—თა	ნიგუბ—ებ—მან	
Տრახ. ნიგობ—ს(ა)	"	ნიგუბ—ებ—ს(ა)	
სნა. ნიგუბ—ის(ა)	"	ნიგუბ—ებ—ის(ა)	
ბიგბი. ნიგუბ—ისა	"	ნიგუბ—ებ—ისა	
ჭირბ. ნიგუბ—ით(ა)	"	ნიგუბ—ებ—ით(ა)	
ჭარ. ნიგუბ—იდ	"	ნიგუბ—ებ—იდ	
ხიჯ. ნიგობ—ო	ნიგობ—ნ—ო	ნიგუბ—ებ—ო	

Աყათხა ჳ ჳიჭქომ მონახონ-ი-ն [ზიგბორასან, ჳგნაქორ]—(მონ-
ხუნისა, მონახუნების): ჳმნაქანომ აყ ბქიქ ჳნ ჳიჭქომ ჳსა ჳსთ-

ქოქ ანთანხერ. გოდოლ—ი [აჯთარაქ], გოდორ—ი [გამრთო, ჳიჭქ, ქიჭ], თბოლ—ი [ორ], ჳორბოლ—ი [ხიჭ, ახ, ვიჭარ], ჳ შერდელ—ი [ყარააქ], ასაქან აყ ანთანხერ ჳქ-ბქჩ სამჭიჭქან ტამანაქ თათახქ იჯ վანსარარ უ-ნ ჳრქს[ან] ჳნჯიგნხერ აიღხეოქქომ
ღრჯომ ჳ. გოდოლ (გოდოლ-ისა): გოდოლი, გოდორი ჳ ჳორბოლი-ომ
აიღიჯ ჳნჯან ჳ-ნ ჳ (გოდოლისა, გოდორისა, ჳორბოლისა), თბოლი-ომ
ნორახს, ირქს აქსანომ ჳ ჳსა ბ-ჩ აიღხეოქქონ (თბოლისა), ჳსქ
შერდელი რათომ აიღიჯ ჳნჯან ჳთაქინ უ-ნ ჳ (შერდოლისა):

ზიჭქომ ირქსაქ		ბეაქი		ზიგნაქი	
ბიგ. თბოლ [ორ]	—	თბლ—ებ	[ორბ]	თბლ—ებ—ი	
სნაქ. თბოლ—ი	თბოლ—ნ—ი [ორბ]	თბლ—ებ—მან		თბლ—ებ—ს(ა)	
ჟათამ. თბოლ—მან	თბოლ—თა	თბლ—ებ—ის(ა)		თბლ—ებ—ის(ა)	
Տრახ. თბოლ—ს(ა)	"	თბლ—ებ—ით(ა)		თბლ—ებ—ით(ა)	
სნა. თბლ—ის(ა)	"	თბლ—ებ—იდ		თბლ—ებ—იდ	
ბიგბი. თბლ—ისა	"	თბლ—ებ—ო		თბლ—ებ—ო	
ჭირბ. თბლ—ით(ა)	"				
ჭარ. თბლ—იდ	"				
ხიჯ. თბოლ—ო	თბოლ—ნ—ო				

44. **ჩაგუათქიქ**: ჩაგუათქანოჯ ჳქ-ბქჩოქ ხუცესი [ბქ, ჳ-
ანან, აქაყ], მოძღვარ—ი [თათიგ, վարդაպետ] ჳ მაცხოვარ—ი
[ქიქ, ხსნარარ] ანთანხერ ქორქინაქოქქონ ჳნ ჳრბორომ ჳიჯ-
ქანომ. ჳრანუ ქიჭომ ო ქჩ აქსანომ. ᳈რანუ ჳიჯქან ჳიჭქან
ტ' ხუცეს, მოძღვარ, მაცხოვარ: **ჩაგ** ჳქს აყ რათხერ იოჯიჯ ონსან,
აყ ო ჳნ ათანომ. მაცხოვარო ჳუნო, მოძღვარო კეთილო, ხუცესო
კლბინო: ᳈რანუ ქიქს აქსანომ ჳ ჳსა ჳამჭიჭქოჯაქომ სიბერი-
-ն [რახ, რახეიბ, ჳაყვი], ირ ჳიჯქან ჳქს სიბერ: **ნერქმ**
ეისიკომოს-ი რათ ჳ ჳიჯქან ო-ნ ქჩ ათანომ. ეისიკომოს:

ხუცეს-რ ჳსა აყ ათანმანათოქქონ ონ, ირ ამჭიჭქან
ტამანაქ ც ს ს ჳნჯიგნხერ აიღიჭომ ჳნ (ხუცისა) ჳ ქანქ ირ
᳈რანუ აიჭიქ არათანათოქქონ ჳქ-ბქჩ ჳ, ს-ნ ჳრჯომ ჳ. ხუც-ისა>
სუცესა, ხუცესებ>ხუცეებ:

სანახებ-ი [ჯრჯაქ, ჳიჭქ, ხრქინ] მქან ებ-იქ ჳიგნაქომ
ღ ჳიჭქომ (ბეაქი ქიქ ჳნს):

45. **ღაქაქიქ** მქაქხეოქ ანთანხერ: ჳრანაქორანოჯ ჳქ-
ბქ ონხეიჯ ჳათარაქ ანთანხერომ თარქრასქომ ჳნ, მქ ჳიჭქ

անուններ, որոնց հիմքը վերջապում է, և մյուս կողմից՝ անուններ, որոնց հիմքը չի վերջապում: Վերջապում են այն անունները, որոնց հիմքը վերջանում է օ-ով կամ ց-ով, իսկ որոնց հիմքը վերջանում է օ-ով կամ ց-ով, չեն վերջապում: օ-անանց հիմքերով հասարակ անուններ չեն հանդիպում:

Չայնավորահիմք և բաղաձայնահիմք անունների հոլովման տարբերությունն այն է, որ Չայնավորահիմքերը անվանական հոլովի օ-ի փոխարեն նրա թուլացած փոփոխակն են (ա) ստանում, որը նախորդող ձայնավորի հետ միասին երկրաբրտ է կազմում. Ըղձա-ա [կին, մայր], Եանջ-ա [զինս, ձն], չծո-ա [հորթ], ցրց-ա [խոլ]: Բացի սրանից, վերջապողահիմք անուններ սեռական, ուղեորական և գործիական հոլովներում օն և օտո վերջավորությունների փոխարեն ունեն ևս և ևտո, քանի որ հիմքի վերջին ձայնավորը չի վերջապում և դրա փոխարեն հաջորդող ձայնավորն է թուլանում ու կորցնում վանկարարությունը: Այս դեպքում են երկրաբրտ է դրանում. օ-ևս, ց-ևս:

Չայնավորահանգ անունները, ի տարբերություն բաղաձայնահանգների, պարզալական հոլովում ստանում են և հոլովիչ:

46. օ-անանց հիմքերով անուններ:

Հոլովման օրինակ.			
ա)	Եզակի	Հոգնակի	
Ուղղ. Ըղձա [կին, մայր]	—	Ըղձ-ցծ [կանայք,	մայրեր]
Անվ. Ըղձա-ա	Ըղձա-ն-օ	[կանայք,	Ըղձ-ցծ-օ
		մայրեր]	
Պատմ. Ըղձա-ման	Ըղձա-տ-ա	Ըղձ-ցծ-ման	
Տրակ. Ըղձա-և(օ)	"	Ըղձ-ցծ-և(օ)	
Սեռ. Ըղձ-օև(օ)	"	Ըղձ-ցծ-օև(օ)	
Ուղեոր. Ըղձ-օևս	"	Ըղձ-ցծ-օևս	
Գործ. Ըղձ-օտ(օ)	"	Ըղձ-ցծ-օտ(օ)	
Պար. Ըղձա-ը	"	Ըղձ-ցծ-ը	
Կուչ. Ըղձա-օ	Ըղձա-ն-օ	Ըղձ-ցծ-օ	

Այսպես են հոլովվում՝ ձագա-ա [մատր], ցնա-ա [ուղի, ճանապարհ], Լա-ա [բույր], օտցա-ա [խոտ], Լուրցա-ա [պղծիք], թեմ-ա [հայր], թա-ա [լին], թոն-ա [մտտ], Լրա-ա [սեղան], քա-ա [քար], քեպ-ա [հող, երկիր, գյուղ], քեմ-ա [ավազ], քրթ-ա [մանուկ], Ըղձա-ա [մեղք], Ըմ-ա [եղբայր], ցմ-ա [ձայն] և այլն:

բ) Նըլա [ծով], Եօլցա [բան, բառ] անունները և Նեղա [այլ] գերանունը սեռական և գործիական հոլովներում լուրահանգություն են ի հայտ բերում այն առումով, որ օ-ի վերջատուից հետո ոչ վանկարար ց-ն անախականորեն ստղծվում է օ հոլովական ցուցին, որի հետևանքով առաջանում է ց, իսկ վերջին սովորաբար չ նշանագրով է արտահայտվում. Նըլս, Եօլցս, Նեղս, Նըլտ, Եօլցտ, Եօլցտ, Եօլցտ:

գ) Ըծա [վայր, պահն] անունը հիմնականում ցծ-ով հոգնակվում է գործածվում, որտեղ վերականգնվում է եզակիում կրթած Ե-ն (Ըծեցծ-ն): Այս Ե-ն պահպանվել է ըծաձոտ [անմարդաբնակ վայր, անապատ] բառի մեջ:

դ) օ-անանց ելլեցևա [եկեղեցի] և Ֆերոա [հրեա] բառերի ձայնավորը հնագույն հուշարձաններում չի վերջապում [լլեցևա, Ֆերոա-և], բայց ուշ շրջանի հուշարձաններում այդ բառերը վերջապում են. ելլեցևոս, Ֆերոս: Այսպիսին է նաև ղեցեցևա [զենն] և Հմտ. օմիս ելլեցևոսևա [այս եկեղեցու] (Բոնիտի արձանագր.) և ելլեցևոսևա Նալլեց-ցեցևո Ըղձա [եկեղեցու հիմքերը դրեց, հիմադրեց եկեղեցին] (Պարծ):

հ) Ըրոմա [գրոշ] և Լքագրա [թանկագին գործածք] բառերը, որոնք սերում են Ըրոմայ-ից ու Լքագրայ-ից, չեն վերջատու ձայնավորը՝ Ըրոմոսև, Ըրոմոտա, Լքագրոսև, Լքագրոտա:

47. ց-անանց հիմքերով անունները: ց-անանց հասարակ անունների հիմքի վերջահանգը վերջապում է սեռական, ուղեորական և գործիական հոլովներում: Ինչ վերաբերում է ցծ-ով հոգնակին, այդ ալտանգ անունը կարող է և՛ վերջապվել, և՛ ոչ: Բացի այդ, պետք է հիշենք, որ անվանական հոլովում ց-ի և ք-ի միացումը (ցք) սովորաբար սպիտ է ց: Հոլովման օրինակ. Քեցե-ա:

Եզակի		Հոգնակի	
Ուղղ. Քեցե [թագավոր, արքա]	—	Քեցե-ցծ [թագավորներ,	արքաներ]
Անվ. Քեցե-ա, Քեցե	Քեցե-ն-օ	Քեցե-ցծ-օ	
	[թագավորներ]		
Պատմ. Քեցե-ման	Քեցե-տա	Քեցե-ցծ-ման	
Տրակ. Քեցե-և(օ)	"	Քեցե-ցծ-և(օ)	
Սեռ. Քեցե-օև(օ)	"	Քեցե-ցծ-օև(օ)	
Ուղեոր. Քեցե-օևս	"	Քեցե-ցծ-օևս	
Գործ. Քեցե-օտ(օ)	"	Քեցե-ցծ-օտ(օ)	
Պար. Քեցե-ը	"	Քեցե-ցծ-ը	
Կուչ. Քեցե-օ	Քեցե-ն-օ	Քեցե-ցծ-օ	

Արտես են հոլովվում՝ ձայն-ը (ծղծղ) [շորթ], ծղց-ը (ծղց) [գուռ, դարպաս], լղղ-ը (լղղ) [որ], տորնց-ը (տորնց) [խանիր, վտարան], լլղղ-ը (լլղղ) [վեժ, մայր], մղղղ-ը (մղղղ) [խաղաղոր, արքա], ծղղ-ը (ծղղ) [տնտես, ժառարան, հաղարան], մոլլ-ը (մոլլ) [աշակերտ, սան], սղղ-ը (սղղ) [խաղաղ], սնղղ-ը (սնղղ) [մաքատուն], սամարղ-ը (սամարց) [գեղեղման, դամբարան], սղղղ-ը (սղղղ) [տնեղեղմեք, դանձ, դանձարան, շահմարան], սղղ-ը (սղղ) [գանձ, դին, վարձ], սղղղ-ը (սղղղ) [դորձ], լղղղ-ը (լղղղ) [գիշեր], ժղղ-ը (ժղղ) [տար, որդի], յղղղղ-ը (յղղղղ) [տիրակալ, էլիտանովոր] և այլն:

ա) Երկու և ավելի վանկեր հիմքեր ունեցող բառերի մեջ ընդ-ի հոդանակում հաճախ հիմքի վերջանակը ց-ն վերջապում է. մղղղ-ը (մղղղ) [արքաներ], մղղղ-ը (մղղղ) [նժույզներ], լղղղ-ը (լղղղ) [գիշերներ] և այլն:

բ) Մեական, ուղերական ու գործիական հոլովներում ինքնատիպություն են դրսևորում ծղց-ը (ծղց) [գիշեր] և տղղ-ը (տղղ) [ամիս] բառերը ց-ի վերջապումից հետո ոչ վանկարար լ-ն անմիջականորեն աղբյուր է հոլովական ցուցիչների օ մայնավորին և լ-ը անմիակն ապկա է շ. լղղց-ը, տղղ-ը, տղղ-ը:

գ) մոլլ-ը [աշակերտ, սան] բառի ինքնատիպությունն ալն է, որ վերջանակի վերջապումն հետ միասին կարող է նաև ամփոփվել. մոլլ-ը (մոլլ) և մոլլղղ-ը: Չամփոփված հոլովածներն ալն էլ հաճախակց են:

48. Չվերջավոր անուններ: Չվերջավոր անունների թվին են պատկանում ալն բառերը, որոնց հիմքի վերջում ապկ է օ կամ վանկարար լ: Այս անունների հոլովման առանձնահատկությունն ալն է, որ սեռական, ուղղական ու գործիական հոլովներում հոլովական ցուցիչների մայնավորը թուլանում է և կրթնում վանկարարությունը. Կարտեա, Կարտեա, ժղղղեա, ժղղղեա [ստիճ]: Հոլովման օրինակ՝ Կարտեա [արդար]:

Նգակի		Հոգնակի	
Ուղղ. Կարտ [արդար]	—	Կարտ-ը [արդարներ]	
Անվ. Կարտ-ը	Կարտ-ն-օ	Կարտ-ը-օ	
	[արդարներ]		
Պատմ. Կարտ-ման	Կարտ-տ-օ	Կարտ-ը-ման	
Տրակ. Կարտ-ն(օ)	"	Կարտ-ը-ն(օ)	
Սեռ. Կարտ-ն(օ)	"	Կարտ-ը-ն(օ)	
Ուղղոր. Կարտ-ն(օ)	"	Կարտ-ը-ն(օ)	
		Կարտ-ը-օտ(օ)	

Գործ. Կարտ-ա(օ)	"	Կարտ-ը-ա(օ)
Պար. Կարտ-ը	"	Կարտ-ը-ա(օ)
Անվ. Կարտ-օ	Կարտ-ն-օ	Կարտ-ը-օ

Արտես են հոլովվում՝ պարտ-ը [զյուլ], ձեռն-ը [բարոնակ], ղեղ-ը [համ], ղեռ-ը [բակ, գալիթ, սրան], ղեռն-ը [կրկն, տանիք], ղեռն-ը [կալ, կալանք], ղեռն-ը [ցուլ], ղեռն-ը [սակ], ղեռն-ը [տոտ], ղեռն-ը [արքայական, խաղաղորական], ղեռն-ը [տնտեսական], ղեռն-ը [տիկնիք, ամրական, հեռարան], ղեռն-ը [հատ, ինքն-ը [չեղմական], ղեռն-ը [հյուսի], ղեռն-ը [կտավ], ղեռն-ը [անարդարանկ վար, անպատ], ղեռն-ը [անատիպան], ղեռն-ը [անպատ], ղեռն-ը [հրատ, հովան, սովեր], ղեռն-ը [վարդա, վարդա, հյան], ղեռն-ը [հորթ] և այլն:

Բացառություն է կազմում ղեռն [գիշեր] բառը, որը սեռական, ուղերական և պարզական հոլովներում վերջավորվում է՝ ղեռն, ղեռն:

Վտական հոլովում երկու օ-ների միջև կարող է ց հավելվել. լղղ-ը (լղղ) [արդար], լղղղ-ը (լղղղ) [նժույզներ]:

Նգակի		Հոգնակի	
Ուղղ. Կարտ [արդար]	—	Կարտ-ը [արդարներ]	
Անվ. Կարտ-ը	Կարտ-ն-օ [արդարներ]	Կարտ-ը-օ	
Պատմ. Կարտ-ման	Կարտ-տ-օ	Կարտ-ը-ման	
Տրակ. Կարտ-ն(օ)	"	Կարտ-ը-ն(օ)	
Սեռ. Կարտ-ն(օ)	"	Կարտ-ը-ն(օ)	
Ուղղոր. Կարտ-ն(օ)	"	Կարտ-ը-ն(օ)	
Գործ. Կարտ-ա(օ)	"	Կարտ-ը-ա(օ)	
Պար. Կարտ-ը	"	Կարտ-ը-ա(օ)	
Անվ. Կարտ-օ	Կարտ-ն-օ	Կարտ-ը-օ	

Մանրություն: լղղ-անակ միավանկ բառում երբեմն լղղց հետո ց է հավելվում, որով նրանք դառնում են բաղաձայնահիմք. ղղղ-ը [բար], ղղղ-ը [կալ, կալ], ղղղ-ը [էլ], Կարտ-ը [արդար] և այլն: ղղղցանոտ, ղղղց, օտ ղղղցանոտ և այլն:

49. Ոչ վանկարար լ-անակ նիմքերով հասարակ անուններ: Ոչ վանկարար լ-անակ նիմքերով անունները առանձնահատկություն են դրսևորում ալն հոլովներում, որոնք օ, օտ հոլովական ցուցիչներն են, ալնքն՝ անվանականում, սեռականում, ուղերականում և

<i>Տրակ.</i> კაცსა ამას	" "	კაცებსა ამას
<i>Սևա.</i> կაცისა ამის	" "	კაცებსა ამის
<i>Ուղև.</i> կაცისა ამისა	" "	კაცებისა ამის
<i>գործ.</i> կაცითա անոտ	" "	კაცებითա անոտ

Նգակի	նոցնակի	նոցնակի
<i>Անվ.</i> կაცი ճգ (այդ մարդը)	կაცი ճգ (այդ մարդիկ)	կაცքո ճգ (այդ մարդիկ)
<i>Պատմ.</i> կაცման մავան	կაცո մავատ	կაცքեման մავան
<i>Տրակ.</i> կაცս մავան	" "	կაცքես մავան
<i>Սևա.</i> կაცის մავան	" "	կაცքեմս մავան
<i>Ուղև.</i> կაცის մავան	" "	կაცքեմս մავան
<i>Քործ.</i> կაცითա մავոտ	" "	կაცքեմითա մავոտ

Նգակի	Հոցնակի	Հոցնակի
<i>Անվ.</i> կაცი ոց (այն մարդը)	կაცი ոց այն մարդիկ)	կაცքո ոց (այն մարդիկ)
<i>Պատմ.</i> կაცման ման	կაცո մատ	կაცքեման ման
<i>Տրակ.</i> կაცս ման	" "	կაცքես ման
<i>Սևա.</i> կაცის ման	" "	կაცքեմս ման
<i>Ուղև.</i> կაცის ման	" "	կაცքեմս ման
<i>Քործ.</i> կაცითա մոտ	" "	կაცքեմითա մոտ

Բերված օրինակներից ակնհայտ է, որ հոյի ձևը հոգնակի թվի անվանականում հաճան է. ինչ որ եզակիի անվանականում (ըստ ճգ, ոց), իսկ անոնների զմեռ հոգնակիի հոլովներում հոգն հոգն է. ինչ որ եզակի թվի համապատասխան հոլովներում:

Նախադիր ուղի: Հոգն սովորաբար հաջորդում է անվանը, սակայն կիև անվանը որոշիչ է նախորդում, այսպես հոգն և սեղանիսկում է սառը. ցուցելու ոցը կոլտի լորդեմս [խոցերի ոց այն հոտը], ցուցելու ման կոլտեման լորդեմս [խոցերի ոց այն հոտը] ցուցելու ման կոլտես լորդեմս [խոցերի ոց այն հոտը] և այլն:

Յ. Հասկանալիս որոշիչ: Հասկանալիս որոշիչ կարող են լինել անվանը, թվականը, գերանունը և գերբայը:

Ամսկանը՝ որոշիչ. *Օրինակ՝* մտա մեղալու [բարձր լին]

Նգակի	նոցնակի	նոցնակի
<i>Ուղև.</i> մտա մեղալ [բարձր լին]	—	մտցե մեղալ

<i>Անվ.</i> մտա մեղալու	մտան մեղալու [բարձր լիններ]	մտցե մեղալու
<i>Պատմ.</i> մտաման մեղալում	մտատա մեղալու	մտցեման մեղալում
<i>Տրակ.</i> մտաս մեղալու	" "	մտցես մեղալում
<i>Սևա.</i> մտոս(ս) մեղալոս(ս)	" "	մտցեմոս(ս) մեղալոս(ս)
<i>Ուղև.</i> մտոս մեղալոս	" "	մտցեմոս մեղալոս
<i>Քործ.</i> մտոտա մեղալոտա	" "	մտցեմոտա մեղալոտա
<i>Պար.</i> մտալ մեղալալ	" "	մտցեմալ մեղալալ
<i>Կոչ.</i> մտա մեղալու	մտանու մեղալու	մտցեմալ մեղալու

Յ. Վարդ որոշիչ: Որոշիչ անունը սեռական հոլովով է գրվում (եզակի կամ հոգնակի թվում) և այս համաձայնում է որոշակի հատուկ հոլովի Ստանում ենք որոշիչի կրկնակի հոլովում՝ սեռական-ուղղական, սեռական-անվանական, սեռական-պատմական, սեռական-որական և այլն:

Նգակի	Հոցնակի	Հոցնակի
<i>Ուղև.</i> սեղ մեղալ (փայտ)	—	սեղալ մեղալ(ս) [փայտ տներ]
<i>Անվ.</i> սեղալ մեղալ	սեղալ մեղալանի (փայտ տներ)	սեղալ մեղալ
<i>Պատմ.</i> սեղալ մեղալաման	սեղալ մեղալատա	սեղալ մեղալաման
<i>Տրակ.</i> սեղալ մեղալան	" "	սեղալ մեղալան
<i>Սևա.</i> սեղալ մեղալան	" "	սեղալ մեղալան
<i>Ուղև.</i> " " " "	" "	սեղալ մեղալան
<i>Քործ.</i> սեղալ մեղալան	" "	սեղալ մեղալան
<i>Պար.</i> սեղալ մեղալ	" "	սեղալ մեղալ
<i>Կոչ.</i> սեղալ մեղալ	սեղալ մեղալանու	սեղալ մեղալ

Ուղղականում կրկնակի և հարաբերականում (սեղալ մեղալ):

Պարագայական հոլովում վարդը անունը ընդհանրապես չի համաձայնում որոշակի հատուկի որ պարագայականի ընդհանրապես չի համաձայնում կայ է (լա), իսկ որոշիչն ու որոշակը մեկ կայ պիտի ունենան: Եթե մեղալ (հնձի մամանակ), Եթե մեղալ, Եթե մեղալ, Եթե մեղալ, Եթե մեղալ:

<i>Անվ.</i> սեղալ մեղալ	հեղալանի [իմ կրթականի տներ]
<i>Պատմ.</i> սեղալ	հեղալան
<i>Տրակ.</i> սեղալ	հեղալան

ეჭმენ შორშილ სრულიად სიტყუათა ჩემ გლახიკისათა [ხეგრ ზნაჯანე ქიქის ქმ¹ ზქათათა სთახერქმ²] (შათქ. 9, 11); უძლიერეს არს ჩემსა [ხეგრევიქს ე, კან ჟეს] (შათქ. 9, 11); ჩემსა შემღვთობად [ეჭმენ ქმ] (შათქ. 9, 11);

მღკერაქსან. ჩემდა, შენდა, მისა (მისა მიმართ) (მ. ღირს. ძ. 4, 4). (თუ ჯრჯანს ზაჯარბანხერქმ³ მისდა, შენდა მომართ, ჩემდა მომართ, ჩემდა მომართ, თქუენდა მიმართ, თქუენდა მიმართ, მათა მიმართ (თუ ჯრჯანს ზაჯარბანხერქმ⁴ მათდა მიმართ):

შათყაქსან ძხერე ქიქარქსომ ხნ ზახ აქ ანბანისან ჟერა-ზახხერქ. ცეხოენდეთ მის თანა ძალისავან ღმრთისა თქუენითურთ [ქხნ-ჯანს ქხოკ რნე ზმა ჟიროქსიანქს ათობიქ] (ჩ. ღირს. ძ. 4, 4); უწინარეს თქუენსა [ქათაჯ კან ედხე] (შათქ. 5, 12); უღროს ამათსა სხუად მენებად არა არს [ამხ კან ჟითა აქ ათათიქრონ იჯ ექ] (შარქ. ძ. 31, 31);

60. შთყაქსან ჟერანონხერქ ხნ⁵ ესე, ევე, ივი, ირინე ჰერო ზქმ⁶ ხნ ზანჯეს რერომ⁷ ძხერ ანქანასქანს⁸ ხნ ჰერქორქ⁹ მანჯავდ ზიქ-ჯანს¹⁰ ჰამარქ შთყაქსან ჟერანონხერქ ჯონხნ¹¹ იჯჟაქსან ხნ ჰიქსანქ¹²:

ხეკაქს			ჯიღვანსქ		
მნქ. ესე	ევე	ივი	ესენ-ი	ევენ-ი	ივინ-ი
[აქ, ათ]	[აქ, ეთ]	[აქ, ზათ]	[აქანქ]	[ექანქ]	[ერანქ]
ჟათქ. ამა-ნ	მაგა-ნ	მა-ნ	ამა-თ	მაგა-თ	მა-თ
შრქ. ამა-ს	მაგა-ს	მა-ს	"	"	"
შხ. ამა-ის	მაგ-ის	მა-ის	"	"	"
მღკ. ამა-ისა	მაგ-ისა	მა-ისა	ამა-თა	მაგა-თა	მა-თა
ჟიორქ. ამა-ით	მაგ-ით	მა-ით	"	"	"
ჟარ. ამა-ლ	მაგა-ლ	მა-ლ	"	"	"

ჩხერქამ იქინასქხერქ ჰერომ ე, ირ ათათიქაქსან ზიქიქ ვოეჩქე
ნ-ნ ე, ამა-ნ, მაგა-ნ, მა-ნ:

61. ჯარეკსან ხნ ჰერქოჯ ჟერანონხერქ. ვინ [იქ], რად [ქხე], ვინმე [იქს], რადმე [ქხე-იქ, ქმ]:

ხეკაქს	ჯიღვანსქ	ხეკაქს	ჯიღვანსქ
მნქ. ვი-ნ [იქ]	ვი-ნ [იქქერქ]	ვინმე [იქს]	ვინმე [იქანქ]
ჟათქ. ვი-ნ	ვი-ეთ	ვინმე	ვიეთმე
შრქ. ვი-ს	ვი-ეთ	ვინმე	ვიეთმე
შხ. ვი-ს(ვან)	ვი-ეთ(ვან)	ვინ(ვან)მე	ვიეთ(ვან)მე

მღკ. ვი-სა ვი-ეთა ვისამე ვიეთამე
 ვისა მსვავს არს [ომ ზინ ე] (მღკ. ძ. 9, 18):

ნ-ნ ათათიქაქსან ზიქიქ ვოეჩქეს (ვი-ნ), ათქან აქს ათათი-
 ჟაქსანქს ანხეკ¹ ე ანქანასქანს²:
 ვინ ხ ვინმე-ნ ზიქანსქ ქქი ანქანასქანს ზიქიქომ ზანჯეს ხნ რერომ
 ზოქს ძხერე, ქხე ჰეკაქს ქქომ. ვინ არს, რომელმან გვა შენ [მქ ე³ იქ
 ხნარქ ედხე] (შათქ. 12, 68), ვინ არიან, რომელთა არა პრწენეს
 [მქ ხნ იქანქ ქ ძხე⁴ იქ იჯ ზაჯათან] (ქიქ. 2, 64C), მო-ვიწვე-
 უქდა მას კეცი ერთი [მათიქეკ იქს ათ ზა] (შათქ. ძ. 16), მო-
 იწვე-უქდეს იესუსი ჟარსივეელი [ქ ზინს ათიქ მათიქს იქანქ ქი-
 რქანხერქ⁵ ე ათან ვინ] (მღკ. ძ. 4, 31):

ვინ-ქ ზინს ხნ ზიქიქომ არავინ [იჯ იქ], ნუქინ- [ქქ იქ], ვიეთ-
 მე-ქ [იქანქ] ჰეკაქს⁶ ე ვიეთიმე [იქანქ] ათათიქსან ჟერანონქ⁷:
 ჩუქვებად არს ვიეთიმე [იქიქს ათიქ ხნ იქანქ]* [ხერ. ძ. 23]:

მნქ. რად	[ქხე]	რადმე [ქხე-იქ, ქმ]
ჟათქ. —	—	—
შრქ. რასა, რას	რასამე	რასამე
შხ. რასა	რასამე	რასამე
ჟიორქ. რადთა, რადთ	რადთიმე	რადთიმე
ჟარ. რად	რადმე	რადმე

რან ათათიქაქსან ზიქიქამქს ჯონს: მანჯარქათქანს ჟეკეკომ
 ათათიქ ზრანს ქიქარქსომ ე „რომელი“-ს [იქ]: რან ზიქანსქ ქქიქ ხნ
 ჯონს:

შხანასქანს (რადსა) ხნ ათარეკაქსანს (რად) ზიქიქამქსერქ ვი-
 ბამქომ ხნ რატომ [ქხე] რათქ ზინასქიქქამქ. დედაქეკო, რასა
 სტიორ [ქქს ეთ, ექ¹ რას] (ქიქ. 1, 13), დედაქეკო, რად სტიორ (ზოქს
 ათქომ. C): მქ ზოქს ქმათიქქ ე ვიბამქომ ზახ რასათეს-ქ:

ჯარეკსანს ჟერანონხერქ ძხერ ხნ. რად-ესე ვევე, რად-ევე
 ვევე, რად-ივი ქო: რასა-ესე ვიქს, რასა-ევე ექს, რასა-ივი ექს:

ჯარეკსანს ხნ ზახ რადქ ხნ რადქ-ივი-ნ: რად-ქ იქს ზახ
 რამე [ქხე-იქ რან, იქქ რან] ქმათიქ. ნუქს რას უთხრობ [მქ²
 იქს ქხე ათქეს] (შარქ. მ. 44):

**რად-ქ იქინასქიქ ხნ ზიქიქომ³ არარად [იჯ ქხე] ხნ ნუქრად-ქ [ქქ
 ქხე]:**

* ჩათაქს ქარეკანისქანს ჯ. კოქიქიქიქსანს ჯ. იქანს:

Նգակի	Հոգնակի
<i>Ազգ.</i> Բառըն (Բազըն <i>որչափ, որքան, ինչքան</i>)	—
<i>Անվ.</i> Բառընի (Բազընի)	Բառըննի (Բազըննի)
<i>Պատմ.</i> Բառընման (Բազընման)	Բառընտա (Բազընտա)
<i>Տրակ.</i> Բառընեսա (Բազընեսա)	" "
<i>Սևա.</i> Բառընեսա (Բազընեսա)	" "
<i>Գործ.</i> Բառընտա (Բազընտա)	" "
<i>Պար.</i> Բառընալ (Բազընալ)	" "

Նգակի	Հոգնակի	Նգակի	Հոգնակի
<i>Ազգ.</i> Բոմել <i>որ, սրբ</i>	—	—	—
<i>Անվ.</i> Բոմელი	Բոմելնի	Բոմելոմե	Բոմելոմե
<i>Պատմ.</i> Բոմելման	Բոմելտա	Բոմելմանե	Բոմելտամե
<i>Տրակ.</i> Բոմելսա	"	Բոմելսամե	"
<i>Սևա.</i> Բոմլոսա	"	Բոմլոսամե	"
<i>Ուղև.</i> Բոմլոսա	"	Բոմլոսամե	"
<i>Գործ.</i> Բոմլոտա	"	Բոմլոտամե	"
<i>Պար.</i> Բոմլալ	"	Բոմլալմե	"

Բոմելտամե կցես, Բոմելոմե մոմբլոնդես, Բոմելտամե լեզա ձայնիքս
 | *Ջոմն տանդեցին, զոմն սպանին, զոմն քարիծեցին* | (*Մատթ. ԻԱ, 33*):
 62. Հարաբերական դերանուններ:

Նգակի		Հոգնակի	
<i>Անվ.</i> Բոմելի-եց <i>որն այս</i>	Բոմելի-եց <i>որն այք</i>	Բոմելի-ից	Բոմելի-ից <i>որն այն</i>
<i>Պատմ.</i> Բոմելման-եց	Բոմելման-եց	Բոմելման-ից	Բոմելման-ից
<i>Տրակ.</i> Բոմելսա-եց	Բոմելսա-եց	Բոմելսա-ից	Բոմելսա-ից
<i>Սևա.</i> Բոմլոսա-եց	Բոմլոսա-եց	Բոմլոսա-ից	Բոմլոսա-ից
<i>Գործ.</i> Բոմլոտա-եց	Բոմլոտա-եց	Բոմլոտա-ից	Բոմլոտա-ից
Հոգնակի			
<i>Անվ.</i> Բոմելնի-եց	Բոմելնի-եց	Բոմելնի-ից	Բոմելնի-ից
<i>Պատմ.</i> Բոմելտա-եց	Բոմելտա-եց	Բոմելտա-ից	Բոմելտա-ից
<i>Տրակ.</i> " " "	" " "	" " "	" " "
<i>Սևա.</i> " " "	" " "	" " "	" " "
<i>Գործ.</i> " " "	" " "	" " "	" " "

Բոմելտա-ից կսինան, Լամե կսինան, Լա Բոմելնի-ից Լաիտրնիան, Լամե
 Լաիտրնիան | *Ջի որ ննջենն՝ գիչերի ննջեն, և որ արքանանն՝ գիչերի
 արքանանն* | (*Ա Քիս, Ե, 7*): Գնիլոշիք Բոմելտա-եց ցփնանց | *Վասն որոյ
 և սաէ, արի որ ննջեաք, և կանգնեաք ի մեռիւցի...* | (*Միսիս, Ե, 14*):
 Եց, ցց, ցց, ցց *մանիկները կարոյ են ավելայիկ և մանիկավոր
 անուններին.* Բոմել-Լա-ից պլոնդես, Մո-ցց-ցց-ցց մաս | *Եւ զոր անիցին՝
 բորձի ի նմանէ* | (*Մատթ. ԺԳ, 12C*): *Սոփորական է, որ արն ավելաց-
 վի կապարավոր անվանել:* Բոմլոսատես-ցց | *Վասն այսորիկ* | (*Նոր. Բ,
 1*): Բոմլոսատես-ից | *Վասն որոյ* | (*Մատթ. Գ, 3, Հովհ., Ա, 15*): Բոմ-
 ցց-ցց-ցց-ցց-ից | *Վարդ.* | (*Բ Քաղ, Է, 15*), Բոմլոսա տանի-ից | (*Մարկ, Ե,
 15*): Կլոպանա ցց, Բոմելտա Մոնա-եց ցփնանց, Մեն մոցց | *Ջերկիրոյ, լու-
 րամ զո. ննջեցիր, քիչ տայ գրա* | (*Մնջ. ԻԸ, 13*):

Նգակի	Հոգնակի
<i>Ազգ.</i> Բոմելցա	—
<i>Անվ.</i> Բոմելլիցա	Բոմելլոնցա
<i>Պատմ.</i> Բոմելմանցա	Բոմելտանցա
<i>Տրակ.</i> Բոմելսանցա	"
<i>Սևա.</i> Բոմլոսանցա	"
<i>Ուղև.</i> " " "	"
<i>Գործ.</i> Բոմլոտանցա	"
<i>Պար.</i> Բոմլալցա	"

*Պատահում է նաև կրկնակի արտասնայոված հարաբերական և՛
 Բոմելլից-ից, Բոմելմանց-ից և այլն:*
 Էրտիերտաս-ը | *միմանց* | *Նհապա հուշարմաններում՝ Էրտիերտաս,
 շի հուլիվում:*
 Էրտիերտաս-ն ունի կրկն հուլիվ. *պատմ.*, Էրտիման-Էրտի: Լլլլլլլլա ԼԼԼԼԼԼա
 ԼԼԼԼԼԼա ԼԼԼԼԼԼա Էրտիմաներտի | *Կորինդ ասիւծո քին զմիմանս* | (*Մոր.
 Գ, 11*), *արակ.*, Էրտի-Էրտիսա, *սևա.*, Էրտի-Էրտիսա: Էրտիերտաս Էրտի-
 Էրտիսատես Նրտնցիվոն | *Ջմիմանս հոգայցեն* | (*Ա Կորնթ. ԺԲ, 25*),
 ցցր-սարն Էրտի-Էրտիսա միմարտ տաջ-սոլոն Էրտիսա Բանա | *Պատուք է
 միմանց պատվիլով՝ ուղերը վանալ* | (*Մանիսա. Մարտո.*): Գմն Նլլլլլլ
 Մինիսցեմնա Տիցլլլլլա Էրտիերտաս Էրտիլլլլ Լա Էրտի-Էրտիսա Էրտիմաներտ
 | *Միմանց ասիւծո կառք է քին միմանց ասու և միմանց պատգամով*
 | (*Միմանց հարցնա, 120, 14*): ԼԼԼԼԼԼա մառի Էրտի-Էրտիսատես ցցո
 | *Նրայից ավիլլլլլլ միմանց համար էր* | (*Նոն սեղամ, 120, 18*):

63. Անդրադարձ դերանուն: *Անդրադարձ դերանուններ և կատա-*

რომ თავი-მ (აქსაყ ნოქიანტროდ), მეურნალო, განიკურნე თავი შენი [ძჭიქიქ რძეხა ვანძნ ვი] (ლოკ. 7, 21): გამოტუცხადო მის თავი ჩემი [სრხეოვიყე შინა ვის] (ლოკ. 8, 23): რომელიმან აღმდილოს თავი თვისი, იგი დამდაბლდეს [იპ რარძარვიციანტ ვანძნ' ხინარუნხე] (შათქ. 1, 9, 12): ნუცა თავსა შენსა ჰეუცე [შქ' ქ ვაქი ვი ხეგზოვისა] (შათქ. 5, 38): ხეაღმან იზრუნოს თავისა თვისსა [ვაჟიან ვიან ჰე ნოქიანტ] (შათქ. 2, 34): ჟოძამდიამ ზნის ზივნიანქ ქვიქ. დაცივენთ თავნი თქუენნი ყოელისაგან ანგაპრებისა [ვოჯიქ ქროვ ქანინიან ავიარქინქ] (ლოკ. 1, 15): რომელინი ესენი თავთა თვისთა [მსოვე ს თო იმანს ავანძიციხეა ქანძჩინს...] (ლოკ. 1, 9) ს აქნ:

მიმადინბიოქ

64. ზოქიანტხეკ ამანევიამ ანთინხე. ანქან ზოქიანტხეკ ირქს ძხვე ხაროქ ო ივათვიროქიქ ზორ ანქან ამანევიან ზამარი: ზანს ვხევიომ ვოძამდიამ სხ ანთიანს, ვოძიქანსა ს აყრავაქი-კანს ზოქიანტხეკ:

სეჩიან: ანთიანს ზოქიანტხე (ავთარიქ ანთინხეკოამ ანქაქ) ხარიქ ო ზორ ანქანს ზიქე ბოთიქიქ: მკიქიანს ო, ირქინაქ, ანთიანს ზოქიანტხეკ ვოქამ იროქიქ. ტამარი ძელისა, ტამარი ძელისა, ტამარინ ძელისამან: ტამარსა ძელისას, ტამრისა ძელისასა, ტამარითა ძელისადა, ტამარით ძელისო (§ 56): სახლ იაკობის, სახლი იაკობის, სახლმან იაკობისამან, სახლს იაკობისსა ს აქნ:

65. ჟოძიქიანს: ზორ რათი ამანევიან ზამარი ივათვიროქიქ ო ჯანქაქ ზოქიანტხეკ: ირქინაქ გულ [იქრო] რათი ჯანქაქ ვოძიქიანტხეკ ხეჩნქ გული: მკი გული-ო ივათვიროქიქ ო ირქინს აბაქიანს ზიქე ს ვოქამ აყრავაქიანთიქ. რასაქა იქმოლით, გულითად იქმოლით [ღორ ხე ანთიქეკ' რათი მთავ ვოძიქიანტხე] (ვიო. 9, 23): არივინ მაქუს სხუა ვროვული, რომელმანმეცა თქუენთეს გულითად იზრუნა [ოჯ ვოქ ანქიან ზამაჯოჯ, სქს გზოანსარი ნოქიანტხეკ ვიანს მხე] (ქრქიქ. 9, 20):

ბუნეზა (ტოქიონ, გნოქიონ) რათი ვოძიქიანს ზოქიანტხე ს ბუნეზა: მკი მღე ვოძამდიამ ო ირქინს აბაქიანს ანქანს ზიქე. ბუნეზითი [ქონს, ხიქიანს] ბუნეზითინ, ბუნეზიანს ს აქნ: რომელი იგი ბუნეზითი ცოლი არს და შეილინი, ივინიცა ვსრევე მოვექციხე შენსა შეჯელსა [რქი ირქიანს სხ სხ სრქინსხე, ზრანე ქი ზოქინს ძიოქ მხე ზაქი-ანქი ხრქინს] (ნოჯ. 1, 27, 28): უქუეთუ ლმერთმან ბუნეზითთა მით რტოთა არა ბრიდა, ნუქუე შენცა არავე გრილოს [ღი სქს ათოთამ ქ

რონი ითანს იჯ ხინაქსა, ვოჯე ხრქე ს ქ ვხე იჯ ხინაქსა] (ლოქიქ. 1, 21):

მკიქიანს ო ზნის მარკუნეთი-ი [ავალიქიანს], მარკუნეთი-ი [მარკუნეთიანს], მაშინ მარკუნეს მარკუნეთითა მით [მარკუნეთი ათავიქ ს ვარკინაქ] ირ ენე ანხიქსი ხეჯს] (შათქ. 1, 41):

66. ჟორავაქიანს: დილა-ე [ავრავაქიანს ზოქიანტხეკ ვანთომ ო დილა-ე: მკი დილად ზოქიანტხეკ ხარიქ ო ქრქინს ზორ რათი ზიქე ვი-ძამდიქ ო ანქინანს ზოქიანტხეკ კათანანს ო დილა-ე: ამა ვსრეა ვაქუე-ცამა ოდენ ამის ხეაღე სეკულა დილადი [ს. ხს ანა თხევიქე ვიქი-ქიქიქ დამი რარქოთ ათავიქიქ] (სქს, 1, 18): მრავალთა მილი-ართა დილადი დილადი [რავომ ანთიანს' არქინს რავომ ხე] (შათქ. 1, 41):

თვე რათიქ ო ჰაქიქიამ თავად-ი ივრანთხე [ხნე, ზა], ირ ხრქე ზოქიანტხეკ ო კათანანს. თავადი, თავადმან, თაველსა: ვეგ თავადი არს ელია [სა ო სქიან] (შათქ. 1, 14). თავადი მიექცა ზეტრეს [ს. ზა ვარბხელ ქ თხევიანს' ათქ] (შათქ. 1, 23): თავადმან მიუგო და მარკუნეს მის [სა ათათიანსი ხს ო ათქ] (შათქ. 9, 4): ხოლო თაველსა ექინა [ს. ხნეს ზნეჯქ] (შათქ. 1, 24):

მკიქიანს რავამნიამ ო ზოქიანტხეკ ზანაქიანს ო რავანთხეკი. ალორბინეზად-ი [ვიქინაქიქ], კლვად-ი [აყანაქიქ], მოწვევად-ი [ვიქიქ], ყოვად-ი [ქინაქიქ], შობად-ი [ბიქიქიქ], ვამად-ი [თხიქიქ] ს აქნ:

67. ზოქიანტხეკ ანთინხე

მვიქიანს ო ზნის, ირ ზორ ანთინს ამანევიქი ხაქიქიორ ანთინხე: ზმან ვხევიქოამ ხაქიქიორ ხოთიქი ხნ: მკი ხოთავოქიქიანს ხნ.

68. ვან-ვან-ი. მპოთი ქიქე დამბული, რომელსა კაცთავანი არა დელ-ომლი არს [ჟოთინიქეკ ქანანსიქ ძი ხაქიქიორ, ვოქე ვიქიანტხე ოქ ქ მარკინანს ზოთაქ] (შათქ. 1, 20): რომელი არს ქუეყანით, ქუეყანი-ხეგანი არს და ქუეყანისისა იტყეს [იქიქიქიქ ათიქ ო, ქრქიქ ო ს ქრქიქ [იოქიქ] (ლოქ. 9, 31): მაშინ ერისხეგანთა მით მოვარსთა წირი-ყანეს იქულ ტამრად [მარკუნეთი ივრანთხეკი კათათიქინს ათქს ვქიქიანსი] (შათქ. 1, 27): მრავალთა მოწვევითა მიცევითა, რომელთა ესმა ვე, იტყოდეს [ს. რავომ ვეკ ათავარეკიანს იქრქინს ქონს ათინს] (ლოქ. 2, 60): ერთი თქუენგანი ვეშაქი არს [სქი ქ მანე ათათიანს] (ლოქ. 2, 70): და იგი იყო ერთი მათგანი [ს. მქ ქ ქი ნოქინანს] (ლოქ. 1, 50): და ამა ორნი მათგანი მივიდოდეს დაბასა [ს. ანა ხრქიქიქ ქ ზოქიანტხეკ ხრქიქიქიქიქიქ ათიქიქიქიქიქიქ] (ლოქ. 1, 9): ხოლო თომ, ერთი იგი ათორმეტთავანი, არა იყო მათ თანა [იქიქიქიქიქიქიქიქ

ოგან ქვერბანაწი აქცეაოძიყ ზნოი აოქორარჲ ჯორენო ბნ აყ
უ-ნ. ლელუ-ი [ქოყ]—ლელ-ოგან-ი [ქგხხ], ნაჭ-ი [ხგხხ]—ნაძ-ოგან-
ი [ხგხხო], ნესტ-ი [ახს]—ნეს-ოგან-ი [ახხიქ ძკაქმან ქაქ] & აყნ:
თან. შოყ & ააქიქ ოხნეოჯ, ჯოჯო:

შეჯლ-ი [აჯგ]—შეჯლ-ოსან-ი [არგინაქორ, აჯგაქორ], უარ-ი
[ქანან]—უარ-ოსან-ი [ქანანაქორ], ლახუარ-ი [ხჯგაქ, ახჯ]—ლახ-
ურ-ოსან-ი [ხჯგაქორ, ახჯაქორ], ფიშ-ი [ქორძ, ქარაქან]—ფიშ-
ოსან-ი [ქარაქანაჯგაქ, ქრძაჯგაქ; არხაქ], პატე-ი [ქაქაქ]—
პატე(ე)-ოსან-ი [ქაქაქორ, აქაქაქან], ტუთ-ი [ქხ], ტუთ-
ოსან-ი [ქორძაქ, ქინაქორქაქ, ქინაქორ] & აყნ: ჳელ-
ქაქაქაქ & ხნჯაქაქ ჳელ-ოგან-ი, აქნაქაქ & ჳელ-ოსან-ი: ჳელ-
ოგან-ი ზღანაქაქ ჲქ ქარაქან, არხანაქაქ, ორქ აქნაქან ზნოი (ორხანაქ
ქარაქაქ), ხს ჳელ-ოსან-ი ორქ აქაქან ოხნეოჯ, აქაქანაქ, ლხ-
ნაქაქ (ორხანაქ ქანაქაქ ოხნოი):

ელ. ფესუ-ი [ქგხხგ, ქხჯ] ფესუ-ელ-ი [ქგხხგქორ ზაქოაქ],
კარ-ი [ქოი]—კარ-ელ-ი [ქინან], ხატ-ი [ქაქაქორ, ჯგაქ]—ხატ-ელ-ი
[ქაქაქაქორ], ფრთე [ქხ] ფრთე-ელ-ი [ქხაქორ] ქორ-ი [ქხნა-
ნარქ]—ქორ-ელ-ი [ქხნაქარქანხ ოხნ], ჳაქუ-ი [ქგქაქ]—ჳაქუ-ელ-ი
[ქგქანხარქ არქაქაქაქ] ათ-ელ-ი [ქაქაქაქან] [ქხჯ, ბჟ, ლ],
ოქრო-აქორ-ელ-ი [ოქხანან], ოთხ-ელ-ი [ქაქაქაქ, ქორანაქ],
პილ-ი [ქაქ-ელ-ი [ქგაქაქ] & აყნ:

სკაქაქ & ჯაქაქაქ ზან შარაქან-ელ-ი [ქაქაქორ, ქაქაქორ],
ხს შარაქან-ი (აქარქანაქ ძაქაქან ქაქ) ზღანაქაქ & ქაქ,
რადღენი ძლიერნი და მფუენი, რომელთა ეღგნეს შარაქან-ი თაქაქ
მითაქ [ქანაქარქ ჯორანხარქ & არქანხარქ, ორნქ ქაქ ოხნხ ქრნჯ
ქაქანხარქ] [ქხ, შორან, 224, 3]:

71. ქაქაქაქან ოხნანხ: ქაქაქაქან ოხნანხ ჯაქაქაქ
ბნ უ-ურ & უ-ო ზარაქან-ქვერბანაქანხარქ მქეოქ: შარანჯე აქცე
ზნ & უ-ურ, ორ ჯაქაქ ო ოხნეოქ რანხარქ მქე ქვერბაქაქ & უ-
ურ-ი ურ & ო ქვერბანაქანხარქ აქაქაქაქ ჯაქ ქვერბაქაქ ბნ ქაქ-
არქაქ:

უ-ურ (უ-ურ). ძალ-ი [აძ, ჯორქოქქან]—უ-ძლურ-ი [ანოძ,
ანხარქ; აქარ, ჯაქანჯ (ჯაქაქან ჯაქ ოქ-ე-ი [ოქგ, ჯარქ]),
ჳამ-ი [ქიქ]—უ-ჳამ-ურ-ი [ანქიქქ, ოთარქქ], სანჯ [ქამ, ჯგაქ]
—უ-სან-ურ-ი [ანქან, აქგ], წმიდა [ქაქორ, ოთარქ]—უ-წმიდ-ურ-ი
[ანაქარქ, ქაქან], გემო [ჯამ]—უ-გემ-ურ-ი [ანჯამ], გონ-უბან-
ი [ქარქ, ხსქ]—უ-გუნ-ურ-ი [ანაქო, ანხსქ] (უგონურ-ი, ზაქა-

ოქან ჯაქ-ე-ი [ქხქ, ზაქაქაქ]), კოც-ი [ქარქ]—უ-კოც-ურ-ი
[ანარქაქ, ანარქ], კეთ-ი [ქაქ]—უ-კეთ-ურ-ი [ქარ, ანარქ],
ფსკრ-ი [ჯაქაქ]—უ-ფსკრ-ურ-ი [ანარქაქ, ანარქ, ქხ], ფერ-ი
[ქარქ, აქაქორ]—უ-ფერ-ურ-ი [ქანაქაქ, ანარქ], & აყნ: ზამან
ბილი & ჯაქაქაქ ზან უ-არქაქ-ურ-ი [ანარქ], რაქ ზარაქან ოქ ქხ
წაქ-ი & [ქარ], აქ *რწაქ-ი-ი (ანაქ. შორწაქ-ი [ქარქაქ]):

უ-ო, დღაქ-ი [ქარქ]—უ-დღაქ-ო-ი [ანარქ], ბრალი [ქგქ]—
უ-ბრალი-ი [ანარქ], მიწ-ი [ქხ]—უ-მიწ-ო-ი [ანარქ], ჳორც-ი [ქარ,
ქარქან]—უ-ჳორც-ო-ი [ანარქან; არქანაქ], ლერ-ი [ქაქაქ]—
უ-ლერ-ო-ი [ანარქაქ], ნაქოქ-ი [ქარქ, აქოქ, არქანაქ]—
უ-ნაქოქ-ო-ი [ანარქორქ, ანარქ, ანარქანაქ], პატე-ი [ქაქაქ]—
უ-პატე(ე)-ო-ი [ანარქაქ], შვილი-ი [ქაქაქ, ორქ]—უ-შვილ-ო-ი [ან-
არქაქ], გელ-ი [ქაქ, თანაქ]—უ-გელ-ო-ი [ანარქ, აქარქ, ორქ],
ენა-ი [ქგო]—უ-ენ-ო-ი [ანარქ] & აყნ:

სკაქაქ ოხნანხ ოთაქქ ოთარქაქაქაქ &:
შხ ჯგაქაქ ოთარქაქან ოხნან ჯაქ ოხნანქაქაქ ბნ მქან უ ზაქაქ-
ანაქაქ. უ-არქაქ-ი [ანარქ, ანარქ], უ-ღრან-ი [ანარქან],
უ-ქან-ი [ანარქ, ანარქ, აქარაქ], უ-სმ-ი [ანარქანაქ, ჯაქ], უ-
ბუ-ი [ანარქ, ჯარქ]:

72. შარქაქაქაქ ოხნანხ: შარქაქაქაქ ოხნანხარქ ოხნანხ
ბნ ელ ქვერბანაქ, ორ ჯარქ ბ აქაქაქ ჯაქ ქვერბანაქ ოხნან
არქაქ: მქეოქ [ქგქან]—მქეოქ-ელ-ი [ქგქანაქ], წილ-ი [ქხ-
ან]—წილ-ელ-ი [ქგქანაქ]; ოს & ეთ-ქვერბანაქაქ ოხნანხარქ
ქვერბანაქ ბნ აყ ოს-ი ეთ-ელ-ი [ქგქან]—ეტ-ელ-ი [ქარქ-
ანაქ], ქეთ-ი-ი [ქოქაქ]—ქეთ-ელ-ი [ქგქანაქ], მან-
ან-ი [ქანაქ]—მან-ელ-ი [ქანაქანაქ], ურან-ი [ქარქან]—
ურან-ელ-ი [ქარქანაქ], ტბ-ე-ი [ქგქან]—ტბ-ელ-ი [ქარქან] &
აყნ:

ორქ ზამან ოხნანხარქ ქვერბანაქ ზან მქან ოხნან ზან ზაქ-
ანაქაქ: სკაქაქ ოთარქაქან ჯაქ (ქვერბანაქ ზან მქან) მ-ელ-
არქ-ელ-ი [ქარქან]—მ-არქ-ელ-ი [ქარქანაქ], არაქ-ე-ი [ქარ-
ან] (ქარქ & ქარქან) —მ-არაქ-ელ-ი [ქარქანაქ], ევბ-ი [ქარქ-
ან]—მ-ევბ-ელ-ი [ქარქანაქ] (ქარქ მ-ევბ-ელ-ი), ევ-ი-
[ქარქან, ქარქან]—მ-ევ-ელ-ი [ქარქანაქ, მქარქ] & აყნ:
სკაქაქაქ ჯაქაქაქან ჯან ზან & მქან ოხნან ოხნან მქან & აქ-
ანაქაქ:

ტბელი-ჩხ ვოყანხო ვოქოქონ თნი მ-არ-ჩ მჩევიქ კაჟქად მ-ტბეგ-არ-ი (ოქიხა ზქედ ხნქაქოქად ლ' *ტბეგ-ი).

მ-ურ, მ-იურ: ღბამ [კოქ, აქან]—მ-ღბ-ურ-ი ჸამ მ-ღბ-იურ-ი [კოქოქი], აქომ ღ ზანს' მღბით: იყო ენიმე კაცი მღბითო [ყარ იან ვოქოქი მარქ] (ხანბქ):

—ურ (აარამათოქიამ' ულ). სომხ-ურ-ი [ზაქრხ, ზაქრხან], ქართ-ულ-ი [ქრეგრხ, ქრეგრხან] (ზაქნ ლ *ქართ-ნ-ი, ირ ლ ქართ-ი ლ ლქ), ბერძ-ენ-ი [ზოქ]—ბერძ-ულ-ი [ზანარხ, ზანასან]:

—ნიერ: სმნიერ-ი [ხრე მარხან, ირ' ხრხვ; ნ ზნეკონ ჯი ჸანეკოქომ, ირ სამ ზქედ ამქოქი ზეკოქოქ ი-ჩ აქათათოქ (აქათ-იქ ზოქ ხრხოქნ ლ. ხნე ჸამ-ს—ჸმ-ღამ-ი):

73. ჰხრეგლან ანიონხ: ჰხრეგლან ანიონხრქ აბანეგქინხრ ჸნ ება ჸ ობა ქერქადანეხრე ჸ სო-ე (სო-ო) ზაქათანე-ქერქადანეგ: ება-ნ ჸ ობა-ნ კოქე ქერქადანეხრ ჸნ (ებ-ა, ობ-ა):

—ებამ: კე-ებამ (კე-ობამ) [მარქოქიქონ], ღმრთე-ებამ [ასო-ქადოქონ], სიწრთე-ებამ [ოქოქიქონ, ანბოქიქონ], სიწო-ებამ [კოქოქონ, ათაქნიოქონ], სარწმუნო-ებამ [ზაქათ], ძლიერ-ებამ [კოქოქონ], საუტრ-ებამ [თხიქ], მოქოქაქ-ებამ (მოქოქოქობამ) [კოქობანიოქონ, კოქოქოქონ], სიწო-ებამ [ქაქოქიქონ], მოქოქე-ებამ [ათაქნიოქონ]: მკოქიქი კოქოქიქონ მათანსქ ოქ-ჩ მჩხ კოქოქ ჸ ე ზაქიქიქ] (ოქე). სიწრთეებამ, სიწო-ებამ, სი-თნო-ებამ ჸ აქნი:

—ობამ: სერ-ობამ [ქმჩქქ], მვეტ-ობამ [კოქანიოქონ, კოქნი-ნიოქონ], მვეტობრ-ობამ [კოქოქონ, მათნიკოქონ], მტერ-ობამ [ქნიამოქონ], მვეტრ-ობამ [ხხიქოქი] ჸ აქნი:

სო-ე: ე ქერქადანეგ ამქოქომ ჸამ ქერქათომ ჸ ანიონ: სი-ბერ-ე-ამ [მქოქიქონ], სი-წო-ულ-ე-ამ [ქაროქიქონ], სი-ბნელ-ე-ამ [მქოქიქონ, ჸამქარ: თეროქიქონ] სი-ბოროტ-ე-ამ [კოქოქიქონ, კოქოქონ], ბრბამ [კოქ]—სი-ბრ-ე-ამ [კოქიქონ], ბრბენ-ი [ქანათონ]—სი-ბრ-ენ-ე-ამ [ქანათონ], სი-გლბაქ-ე-ამ [კოქათონ-ქონ], სი-გზოლ-ე-ამ [ათანიოქონ], სი-ვერ-გ-ე-ამ [ხნეკოქონ, იქო-ათანიოქონ], ვრტ-ე-ამ [ღხეკოქი, კოქ]—სი-ვრტ-ე-ამ [კოქიქონ], სი-ლაღ-ე-ამ [ზანეკოქონ, ამკოქოქონ], მართლო-ი [კოქარ, ღქაროქი]—სი-მართლო-ე-ამ [კოქოქიქონ, ღქართონ-ქონ], ღრბამ [ქარ]—სი-ღრ-ე-ამ [ქაროქიქონ], სი-ყრ-ე-ამ [მან-კოქიქონ], სი-შე-ე-ამ [ქოქიქონ], სი-წმიდ-ე-ამ [კოქიქონ]:

ზნაოქი ზეკოქადანეგ ე-ჩ ქოქიქონ სი-ქოქაროქიქონ ვოქომ ჸრ მ: სი-ბრ-ე-ამ [კოქოქიქონ], სი-ბრ-ე-ამ [კოქიქონ] ჸ აქნი:

სი-ო. მარე ანიონხრ ჸნ აბანეგომ ანეკიქი ზქედქი, ირთე ქერქომ ჸან ვრქნიქონ უ, ფ, ბ ზნეკოქონ. ტვ-ილ-ი [ქრ, ათქ]—სი-ტვ-ი-ამ [ქრქონიქონ, ათქიქონ], ტვ-ილ-ი [ქრ, ათქ]—სი-ტვ-ი-ამ [ქრქონიქონ], მსხ-ილ-ი [ათქარ, მსხ]—სი-მს-ი-ამ [ათქარ-იქონ], მსხ-ილ-ი [მანოქ; ქაქიქონ]—სი-მს-ი-ამ [მანოქიქონ]; ქაქიქონიქონ, ღბ-ილ-ი [ქოქიქონ]—სი-ღბ-ი-ამ [ქაქიქონ], წულ-ილ-ი [მან, ქოქიქონ]—სი-წულ-ი-ამ [სი-წულ-ი-ამ] [მანოქიქონ, ქოქიქონიქონ]; სერქნი ანიონხრ ჸნ აბანეგომ ზან ანეკიქი ზქედქი, ირთე ირ ქერქადანეგ ანიონ ვმ-ი-ამ [ქრ, ქარ]—სი-ვმ-ი-ამ [ქოქიქონ, ზოქიქონ]:

74. ზნანკაქიქონ ანიონხრ: ზნანკაქიქონ ანიონხრქ აბანეგომ ზამარ ზნი ქერქინით ვოქოქომ ჸნ სო-ე, სო-თ ჸ სო-ურ ზაქათანე-ქერქადანეგ:

სა-ე. სო-ე-ებამ [ქხანათონ, აქხან], სი-ზე-ებამ [მსქ ცხიქი ათქიქონ], სი-ზე-ებამ [მანკოქიქონ], სი-ზე-ებამ [ქოქიქონ], სი-ზე-ებამ [არქანიქონ]—სი-ზე-ებამ [იქიქი ჸამ ოქიქი ათქანიქონ ათქოქიქონ], სი-წი-ებამ [კოქარონ, მათნიკოქონ], სი-წი-ებამ [კოქარონიქონ], სი-მურ-ებამ [ქოქიქონ], სი-ვრ-ებამ [კოქარონ, კოქარონიქონ] ჸ აქნი: ე-ჩ ქოქიქონ სი-ქოქაროქიქონ ვოქომ ჸრ მ. სი-ვრ, სი-ზე-ებამ, სი-მურ-მ ჸ აქნი:

სა-ო. სი-ზან-ი-ამ [მანკაქიქონ], სი-ზან-ი-ამ [მანკაქიქონ], სი-ვე-ებამ [მქხიქონიქონ], სი-ტრ-ებამ [ზანარონ, ათქანიქონ] ჸ აქნი:

სა-ურ (აარამათოქიამ' ხა-ულ). კე-ებამ [კოქ]—სი-კე-ებამ [კოქიქონ], ვან-ი [კან, იანიქიქონ]—სი-ვან-ებამ [კანკოქონ], *რწ-ებამ—სი-რწ-ებამ [კოქიქონ, ათქარ, ქოქიქონ] ჸ აქნი:

75. ვოქოქიქონ ანიონხრ: ვოქოქიქონ ანიონხრქ აბანეგომ ჸნ მე-ე ჸ მე-ურ ზაქათანე-ქერქადანეგ მჩევიქი ჰხრეგლანეგ კოქიქონ ქერქათონ ჸამ ამქოქიქონ არქათანს კოქიქონ ზქედქი [ზოქ]—მე-ნე-ებამ [ზაქარონ, ზაქარონ], ზურ-ი [მან]—მე-ზე-ებამ [მანკოქიქონ], კარ-ი [კოქ]—მე-კარ-ებამ [კანკოქონ], კე-ი [ქხიქონ]—მე-კე-ებამ [ქხიქონიქონ], მტო-ი [კოქიქონ]—მე-მტო-ებამ [კოქიქონიქონ], სი-ვე-ებამ [კოქიქონ, მქაროქიქონ]—მე-სი-ვე-ებამ [მქარონ, იანიქიქონ], სი-ვე-ებამ [კოქიქონ]—მე-სი-ვე-ებამ [კოქიქონიქონ], მე-ღბ-ებამ [კოქიქონიქონ], მე-მურ-ებამ [კოქიქონიქონ] ჸ აქნი:

მკოქიქონ ჸ კოქიქონ ზანს' მე-ებამ [კოქიქონ, მქოქიქონ], ირ ზნანკაქიქონ *მე-ებამ [კოქიქონ, მქოქიქონ] ჸ აქნი:

ჩრქაწაქორმან ორხნს ღ წახ რიქუ-რაქუ მარეაქუ (ღა ვანთიად რიქუ-რაქუს ოღენ წინად აღღვა და ვამოვიდა მიერ და ვანვიდა უღაბნთხა ის აღღვილა [ნა რნუ აქ რნუ ათათან' ქარეგხაქ ღ და ყნავ ქა-წაყათ ანჭქ] (შარქ. Ա, 35), ათქაწან აქათნე ო ბაქწაქორქ ქო-ქარქორე ო-ნ ღ:

83. ზოქანწან ჰრქ რარე ანქან ათაღწე რაღორქუ: ზოქანწან ანთორ მქან ზქმქოქ ᦶ ნეჩქარექმად ღ რარე ანქან ზოქომანრ ქქ მანანეღწამ. დღდა-კაც-ი [ქჩნ], დღდა-კაც-მან, დღდა-კაც-სა, დღდა-კაც-ისა ღ აქწ: Աკაქიქნ ღ წახ მამაკაცი [თოქმარექ]. რომეღწან დამბღღ-ნა დანსამბა, მამაკაცად და დღდაკაცად შექმწნა ოგინი [წრ ზათათან-ეღწ ჰ აქეღწანქ' არი ღ ღე არარ ყნავ] (შათქ. ძმ, 4); დღდა ღ მამა რათხრე აქათნე რნაქან ანორ ზეჯი. ზამარ ნე ვიბომქად: Աკაქიქნე ნე წახ' მამა-მბეჭე [ყაქაქ] ღ დღდა-მბეჭე [ყაქაქ, ათნ-ათი]:

84. მდაქანწან ოცხა რარეოქან ათაღწე რაღორქუ. დღდრო-ა, დღდაღი: შარხე დღდრო-ა-ღ [ღრჩეღე] ვოქანწან ღ, ვოქანწან ღ წახ დღღდასი-ნ, ჰსქ დღღდაღი-ნ' აბოქან: დღდროვება რაა ოყო, ვაქუთა მღინარქ ოგი სახსა მან და ვერ შევიღო შებრეად [ქ რანწნ ზეჩეღავ' რახნავ ვნა ვათწნ, ღ ოღ ყორავ ზორქღ ყნა] (ჯიქ. 2, 48); დღღ-ღასისა სავებელი (ქარე ზარანე); და ოყო მუნ ქოლტი ღორთაღ დღღ-დაღი [ნა ანე ღე არ ღქამქნ' ხრამაქ მქ ჰოჯავ არითაქან მქბ] (შარქ. 11); Աკაქიქნ ღ წახ შევაღამე-ა-ნ: ზრა რაღვარეოქე მდაქარე ათანბქნ-ათანბქნ ვრხე, ჰქ მქათან' აწნოამწნაქჩქ, აწნ მსქ რათ ღ მწომ: მწუბრი ანუ მწუღელამე ანუ ქათისა ქმასა ანუ ვან-თიად [ღქ ოღ ვიბქღ ჰრე აქე თანწ ვაქე, ქეჩქორქოქ ხქქ ჰ მქღ ვეღეჩქ, ხქქ ჰ ზათაქიბ, ხქქ რნუ ათათათ] (შარქ. ძმ, 35):

85. ოხრქ ანღიწნე: ოხრქ ანღიწნეჩქ მხე ჰქაქანწან ანთორ ათაღწან ანეოქმ ღ' ოღეღანწან ზოქომანრ. ვრთ-შაბათ-ი, ორ-შაბათ-ი, სამ-შაბათ-ი, ოთხ-შაბათ-ი, ხუთ-შაბათი (ხეჩქმნ' ხუბაბათი). წინად ვან-თიადღა მის ვრთ-შაბათისასა მოვიღენ სავღელავსა მას ჰღდა [ნა რნუ ათათათ მქავარაქმწი ოგან ჰ ვეჩქემანწან რნუ არხარაქან] (შარქ. ძმ, 2):

86. რარექმად ანღიწნე: რარექმან ათარათანაქნეჩქ მსქნ ღ მამა-დღდან-ი [ზარე არ მარე, მწიღწქ], ორქ მხე რარექმად ნე ჰრქო ანთანწნ' ათანე და ვარეჩაქ. თაე-ღერქი [თათოქიან], დამბა-ქალქი [ყარეღარაქარე], თეს-ღრომი [ავეგათწმ, ავეღანწნეჩქ], ვეშაბ-თეჯი [ქიზაქამბაქ], ვირ-ქურობ [ქეჯავაქ, oioceataurus], მწუღ-ქაბარქი

[აღეღ ღ კაყარან], ურემ-ქარი [ხეგათქ], მწუღენ-ღომი [ყანაწაქობ], მწიკ-ქალი [ღრქან], სირ-აქღემი [ვაქამ], აქღემ-ვეთხი [ენბავაქ] ღ აქწ:

87. მდაქანწნეჩქ ოღ ვეჩქარეჩქ რარექმად ანღიწნე: ზოქანწან ანქან ზქმქნ აქნეღემად ათანარე ღამ ვეჩქარე ვოჯე ღ თაქნ, ჰქ ორქ ათარეჩაქ ჩნწნ ღ რთოქარეჩაქან. თაე-გატეხილი ღ წახ, ოღ ვაქიღ ვარექმად ღ: რტო-წუღილი ღ აწნ ბაიღ, ორ მანრ ოთხრ ონქ: ზმან რარე ანანწნეჩქ ნე. დღღ-გრქელი-ი [ხეჩქარეჩაქ], ვნა-მბომქ [მანოქღე, ჰსაქ], ქმა-შუღენერი-ი [რავეღარაქარა, ვეჩქეჩქიან], ოთხ-გარდატევებულ-ი [ქარაქმარქ], თუღ-ღაწუღეღი-ი [ოჯეჩქე ქაქ], კარ-დაქმული-ი [ვინაქ], მუქ-მორღეღი-ი [ქნაქეღ, ძარეჩქ], ზღღე-ღარღეღულ-ი [ყარეჩაქნეჩქ აქნეღემად], ყურ-ქუთილი (ღამ' ყურ-წარქუღილი-ი) [აქანწნეჩქე ჰორად] ღ აქწ:

რ ა მ

88. რაქაქან ჰარეღე: ჰრავეჩქნწომ რაქაქან ჰარეჩქე რამან-ქომ ნე ჰრქო ჰამქი. მავჩქ ჰამქი მხე აწნ ჰარეჩქნ ნე, ორინე მათ-ხაქვილი ნე ჰონარმანრ ღ ჰაღქომ ნე ჰონარმანწან ზამაქარე მსქ რათაქნ ზანაწიქმან ოანმანწნეჩქ: შრანე ჰონარმან (ღიწი-ღეჩქაქ) ჰარეჩქნ ნე: ჰეჩქორე ჰამქი მხე აწნ ჰარეჩქნ ნე, ორინე, ჰ ათარეჩქიქმან არმათაქანქ, თუღ რათაქნ ზანაწიქმან ოან-ეღე რაქი ნე ჰაღქომ: შრანე რაქობანწმან (ღეჩქიქავაქ) ჰარ-ეჩქნ ნე:

89. ჰქი ქრავეჩქნ ღეღინ ონქ ჰონარმანწან ნეწიქაქ ჰარეჩქ' ოღმე, ჰქი, ძამანაქ, ხეწანაქ, ჰეჩქე, ვიბოღიქმან, რაღამაქი-ქმან, ზსთიღაქანწიქმან ღ რაქაჯარე: შრანეჩქე რაქაჯარე რარე ჰარე ღ, ორე მქაქორემ ღ მქ განქ ჰონარმანწან ჰარე, ჰსქ მქონეჩქე ვარე ნე: შორავანწიქორე რაქაჯარეჩქ ოანმანწნეჩქ ოღმეღ ღ ჰქიქე ქიჩქორეჩქ ჰარეჩქ ნე, ჰსქ მქონეჩქ' ანქიქიქი ღ ზაქონწნ რაქაჯარეჩქ თარეჩქ ანქანწიქი:

რაქობანწმან ჰარეჩქნ ნე' ოღეღიქმან, ჰეღმწიქომ, ანე, ვარ-ბოქიქმან, აღხრე (ღინათაქაქ):

ღეჩქე ზქნ ქრავეჩქნწომ ჰონარმანწან ჰარე ღ, ოსაქან წრა არ-თაწაქობაქიჯიღე ძამანაქიქ რწწავეღმ ათათწანაწარე ჩიქიქიქ ღ ღ ორ ქრავეჩქნწომ აწნ ვარბქ ღ რაქობანწმან ჰარე:

90. ანეღაქანწიქომ: ორე რაქი ანეღაქანწან ნე, მქონეჩქ' ანანეღაქან: რაქე ანეღაქანწან ღ, ჰქნ აწნ ოღე ქანეჩქ ონქ: ოღეღ

93. Գեմքերի բաճակը մեկ բայածնում: Վրացերենի բայածները կարող են լինել միադեմ, երկդեմ և եռադեմ: Բայի մեջ դեմքերի քանակը որոշվում է բառ այն բանի, թե սույն 9 բառերից՝ Ձե [եա, ինձ], Ձեք [զու, քեզ], օգո [նա, նրան], Ձան [նա], Ձան [նրան], Ռեք [մենք, մեզ], Ռեքք [զուք, ձեզ], օգոն [նրանք], Ձոտ [նրանք, նրանց], որոնք կոչվում են կրիլի, քանիտի սակարկվածն է ենթադրվում բայածնում:

Բայը միադեմ է, եթե նրա մեջ ենթադրվում է մեկ կրիլիի սակարկություն: Այդ դեմքը սովորաբար ենթակայական է. ցեռ [նստած եմ] (ես), լազքը [նստեցի] (ես), լեզա [կանգնած եմ] (զու), ժեք [ընկած է, զբված է] (նա), ֆորթա [զնամ ենք] (մենք), ռոնեղոտ [եկաք] (զուք), Յոթեք [զարձան] (նրանք):

Բայը երկդեմ է, եթե նրա մեջ արտահայտված է երկու դեմք և ունի երկու կրիլի: Այս դեմքերից մեկը ենթակայական է, մյուսը՝ խնդրային: Ընդ որում, այդ խնդրային դեմքը կարող է լինել ուղղակի կամ անուղղակի: Ուղղակի է, եթե բայը անցուղական է, անուղղակի՝ եթե բայը անանցուղական է: Օրինակներ (կրիլների շարքում նախ նշվում է ենթակայական դեմքը և ապա՝ խնդրային).

ա) Բայը անցուղական է, խնդրային դեմքն՝ անուղղակի-խնդրային, օրինակներ. Շոլքեք [մտնեցան] (նրանք նրան), ցեքա [լսեց] (ձախն նա), ցեքեա [երեքց] (նա նրան) և այլն:

բ) Բայը անանցուղական է, խնդրային դեմքն՝ անուղղակի-խնդրային, օրինակներ. Շոլքեք [մտնեցան] (նրանք նրան), ցեքա [լսեց] (ձախն նա), ցեքեա [երեքց] (նա նրան) և այլն:

եռագեմ բայածնում մեկ դեմքը ենթակայական է, իսկ մյուս երկուսը՝ խնդրային: Խնդրային դեմքերից մեկը ուղղակի-խնդրային է, մյուսը՝ անուղղակի-խնդրային: Օրինակներ (կրիլների շարքում նախ բերվում է ենթակայական դեմքը, ապա՝ անուղղակի-խնդրայինը և վերջում՝ ուղղակի-խնդրայինը). Յրեքա [ասաց] (նա ինձ այն), Յեքեք [կապեցինք] (մենք նրան այն), Յեքեքըտ [աղաչեցինք] (մենք նրանց այն) և այլն:

ԵՏՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑՈՒՉՆԵՐ

94. Ենթակայական դեմք: Ենթակայական դեմք գոյություն ունի բոլոր տեսակի բայածներում: Եթե անգամ բայը անդեմ է, ենթակայական դեմքը համեմատյան դեպս ներկայացված է լինում բայածնում. քեքե [արտում է], լեքեք [փայլատարում է]:

1-ին և 2-րդ դեմքերում ենթակայական ցուցիչները դրվում են բուկրդում՝ նախածանցներ են, իսկ 3-րդ դեմքում՝ վերջում, վերջածանցներ են: Բայահիմքի և 1-ին և 2-րդ դեմքերի ցուցիչների միջև կարող է լինել զարթոթվանց ցուցիչ (օ, օ), կամ սեպ ցուցիչ (օ, ց), իսկ ամենակրթում՝ նախարալ:

95. Առաջին ենթակայական դեմքի ցուցիչ: Առաջին ենթակայական դեմքի ցուցիչն է ց, որը ընդամենը ձևանվորից առաջ կորչում է: Այն ընդհանուր է երկու թվերի համար էլ. հանդիմություն արտահայտելու համար թվի ձևի վերջից ավելացվում է օ և դառնում հոգնակի թիվ: Օրինակներ՝ ց-օր, ց-օր-տ [եմ-ենք], ց-լեզա, ց-լեզա-տ [կանգնած եմ-կանգնած ենք], ց-օնոլը, ց-օնոլը-տ [տեսա-տեսանք], (ց)լքցի, (ց)լքցի-տ [գրեմ-գրեմք] և այլն:

ց-ն կորչում նաև ց-ով սկսվող ց-ը-ցը-ցը [զնալ] բայից առաջ. թ-ցը [թ-ցը-լի] փոխարեն: ց-ով սկսվող այլ բայերից առաջ ց-ն կարող է կորել կամ չկորել. լազքը կամ լազքը [ընկա]:

96. Երկրորդ ենթակայական դեմքի ցուցիչ: Երկրորդ ենթակայական դեմքի ցուցիչն է Յ, որը ենթակա է հաջորդ հնչյունի արդեցությունից. ձայնավորներից առաջ այն կորչում է, ատամնային և քմային ինքնազանգաններից առաջ՝ ծ օ տ (ատամնայիններ), ք ճ ճ (խոնարհայիններ), ֆ ժ ց (ատանդեպայիններ), դառնում է է: Այսուհի ևս հոգնակի թիվը կազմվում է օ-ի ավելացումով: Օրինակներ՝ Յեք-ձ-յար, Յեք-ձ-յար-տ [կանգնեցիր-կանգնեցիք], ճան-ձ-յըլը, ճան-ձ-յըլը-տ [լուսանցիք-լուսանցեցիք]: Ձայնավորից առաջ ձ-ն կորչում է (այդ կորած ձ-ն վերցված է փակադեմքի մեջ). (ձ)լքցի, (ձ)լքցի-տ [գրեմ-գրեմք], (ձ)նոլը, (ձ)նոլը-տ [տեսա-տեսեցիք]: Ատամնային և լուսային հնչյուններից առաջ ձ-ն կորչում է և. և-ժոր, և-ժոր-տ [լուսա եւ-լուսեք], և-լեզա, և-լեզա-տ [կանգնած ես-կանգնած եք], լա-և-լքրոտ, լա-և-լքրոտ-տ [կրեւ-կրեւեք], ճան-և-ժլեղրոտ, ճան-և-ժլեղրոտ-տ [հորուցար-հորուցաք], և-ցան, և-ցան-տ [խացար-խացաք], և-ձեք, և-ձեք-տ [կերպար-կերպք], և-և-լքը [նստեցիր], և-հան, և-հան-տ [կրեւ-կրեւեք]:

Շչական հնչյուններից առաջ և-ն հաճախ գտնում է Յ. Յեքեք, Յեքեք: Մեան, Մեանտ: լաճեք:

Հանարակի ձ-ն գուրա է ընկնում նաև որոշ բաղաձայններից առաջ. ինչպիսիք են և, Ն, և-ն Մի երկու օրինակ՝ Ել Նորմեցտ [մի՛ հողաք] (Մատթ. 2, 25), Ել Յորմեցտ (Մատթ. 2, 34): Բայ Յեքեք և լա ճեքեք [Ձիչը ոտիցեք կամ զինը ըմպեցեք] (Ղուկ. 4, 29), Բայ Յեքեք և լա ճեքեք [Ձիչը ոտիցեք կամ զինը ըմպեցեք] (Ղուկ. 4, 29), Բայ Յեքեք և լա ճեքեք [Ձիչը ոտիցեք կամ զինը ըմպեցեք] (Ղուկ. 4, 29):

115. Բայաշարքը բարդ կարգ է, որը միաժամանակ պարունակում է բայաշարքի տարրեր կոչվող մի բանի պարզ կարգ, առավելագույն՝ ժամանակի և եղանակի:

Իրեր բայաշարք դիմադակաս են՝ ներկայի հաճախականը և երկու հրամայականները (I և II): Հրամայական բայաշարքը եղակի I-ին դեմք ընդհանրապես չունի, ինչ վերաբերում է հոգնակի թվին, ապա այստեղ հրամայել կարող է I-ին դեմքը, սակայն սեփական բայաձևի բացակայությունը պատճառով, ինչպես ասացիրք, կիրառվում է ստորադասական բայաձևեր:

Ներկայի հաճախականը, որը կիրառում է ներկայի հիմքը, չունի I-ին և 2-րդ ենթակայական դեմքերի համար առանձին բայաձևեր: Առկա են միայն 3-րդ ենթակայական դեմքի բայաձևերը. *օտն—օտնող, քցոն—քցող*:

116. Բայաձևեր: Բայաձևերի կազմության առանկյունքից, ինչպես նաև ըստ անցողական բայերի շարահյուսական բնույթի, հին (ինչպես և նոր) վրացերեն ընդվի բայաշարքերը բաժանվում են երեք խմբի, որոնց կոչում են բայախմբեր:

I բայախմբում կա վեց բայաշարք, II-ում՝ հինգ, III-ում՝ չորս, ընդամենը՝ 15 բայաշարք:

117. Բայաշարքերի անվանման շուրջ: Սահմանական եղանակ պարունակող բայաշարքերից յուրաքանչյուրն ունի իր անունը՝ ներկա, անցյալ անկատար, անցյալ կատարյալ: Ինչ վերաբերում է հետևանքայիններին, որոնք ևս սահմանական եղանակ են արտահայտում և պատկանում են III բայախմբին, ապա դրանք համարակալում ենք՝ I հետևանքային, II հետևանքային:

Սահմանական եղանակ են բովանդակում նաև հաճախականները, որոնք երկուսն են I բայախմբում և մեկական՝ I-ում և III-ում: Այս մեկականները համարակալում ենք ըստ բայախմբերի՝ II հաճախական, III հաճախական: Բայց բանի որ I բայախմբում կա երկու հաճախական, նրանց կոչում ենք ըստ այն բանի, թե որ բայաշարքի հիմքն են կիրառում: Ըստ այսմ ունենք՝ ներկայի հաճախական (կիրառում է ներկայի հիմքը) և անցյալ անկատարի հաճախական (հիմնվում է անցյալ անկատարի հիմքի վրա): Մնում են հրամայականները և ստորադասականները, որոնց անվանում ենք ըստ այն բանի, թե որ բայախմբին են պատկանում. I բայախմբում ունենք I հրամայական, II բայախմբում՝

II հրամայական: Նմանապես, I ստորադասականը I բայախմբի բայաշարք է, ինչպես որ II ստորադասականը II բայախմբի բայաշարք է, իսկ III ստորադասականը՝ III բայախմբի:

Սահարություն: I և II ստորադասականների բայաձևերը հին վրացերենում զործածվում էին և՛ ստորադասական, և՛ սահմանական եղանակ արտահայտելու համար: Ուստի կարելի էր դրանք կոչել I սահմանական-ստորադասական և II սահմանական-ստորադասական: Սակայն, քանի որ նոր վրացերենում դրանք պահպանել են միայն ստորադասական իմաստ, իսկ սահմանական՝ ոչ, ուստի գերադասելի է դրանք կոչել ստորադասական (I և II): Այնուամենայնիվ, պետք է հիշել, որ դրանք ունեցել են նաև սահմանական եղանակի ազդանիխ իմաստ:

118. Բայաշարքերի եղանակությունը:

I բայախումբ

1. Ներկա: Ժամանակը ներկա է, եղանակը՝ սահմանական. օճողցեն:
  2. Ներկայի հաճախական: Եղանակը սահմանական է, արտահայտում է անցյալում բազմիցս կրկնված զործողություն, կամ այնպիսի զործողություն, որը սովորական է և տեղի է ունենում մշտապես. օճողցեն:
  3. Անցյալ անկատար: Ժամանակը՝ անցյալ է, եղանակը՝ սահմանական. օճող չճա:
  4. Անցյալ անկատարի հաճախական: Ժամանակը՝ անցյալ է, եղանակը՝ սահմանական, արտահայտում է բազմիցս կատարված զործողություն. օճողցեճեն:
  5. I հրամայական: Ժամանակը՝ ներկա է կամ ապառնի, եղանակը՝ հրամայական. օճողցեճեն:
  6. I ստորադասական (I ապառնի): Ժամանակը՝ ապառնի է, եղանակը՝ սահմանական կամ ստորադասական. օճողցեճցլս:
- Կերպավոր բայերի բայաձևերը I բայախմբի բայաշարքերում անկատար կերպի են:

II բայախումբ

1. Անցյալ կատարյալ: Ժամանակը՝ անցյալ, եղանակը՝ սահմանական. օճողօ:
2. II հաճախական: Ժամանակը՝ անցյալ է, եղանակը՝ սահմանական: Արտահայտում է անցյալում կրկնված զործողություն, կամ այն-

128. Սեռերի Բանակը: Սեռերը վրացներենում երեքն են՝ ներքործական (ակտիվ), կրավորական (պասսիվ) և շեղոր (մեղրում):

Կրավորական սեռը երկու տեսակ է՝ շարժուն (դինամիկ) և կայուն (ստատիկ):

Իրարից պարզորոշ դանազանվում են ներգործականի և շարժուն կրավորականի բայաձևերը: Կայուն կրավորականը և շեղոր սեռը որոշ առանձնահատկություններ ունեն:

Կան և այնպիսի բայեր, որոնք ըստ ձևի պատկանում են որևիցև սեռի, սակայն հակադիր բայաձևեր չունեն և, ըստ էության, անսեռ են:

ՆԵՐՂՈՐԾԱԿԱՆ ՍԵՐ

129. Ներգործական սեռին է պատկանում այն բայը, որն անցողական է և ունի ուղիղ խնդիր:

Ներգործական սեռի բայը հիմքից առաջ կարող է ունենալ զարծու-թյան ցուցիչ, որի մասին խոսք կլինի ստորև (§§ 143—145): Բացի այդ, հիմքի վերջում այն ունի թվմասի ցուցիչ, որի մասին ևս խոսք կլինի ստորև (§ 150—160):

Ներգործական սեռի բայը լինում է երկդեմ կամ եռադեմ: Երկդեմ են՝ լափրա [գրեց (նա այն)], ցանկերցեմ [բուժելու ևս (գու նրան)], ցանկերթ [կհտարեմ (ևս այն)] և այլն: Եռադեմ են՝ ջոցց [տվեցի (ևս նրան այն)], ցանկերց [բամանեցիր (գու նրան այն)], թոլկլեթա [կարեց (նա նրան այն)] և այլն:

ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ ՍԵՐ

ՇԱՐՇՈՒՆ, ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ

130. Շարժուն կրավորականի կազմումը: Կրավորական սեռի բայերը անանցողական են, միադեմ կամ երկդեմ:

Շարժուն կրավորականի բայակերտը նախածանց է կամ վերջածանց, ըստ այսմ՝ կրավորականը նախածանցավոր է կամ վերջածանցավոր: Պոլուլիան ունի նաև կրավորականի երրորդ տարատեսակ, որի կազմովյան ժամանակ նախածանց կամ վերջածանց չի կիրառվում, սակայն այն պարզորոշ տարբերվում է ներգործականի համապատասխան բայաձևերից: Դրանց կոչում ենք անածանց կրավորական:

131. Նախածանցավոր կրավորական: Նախածանցավոր կրավորականի բայակերտը ձայնավոր է՝ օ կամ ց, որոնք ավելացնում են անմիջաբար բայահիմքից առաջ Մրանց նախորդում են դեմքի ցուցիչները (խոջրային բոլոր դեմքերի և 1-ին և 2-րդ ենթակայական դեմքերի), իսկ ամենակզբում՝ նախաբայը, էթե բայը նախաբայավոր է: Օ նախածանցով կազմվում են միադեմ բայաձևեր, որոնք համապատասխանում են ներգործական սեռի երկդեմ բայաձևերին, իսկ ց-ով՝ երկդեմները, որոնք համապատասխանում են ներգործականի եռադեմ բայաձևերին: Օրինակներ՝

օ: թու-լլա [սպանվեց (նա)], Լա-օնա-ճ [նկարվեցիր (գու)], Լա-ցեմալը [խաղվեցի (ես)], թու-լլա-լընց [սպանվեցեց (ներանք)], Լա-օնա-ճընու [նկարվեցիք (գաք)], Լա-ցեմալընու [խաղվեցիք (մենք)]:

ց: Լա-ցցեթա [գրվեց (բայը գրատպատակին)], թու-լլա [արվեց (գիրքը նրան)], թու-լլա [թերվեց (նա աչքի)]:

Յարգանչյուր ևսոդեմ բայ, ինչպիսին էլ լինի նրա կազմությանը, կրավորականի վերածիվիս ստանում է ց, Պեքսինա [ձեռք բերեց (նա նրան այն)], Պեցեօնա [ձեռք բերվեց (նա նրան)], Գանլլա [բաժանեց (նա նրան այն)], Գանլլա [բաժանվեց (նա նրան)], Գանլլա [բացեց (նա նրան գուր)], Գանլլա [բացվեց (գուրը նրան)]: Իրի որևիցև վերցնեց մեկնուց բայահիմքը, Լափրա [գրեց (նա այն)]—Լափրա [գրվեց (այն)], թեկրա [գրեց (նա նրան համակ)]—Թեկրա [գրվեց (համակ նրան)], Լափրա [գրել տվեց (նա գրատպատակին բառ)]—Լափրա [գրվեց (բառ գրատպատակին)]: Ընդհանրապես, կրավորականի վերածիվիս բայը մեկ դեմք կբերում է, ևսոդեմ ներգործականը դառնում է երկդեմ կրավորական (Թեկրա—Թեկրա), երկդեմ՝ միադեմ (Լափրա—Լափրա):

132. Վերջածանցավոր կրավորական: Հին վրացերենում վերջածանցավոր կրավորականը ներկայացված է երկու ձևանցով՝ շԵ և Լ, որոնցից հնագույնն է շԵ-ը, իսկ Լ-ն հետագայում ծագել է Ե-ից: Երկուսն էլ անմիջական որևիցե ավելացնում են բայահիմքին՝ վերջից: Վերջածանցավոր բայերը մեծ մասամբ անպատասխամ են:

ՇԵ հնագույն կրավորակերտ ձևանցը պահպանվել է որոշակի բայերում, որոնք հիմքի վերջում հանդիպում են՝ թ, ց, Լ, օ, օ, ք, և, օ, Լ, օ, Ե: Օրինակներ՝ Լըմնա, Լա-: Գանլլալընա, Բլլըլընա: Գանլլալընա, Լըլլըլընա, Գանլլալընա, Պեկրոտնա: Գանլլալընա, Լըլլալընա, Գանլլալընա: Գանլլալընա, Գանլլալընա: Գանլլալընա, Պեկրոտնա (Պե-Լոտլ-Պեկրոտնա) (Մառք, Ժ, 9) և այլն: Թվում է, Նույնպիսի կազմովյան ունի և ցան-տը-նա-ն

აივრ რაიფი ივ ვიე თხინანქრ (ჟორბე მ, 8): სინიავს—ეძინა, ჰლეძ-
ივს—ელეჯა კ აიწ:

რ) მკო ხანძრს სწ ზართი წოს ქსნაქ ვიეხე ჯინხევი რაქრ'
აბს—გბა-წ (აბვის—ება). არა ცუდად ვრბალ აბს [ვარყაყო რ აბის
სთახრ ებრ მქე] (ჯიქმ, ძპ, 4), ამათ ძირ არა უბნ [მართათ ი
ინქეხის] (ჯიქ, ლ, 13), წამთ. ძირნი არა დებენს და ვანგმა [მე ვიქს
არათაქ' ვამარხვა] (წარქ, ჟ, 6): ადგს—ეღვა-წ. ეგბა ეკლისა
გვრევენი [მანქრ ვართ ჰ ქევი] (წიქვ, ძპ, 5), რომელსა ლაგვინთა
წვალი ზე ეღვას [მრ სათირ ვრი ვთა ინქეხ (წარქ, ძპ, 13):

138. ზესიწნისა: მკაკის ღ ღვილიმ აქს რაქრ, ირე ჰრადიორახ ღ,
სახქან იბჩი სხერიობასიანი სიბი ხინათო: მკაკისინ ღ, ირჩინაქ, იტე-
ვის-ღ, ირე აბვიფიასინ ღ კ ავიქე ხნევირ ღ სათნოთ. არა ეცი, არცა
უწვი, რასა-ევე იტევი შენ [მ'ღ წანაჯანდ ზე ა' ეფთხი ექნე ვიე
სახსი] (წარქ, ძპ, 68), ზეუედა მიმართ იტევი ევაგსა აბს, ანუ ეოველ-
თა მიმართ [მა მისე' სათხერ ვინაქე ვიე' მ' ღ სა ამხნახანს]
(ჯიქ, ძპ, 41), მართალსა იტევი [მსიქე ხინი] (ჯიქ, ლ, 21): ვნაქ-
ხნისა ღ წოს სთაქმ იტევის-ღ. ეტყოდა მან სიტყუისა [ხთორ წიგა
ყრანს] (წარქ, ლ, 2), იესუ ეტყოდა ევაგსა აბს [მხითა] თათე ღ
ვითარს ვიე] (ჯიქ, ძპ, 6):

139. მსოქ ხეხიქმ, რადინგალიორქამ' მქახვის რაქრ: ვან რა-
ქრ, ირბერ მბარანთრის ხეკეზმ სწ, სახქან ხრახნოთ ეხნევი მსხ
ღ: მკაკისინ სწ ჯითათინირი ღავთინ იო მქარამათრ ვიევი აქივი
რაქრე. მსმ რაა აღმოქდა, დასცნა [მირქამ ღავთევი ვრხა' ეხით]
(წარქ, ძპ, 6, წარქ, ჟ, 6), ვითარ შემწეხბრდებოდა და მსმ დაიგე-
ლოდა [ქრის ხეხიქე სეღ ხ მათანსე არხვასან] (წარქ, მ, 32),
ვითარ დამწეხბრდა, რაქამს დაქდა მსმ (C ხარქ):

140. ზავთოიორქამ: ე წახათმანვერ ჰრადიორაქსანი სხიხ ხეკეზმ
რაქრის ჰრადიორახხირის ღ, სახქან ძიგბა რაქრ რავთოიორქამ ღ ჰვაქოთ
აქს ათოთიქ, ირე ვათახანთა მ სხერიობასიანი სხიხ ღ ეხითიორ რა-
ამბის ღ ჰვაქოთ ი-იქ. მე არა ვეძიებ დი დებესა ჩესა ს ა ქნევირ
ეფათხ ხქ] (წიქვ, ლ, 50), ერო ეგი ეძიებდა მას [ძივიფორქაქ ხნევი
ქის ეწა] (ჯიქ, ჟ, 42), ეძიებდა ნაყოფსა მისგან [ხნევირ ვითარი ქ
წანანს] (ჯიქ, ჟ, 6): მკო რაქრ ვერბაქოთ ღ რ' სხერიობარქ'
ქორაქარბ ვერბაქოთ (არს, რომელმან იძიოს და სავოს [ღ, ირ
ქნევირ ხე ვითარ] (წიქვ, ლ, 50 C), კ' ჰრადიორარ (რომელსა მიეცე
დიდად, დიდადცა იძიოს მისგან [მრთ კ ვითარ სათხერხვა' სათხ
ხე ვათანსეხეხის ხ წანანს]) (ჯიქ, ძპ, 48):

141. ჰხევირ სხიხ სწ ვათახანთა რაქსანი მსბ ქიქი რაქრ, ი-
რბიხ აბვიფიასიანი სწ ს აქს ათოთიქ წანანქამ სწ ჰრადიორასიანი სხი
რაქრის, სახქან მსოქ ზართი სწ სხერიობასიანი სხი რაქრის: მრან
სათანბანათიორქამინ აქს ღ, ირ იბხის მქინ I რაქსამქრ რაქ-
ამბის, ხიქ II კ III რაქსამქრ' ი: ჰხევირ სხიხ სწ სწ სწ მათით.

ა) ქსნაქ ვიევირ ჯინხევი რაქრ, ხნევირ სწ. ქუსს, დელს,
ლორს, წუხს, ჰამს, წითს, უძომის, აბს, ჰკვრს (უქვრს), მბატს კ აიწ:

რ) ქსნაქ ვიევირ იბხევი (ვიევირ) რაქრ.
ი: ქრის, დის, რბის, ზის, თხრის, ექნისის, ჰვლის, ჰსურის, სტე-
ვის, ვუავის, ვუვის, ევის, ვივის, უხარის, შუენის.

ავ: ბრწევირავს, დრტევირავს, სინიავს, ფრინავს, ცურავს, ელაავს, მწო-
რავს, როვირავს, სინიავს კ აიწ:

ბ) (ე): ორგულობს (-ეპს), სტრუქციონობს (-ეპს), ამბარტევირ-
ობს (-ეპს), მეტეფელობს (-ეპს), ჰელმწიფობს (-ეპს) კ აიწ:

იგი. (სა ქსნაქ ვიევირ რაქრ ღ ოვ-ი): ელალოვი, ვწოთოვი,
ეკრემლოვი, ემალოვი კ აიწ: ო-ზე ნათი ვ-წ ჰყოივ ღ ვითარ ენანს
ღ ჰოთანანგ. ეკრემლო:

იორე რაქრ ქსნაქ ვიევირ სათნოთ ჰოთ ენს სათნოთ' დელს ღ
დელსი, მბატს ღ მბატის:

სხიხის ზათი ვანათიორქამინ ღ ეხითიქ ნახიქალ რაქრით.

სხერიობასიანი	ჰრადიორასიანი	მსიქე
მეძიქუნირებს	მეძიქუნირების	ძიქის
მეძიქუნირებს	მეძიქუნირების	წუს
მეძიქუნირებს	მეძიქუნირების	წითს

ფარმეოლოგი

142. სხერიობასიანი სხი რაქრ, სიქ ქრახერსხი რაქი წმან, ჰწინ
ქრახერსხით იბჩი ხეხი ვერბოქამინ წამათარბოქამინ, ქორაქარბო-
ქამინ, აქყარბოქამინ (აქ ჰხევირ ეხევი, ხეწახქავასიანი, ხნევირ-
ქის): წრანვ ვიევირხეხერ ხე ხოიქის სწ, ხნე ირ სიქ ქრახერსხით: ზან-
ქიხი ვანახე რ ხე ხოიქასიანი ღ. წამათარბოქამინ ხეხიქმ ღ (სათ-
ქიქავასიანი) ჰოთ ზავთიქიქ' ხოთქმ, ქორაქარბოქამინ ხეხიქმ ღ,
ხიქ აქყარბოქამინ' ხოთქმ: ზარბოქამინ ვიევირხეხერ ანანქიქა-
ხიხის ხეხით სწ რაქსამქრეხი ავიქევი, ირბიხევი სათავ იქით სწ

Քանի որ օ-ն ճանդիպում է և՛ իբրև յուրագործության, և՛ իբրև ալլագործության ցուցիչ, այդ դարձությունը որոշելու համար անհրաժեշտ է բայածին դնել 3-րդ խնդրային դեմքով. եթե օ-ն մնում է՝ գործ ունենք յուրագործության, եթե փոխվում է Պ-՛, ալլագործության նաև: Օրինակներ՝ Լամիճեմ, Լազիճեմ, Լաճեմ, 3-րդ դեմքով օ-ն մնում է, հետևաբար՝ բայածին յուրագործ է: Լամիճեմ, Լաճեմ, Լալճեմ, այսպեղ ալլագործություն է, քանի որ այս բայածինները հետզհետե են և 3-րդ դեմքը, որը Պ- է պահանջում, անուղղակի է:

Մանրություն 2: Հին վրացերենում Քլեյնը բայը գործածվում է և՛ համարյաբ (մեղեմ), և՛ ալլագործ (մեղեմ) ձևով. սակայն նրանց միջև իմաստային տարբերություն չկա: Ավետարանի լեզվում այն մշտապես ճանդիպում է ալլագործ ձևով. իսկ «Վրաց գործում» և՛ հետզհետե համարյաբ (մեղեմ մե, լեմրոտ Յուլց տուր ինձ, սուլով) և՛ ալլագործ ձևերով (Քլեյնն մտ Նորոյ Յուլց այլե նրան ռարոյ):

146. Գարնությունը կրավորական սեռի բայերում: Ներդրածական սեռի բայը կրավորականի վերածնվելու (կոնվերսիա) նրա ենթակայական դեմքը կորցնում է, ուղիղ-խնդրային դեմքը դառնում է ենթակայական, իսկ անուղղակի-խնդրային դեմքն (եթե ներդրածական սեռի բայը եռագյծ է) մնում է իր տեղում, չենթարկվելով ոչ մի փոփոխության: Այս պատճառով էլ կրավորական սեռի բայածինը մշտապես մենկ դեմք պակաս ունի, քան համապատասխան ներդրածական սեռի բայածինը, եռագյծ ներդրածականը տալիս է երկդեմ կրավորական, իսկ երկգյծ ներդրածականը՝ միագյծ կրավորական: Լաւեօճա (նա նրան այն) Լաւեօճա (նրան այն), Լաւեօճա (նա այն) — Լաւեօճա (նա): Ալլաբուրնան Գանդուլոցեա Լեւաւսա Նեղլու Կրմա — Գանդուլոցեա Լեւաւսա Նեղլու Կրմա: Այս օրինակներից երկուսն էլ, որ եթե ներդրածական բայածնում պատկանելություն ճարարություն է արտահայտվում ուղիղ և անուղղակի խնդրների միջոցով, այդ կրավորական բայածնում նույն ճարարությունը արտահայտվում է ենթակային և անուղղակի խնդրի միջոցով: Ստորև բերվող նախադասության մեջ՝ Գանդուլոցեա Ալլաբուրնան Լեւաւսա Նեղլու Կրմա [Թիլլին աուղայցից մոր համար հիվանդ երեխային], «թիլլին» ենթակա է, «մոր համար» անուղղակի խնդիր, որին էլ պատկանում է ուղիղ խնդիր (եբրեխային), սակայն բայածինը կրավորականի վերածնվելու Գանդուլոցեա Լեւաւսա Նեղլու Կրմա [Մոր համար աուղայցով հիվանդ երեխան] ենթակա է դառնում «երեխան», որը

պատկանում է «մոր»-ը՝ անուղղակի խնդրին: Հետևաբար, եռագյծ անուղղակի բայերի հետ անուղղակի խնդրին է պատկանում ուղիղ խնդիրը, իսկ բայածինը շրջագործության և կրավորականով դրվելու ժամանակ ենթակա է:

147. Իրական և քվազոլ գարնություն: Գարնության բայածինները արտահայտում են պատկանելություն — նշանակություն, որ կա ենթակայական և խնդրային դեմքի (կամ խնդրային դեմքերի) միջև: Այս դեմքերը համապատասխանաբար ստանում են ենթակա և խնդիր Պատկանելություն-նշանակությունը և հայտ է գալիս միայն այն դեպքում, երբ գոյություն ունեն ինչպես ձևով, այնպես էլ դեմքով խնդրից դանդանվող բայածինը: Գարնության առկայության մասին խոսելու համար միայն ձեռք բովական է: Օրինակ, օլլեմ բայն ունի համարյաբության ցուցիչ (օ-լլեմ), օցն բայը՝ յուրագործության (օ-ցն), իսկ շլեմ-ը՝ ալլագործության (շլ-լեմ): Սակայն սրանցից ոչ մեկը գարնության բայածին չէ, քանի որ ոչ մեկը չունի ձևով և նշանակությամբ հակադիր բայածիններ: Ուստի սրանք բոլորն էլ (օ-լլեմ, օ-ցն, շլ-լեմ) բայ են և իրական անդրադրվել բայածիններ են. նրանք ունեն այն կամ այն դարձության ձև, սակայն ոչ համապատասխան բովանդակություն: Վերլուծության համար վերջենք Գանդուլոցեա [արձակել] բայը, որի անցյալ կատարյալ բայածիններն են՝ Գանդուլոցեա, Գանդուլոցեա, Գանդուլոցեա [արձակել ինձ, արձակել բեք, արձակել նրան]: Սրանք ալլագործ բայածիններ են, ոչ իրական, այլ թվացող, քանի որ դանդանվող բայածինների բացակայության պատճառով դուրս են համապատասխան բովանդակությունից, եթե վերջենք այսպիսի նախադասություն. այ Գանդուլոցեա մոնա շլեմ, շլալո [Արձակել արձակել գիտալս բո, տէր] (Ղուկ, Բ, 29) կոտաններ, որ Գանդուլոցեա -ն պարտկում է 1-ին ուղիղ-խնդրային դեմք, թեև բայածինը անհայտորեն անուղղակի-խնդրային է, քանի որ համապատասխան 3-րդ դեմքի բայածինը կլինի Գանդուլոցեա, որն և սակա է Աղիլի ավետարանի ստորում այ Գանդուլոցեա մոնա շլեմ, շլալո: Ձևի և բովանդակության առ հնապեմ պատահել է այն պատճառով, որ Գանդուլոցեա բայը չունի հակադիր բայածինը, ուստի այն կորցրել է ալլագործության բովանդակությունը և հավասարվել է այ բայերի համարյաբության հետ:

Այսպիսին է նաև ռեօլա [տեսալ] բայը, որը ձևով յուրագործ է, իսկ նշանակությամբ՝ համարյաբ, ուստի նրա բայածինները հետոյությամբ 1-ին և 2-րդ խնդրային դեմք են ցույց տալիս՝ ռեօլա [տեսալ ինձ], ռեօլա [տեսալ ընդ]: Հետևաբար, այս բայը ևս սեռով յուրագործ է, իսկ բովանդակությամբ՝ համարյաբ:

Ներգործական սեռի բաշերի 1 հետևանքային բաշաչափի բաշա-
 քները կազմվում են ըստ ալլադարձության, սակայն նրանք դարձվելու
 հասկացությանից զուրկ են՝ հակադր բաշաքների բացակայության պատ-
 ճառով: Դա՞ ձորոտցե լլիլլեից ձեզա՞ն? [Զի՛նչ լար արար] (Մատթ.
 1Է, 23): Այստեղ լլիլլեից-ը ներկայացված է ալլադարձ ձևով, սակայն
 այն դարձության իմաստ չունի:

Ներգործական սեռի որոշ բաշերի համարձակ բաշաքներ են ապեմ
 է՛ ձլեոտա, տեոտա, մոտեոտա, որոնցից լարաշարձ և ալլադարձ բաշա-
 քները կազմվում են սովորական եղանակով. ուլեոտա, տեոտա: Չլլեոտա,
 փոտեոտա: Օրինակ. տլլեց Գրոլլեոտ լա ոլլեոտեոտ, իա՞ ի՞նչ Գրոլլեոտ
 ճե՞ղեց և ի՞նչ ճե՞ղեոտ՝ [Երբ՛իզ ուտարուք, զինչ է՛ զողորմու-
 թին կամի և ոլլ զին] (Մատթ. Ք, 13): Մյուսինս ցողլեոտ մըլլեոտ
 մո՞ղլեոտ և ի՞նչ մոլլեոտն ինձ և ի՞նչ ոլլեոտ ի՞նչ ձեզ, ի՞նչ ձեզ ի՞նչ
 մոլլեոտն և ի՞նչ մոլլեոտն ինձ և ի՞նչ ոլլեոտն ինձ և ի՞նչ ոլլեոտն ինձ
 (Մատթ. Բ, 4 C): Եւ թլլեոտ մոլլեոտ և մոլլեոտն յորլլեոտ ոլլեոտն
 | Մա մաուլլեոտ առ Քրոտա ինզրեոտ զմարմինն Ֆրոտաի |
 (Մատթ. 1Է, 58 C): մոտեոտն յորլլեոտն | ինզրեոտ զմարմինն
 Ֆրոտաի | (Ղուկ. 1Բ, 52 C): մոտեոտն յլլալո | Առաջ լար | (Մատթ.
 1Է, 24):

ԱՐՆԲԱ

148. Միջնորդավորված աղերս: Միջնորդավորված աղերսային
 բաշաքները հազվագիպ են ինչ վերաբերում: Նրանք կազմվում են
 պարզ ցց-ի կամ բարդ (օ)ց-ց-ի միջոցով: Պարզ ցց-ը 1 բաշաքների
 բաշաքներում վերաբովում է օց-ի, որի բաղաձայնը (ց) ձայնավորից
 ստաշ կարգում է և մնում է օ-ն: Օրինակ, տլլեոտ-ն ձայնորդավորված
 աղերսային բաշաք է, իսկ միջնորդավորված կլինի՝ տլլեոտց: Բոլոր
 կազմված գրգռված ժամանակներին և ի՞նչ ձեզ ի՞նչ (Մատթ. 1Է, 58 C):
 մոտեոտն յորլլեոտն | ինզրեոտ զմարմինն Ֆրոտաի |
 (Ղուկ. 1Բ, 52 C): մոտեոտն յլլալո | Առաջ լար | (Մատթ. 1Է, 24):

զրույտ էր ցամաք հայ ուսուցիչ կամ հարյուր անգամ մտադրել | (Նույն
 տեղում, 61): Պատահում է նաև օ՞ց վերածանցյով կազմված միջնոր-
 դավորված աղերսային բաշաք. տալլեոտ-ն օլլեոտն | Երբպազանում
 էին | (Ղարք Աբր. 191, 29):

ԽՈՆԱԿԱՆՈՒՄ

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ՍԵՐ

149. Ներգործական սեռի բաշերի խոնարհումը հասակ պատկերաց-
 նելու համար անհրաժեշտ է ժանոթանալ իմաստին և իմաստից ջուրհեղանակին,
 աճականներին, բաշաչափից ջուրհեղանակին, բաշաքնում ուղիղ խնդրի դեմ-
 քի և ի՞նչ արտահայտմանը: Աղիղ խնդրի դեմքի արտահայտումը վերա-
 բերում է 1 բաշաքների բաշաչափերին, իսկ նրա հոգնակիության արտա-
 ցումը՝ II բաշաքների բաշաչափերին:

Ք Ե Մ Ա

150. Քննա է կազմված դիմադր բաշի այն մասը, որը անփոփոխ է
 մնում I կամ II բաշաքների բոլոր բաշաքներում: Այլ կերպ ասած՝ Քննա
 բաշաքներն է (առանց նախարաչի), որն անփոփոխ առկա է բաշի բոլոր
 ձևերում՝ I և II բաշաքներում: Անփոփոխ առկալ չաչի ձևեր անուն
 տի, որ հիմք կարող է լինել ամփոփված կամ շարժվածով: Քննա ձև
 մեջ (հիմքն) կարող է ամփոփում առաջ թեղի ձևից իմաստից ջուրհեղ-
 յուր հենթակալական դեմքից ջուրհեղ (ե. կամ հոգն) և բաշաչափից ջու-
 րհեղ: որոնք կազմվում են բաշաքներին վերջից: Քննա ձևից ջուրհեղ
 ցուցված աղերսային կազմված հիմքի օրինակ է Մեջ-ձայր-ոտ-ը (սակալ Մեջ-
 ձայր, Մեջ-ձայր-ոտ, Մեջ-ձայր-ոտ) ինչից ջուրհեղ (հոգն Մեջ-ձայր-ոտ, Մեջ-
 ձայր-ոտ) ինչից ջուրհեղ (հոգն Մեջ-ձայր-ոտ, Մեջ-ձայր-ոտ) ինչից ջուրհեղ
 (հոգն Մեջ-ձայր-ոտ, Մեջ-ձայր-ոտ):

Ներգործական սեռի բաշերը, բացի մի բանից, I բաշաքների բա-
 շաչափերի բաշաքներում ունեն մեկ իմաստ, իսկ II բաշաքներում՝ մեկ
 այլ, որոնք համեմատությունը ջուրհեղ է առկա, որ II բաշաքների իմաստ
 պարզ է, իսկ I բաշաքներին՝ բարդ: Կան բաշեր էլ, որոնց իմաստը ներկու
 բաշաքներում էլ նույնն է: Սրանք միաբանա բաշեր են:

Պետք է ակնարկել, որ III բաշաքների բաշաչափերի բաշաքները
 կազմվում են դիմադրապես I բաշաքների իմաստից:

*Քալի անդեմ ձևերը ևս (բայանուն և դերբայ) հիմնվում են I բայա-
խմբի բնմայի վրա:*

151. Միաբնմա բայեր:

- ձանա-ա: ջանք-ձան—ջանց-ձան-ց;
- գլլումա-ա: զք-գլլում—ջ-գլլում-ց;
- լլողա-ա: ջանք-լլող—ջանց-լլող-ց;
- Պե-մոսա-ա: Պեք-մոս—Պեց-մոս-ց;
- նպա-ա: լաք-նպ—լաց-նպ-ց;
- Յոհա-ա: լաք-Յոհ—լաց-Յոհ-ց;
- հուպա-ա: օլք-հուպ—օլց-հուպ-ց;
- հրյա-ա: լաք-հրյ—լաց-հրյ-ց;
- նեղոյա-ա: ջանք-նեղոյ—ջանց-նեղոյ-ց;
- նեղոյա-ա: ջ-նեղոյ—ջ-նեղոյ-ց;
- հոլոյա-ա: ֆարք-հոլոյ—ֆարց-հոլոյ-ց;
- ժնեյա-ա: ջանք-ժնեյ—ջանց-ժնեյ-ց;
- ֆրոյա-ա: լաք-ֆրոյ—լաց-ֆրոյ-ց;
- ֆրյոյա-ա: ջ-ֆրյոյ—ջ-ֆրյոյ-ց;
- ժոյոյա-ա: ջ-ժոյոյ—ջ-ժոյոյ-ց;
- ժամա-ա: ջ-ժամ—ջ-ժամ-ց և այլն:

Երկբնմա բայեր

152. Զայնավորափոխ բայեր: *Երկբնմա բայերը ընկելիս պետք է առաջին հերթին թվարկել այն բայերը, որոնք տարբեր բնմաներ ունեն՝ ըստ ձայնավորների փոփոխության: Սրանք ձայնավորափոխ բայեր են, որոնք I բայախմբի բայաշարքերի ձևերում հիմքի ներսում ունեն Զ ձայնավոր, իսկ II բայախմբում՝ օ ձայնավոր: Այդպիսիք են՝*

- գլլումրա-ա: լլ-գլլումր—լլ-գլլումր-ց;
- լրդյա-ա: մոլք-լրդյ—մոլց-լրդյ-ց;
- յրդյա-ա: Պեք-յրդյ—Պեց-յրդյ-ց;
- Մրդյա-ա: լաք-Մրդյ—լաց-Մրդյ-ց;
- ֆրդյա-ա: ֆարք-ֆրդյ—ֆարց-ֆրդյ-ց;
- ֆրդյա-ա: ջանք-ֆրդյ—ջանց-ֆրդյ-ց;
- ֆրդյա-ա: մոլք-ֆրդյ—մոլց-ֆրդյ-ց և այլն:

Այս խմբին են պատկանում նաև ԶԶ-ով վերջացող բայերը.

մոլց-մոլք-մոլց-մոլք-ց;
մրդյա-ա: ջո-մրդյ—ջո-մրդյ-ց; Պեք-մրդյ—Պեց-մրդյ-ց և այլն:

*Այս երկբնմա բայերը տարբերվում են միաբնմա և ձայնավորա-
փոխ բայերից նրանով, որ նրանք I բայախմբի բայաշարքերում ստանում
են բնմայի ցուցիչ, որն II բայախմբի բայաշարքերի ձևերում անհետա-
նում է: Թեմայի ցուցիչներն են՝ օ, օց, օմ, օն, օց, օն, օն, օն, օն, օն, օն:*

153. օ բնմայի ցուցիչ: *Այս բնմայի ցուցիչն I բայախմբի բայա-
շարքերի ձևերում հաճախ ամփոփում է ստաց բերում բայահիմքում, որն
II բայախմբի բայաշարքերի բայաձևերում վերականգնվում է.*

- գլլոյա-ա: մոլք-գլլոյ-օ—մոլց-գլլոյ-ց;
- հրլոյա-ա: օլք-հրլոյ-օ—օլց-հրլոյ-ց;
- տհրոյա-ա: մոլք-տհրոյ-օ—մոլց-տհրոյ-ց;
- լա-սխա-ա: լաք-սխա-օ—լաց-սխա-ց;
- լլոյա-ա: լլ-լլոյ-օ—լլ-լլոյ-ց;
- յրոյա-ա: լաք-յրոյ-օ—լաց-յրոյ-ց;
- գամոլ-ցլոյա-ա: գամոլք-ցլոյ-օ—գամոլց-ցլոյ-ց;
- լա-քրոյա-ա: լաք-քրոյ-օ—լաց-քրոյ-ց;
- քլոյա-ա: ջանք-քլոյ-օ—ջանց-քլոյ-ց, քարլաքոյ-քլոյ-օ—քարլաքոյ-քլոյ-ց;
- քնոյա-ա: օլք-քնոյ-օ—օլց-քնոյ-ց;
- քրոյա-ա: ջանք-քրոյ-օ—ջանց-քրոյ-ց;
- քրոյա-ա: ջո-քրոյ-օ—ջո-քրոյ-ց;
- քրոյա-ա: ջո-քրոյ-օ—ջո-քրոյ-ց;

*Կան, իհարկե, նաև այնպիսի բայեր, որոնք I բայախմբում պահպա-
նում են հիմքի ձայնավորը: Այդպիսիք են՝*

- նանա-ա: ջո-նան-օ—ջո-նան-ց;
- ջանկյոլա-ա: ջանք-յոլ-օ—ջանց-յոլ-ց;
- նալա-ա: ջն-նալ-օ—ջն-նալ-ց և այլն:

*Այս խմբին են պատկանում նաև այն բայերը, որոնք ներկայում
հիմքի վերջում ունեն Յ, ինչպես օրինակ. լըցնա-ա: ջ-ն-լըցն-օ—ջ-լըցն-
ց; ցոցնա-ա: ջ-ցոցն-օ—ջ-ցոցն-ց:*

154. օց բնմայի ցուցիչ: *Ամենից առաջ պետք է նշել այն բայերը,
որոնք հիմքը I բայախմբում ամփոփվում է ու թևն վերականգնվում է
անցյալ կատարյալի 1-ին և 2-րդ կեմքերում, սակայն այլուր նորից
ամփոփվում է: Այդպիսիք են՝*

- լլըց-օ: մոլք-լլըց-օց—մոլց-լլըց, լլոլ-լլըց-օ;

քրեա-ա: Մեզ-քր-աց—Մեզ-յար, Մե-քր-ա;
 ფլեա-ա: լազ-վա-աց—լազ-վա-ա, լազ-վա-ա;
 մրեա-ա: լազ-մր-աց—լազ-մար, լազ-մար-ա;
 շնեա-ա: լազ-շն-աց—լազ-շան, լա-շն-ա;
 շմեա-ա: լազ-շմ-աց—լազ-շամ, լազ-շմ-ա և այլն:

**Բայեր, որոնց հիմքի ձայնավորը պահպանվում է երկու բաղադրում
 է.**

քրեա-ա: ցանց-քր-աց—ցանց-քր-ու, ցանց-քր-ա;
 մալեա-ա: լազ-մալ-աց—լազ-մալ-ու, լա-մալ-ա;
 մարեա-ա: ցի-մար-աց—ց-ո-մար-ու, ց-մար-ա;
 արեա-ա: մուղ-ար-աց—մուղ-ար-ու, մուղ-ար-ա;
 ֆուլեա-ա: ց-ֆուլ-աց—ց-ֆուլ-ու, ֆուլ-ու-ա;
 ֆորեա-ա: Մեց-ֆոր-աց—Մեց-ֆոր-ու, Մե-ֆոր-ա և այլն:

Այս խմբի մեջ են մտնում նաև անվանակազմ բայեր, որպիսիք են՝

քեղ-ու: լազ-քեղ-աց—լազ-քեղ-ու;
 Նալ-ու: մուղ-նալ-աց—մուղ-նալ-ու;
 Կեր-ու: լազ-կեր-աց—լազ-կեր-ու;
 Խալ-ու: լազ-խալ-աց—լազ-խալ-ու;
 Երե-ու: լազ-եր-աց—լազ-եր-ու և այլն:

**Բերված օրինակներից երկուսն է, որ երկուսն էր ամփոփվում է
 (քեղ-ու—քեղ-ու-ա) կամ վերջավորում (Նալ-ու—Նալ-ու-ա), այս բա-
 ջադրանքի կազմության համար կիրառվում է անվան ամփոփված կամ
 վերջավորված ձևը: Ըստ էության, անվան հիմքն ամփոփում է կամ վերջա-
 սում թևնայի ցուցիչը:**

**155. Ե՞ն թևնայի ցուցիչ: Ե՞ն թևնայի ցուցիչ են ստանում լազայանց
 բիւ բանակութայն բայեր, ընդամենը շուրջ տասնհինգ: Այս թևնայի
 ցուցիչը կա կարող է ամփոփիչ բաղադրանքը. ցանցարտան (բաղադրանք
 ամփոփված է), սակայն՝ ցանցարտան (բաղադրանք վերականգնված է):
 Այս խմբի մեջ են մտնում.**

Են-ա: Մեց-են-ամ—Մեց-են-ամ;
 Լեց-ա: (լազ-լեց-ամ—լազ-լեց-ու): լազ-լեց-ամ—լազ-լեց-ու;
 Ետ-ա: լազ-ետ-ամ—լազ-ետ-ամ;
 Եղ-ա: լազ-եղ-ամ—լազ-եղ-ամ:

Երե-ա: Մեց-եր-ամ—Մեց-եր-ամ;
 Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;
 Երե-ա: Մեց-եր-ամ—Մեց-եր-ամ (Մեց-եր-ամ);
 Երե-ա: Մեց-եր-ամ—Մեց-եր-ամ;
 Երե-ա: Մեց-եր-ամ—Մեց-եր-ամ: Գարե-ա-ամ—Գարե-ա-ամ-ամ;
 Երե-ա: Մեց-եր-ամ—Մեց-եր-ամ:

Են-ա: լազ-են-ամ—լազ-են-ամ;
 Ել-ա: լազ-ել-ամ—լազ-ել-ամ:

**156. Ե՞ն թևնայի ցուցիչ: Ե՞ն թևնայի ցուցիչ են ստանում լազայանց
 կն Այս խմբի են ստանում լազայանց (սակայնական), այնպես էլ
 անվանակազմ և բաղադրանք բայեր, որպիսիք են՝**

ա) Պարզ բայեր.

Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;
 Երե-ա: Մեց-եր-ամ—Մեց-եր-ամ;

Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;
 Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;
 Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;
 Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;

Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ:

բ) Անվանակազմ բայեր.

Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;
 Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;
 Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ:

գ) Բաղադրանք բայեր.

Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;
 Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;
 Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ;
 Երե-ա: լազ-եր-ամ—լազ-եր-ամ:

**157. Ե՞ն թևնայի ցուցիչ: Ե՞ն թևնայի ցուցիչ են ստանում երկու բայ,
 որոնք այն
 կիրառվում են II բաղադրանք բաղադրանքներում: Երե-ա են՝ ցանցարտան—ցանց-**

1 Այս բայը պահպանում է հիմնային ձևով զբոսն ուղիղ խնդիր. Երե-ա են՝ ցանցարտան—ցանց-

զայրոտե-ն, օ-յրոտե-ն, օ-յրոտե-ն և զեմլեց—զեմլեց, Եմլ-յ, Եմլ-ու: Մրա բայերը ձայնավորաբար են. ԳՅ-ը փոխանցվում է II բայախմբի բայաշարքերին, սակայն օց-ի անհրով: Ընդ որում այդ օց-ից մնում է միայն օ-ն, քանի որ օցա, օցց, օջա հնչյունախաղաղություններում ջ-ն կորում է: Օրինակներ՝

գանց-նե-ցց, գանց-նե-ո(ց)ց, գանց-նե-օ(ց)ց, գանց-նե-օ(ց)ա: Չուցոտ-ր-ցց—Չուցոտ-ր-ո(ց)ց, Չուցոտ-ր-օ(ց)ց, Չուցոտ-ր-օ(ց)ա: Նց զլցոն, ընթաց-նե-ցց զամբոհոնց (օ, 13, 18 C): մեցա-լ-ցց—մեցա-լ-ց-ո(ց)ց, մեցա-լ-ց-օ(ց)ց, օլցա-մ-ր-լ-ցց—օլց-ց-օ-մ-ր-լ-ցց, օլց-մ-ր-լ-ց: Մեցա-մոտ-լ-ցց—Մեցամոտ-լ-ցց, Մեցամոտ-լ-ց և այլն:

158. Ծծ քեմայի ցուցիչ: Այս խմբի մեջ են մտնում հետևյալ բայերը.

գան-ց-մոծա-ա: գանց-ց-մոծ-ոծ—գանց-ց-մոծ-ց:
մո-յր-լ-ոծա-ա: մեցա-յր-լ-ոծ-ոծ—մեցա-յր-լ-ոծ-ց:
Մեց-յր-լ-ոծա: Մեց-յր-լ-ոծ—Մեց-յր-լ-ոծ-ց:
մոտ-ոծ-ոծա-ա: մո-լ-տ-ոծ-ոծ—մո-լ-տ-ոծ-ց:
լ-ոծա-ա: ց-լ-ոծ-ոծ—լ-ոծ-ց:
Մոծա-ա: ց-Մ-ոծ-ց-Մեց:

Ինչպես երևում է բերված օրինակներից, I բայախմբում հիմքը հաճախ ամփոփված է. նույնպիսի, Մեց-յր-լ-ոծ, մոտ-ոծ-ոծ, ց-լ-ոծ, ց-Մ-ոծ (*ց-Մ-ոծ):

159. ցծ քեմայի ցուցիչ: Այս քեմայի ցուցիչն է ստանում միայն մեկ բայախմբ, որը գործածվում է կ' առանց նախաբայի (օպոծ նցա ընաց Յլոն), կ' նախաբայով (մո-լ-ցծա, մո-լ-ցծա, փար-լ-ցծա, գան-լ-ցծա և այլն): Այս բայերի առանձնահատկությունն այն է, որ անցյալ կատարյալի I-ին և 2-րդ ենթակայական դեմքերում (համապատասխանաբար՝ հրամայականի եզակի 2-րդ և 3-րդ դեմքերում) նախորդող դեմքի ցուցիչները բայախմբին են միանում ը ձայնավորի միջոցով. մո-լ-ց-լ (←*մոլցլ), մո-լ-ց (←*մոլցլ), սակայն. մո-լ-ց (←*մոլցլ): Հրամայական. մեց-լ, մեց-լ-ոծ (հոգն. թիվ՝ մեց-լ-ոծ, մեց-լ-ոծ):

160. օջ քեմայի ցուցիչ: Այս քեմայի ցուցիչն է ստանում է միայն մեկ բայ՝ ցոջ, որն օդատարածվում է կ' աննախաբայ, կ' նախաբայովոր ձևերով. ցոջոջ, գան-ցոջոջ, մոա-ցոջոջ, լա-ցոջոջ և այլն: ցոջոջ—ցոջոջ: Յցոջ, ցո. գանց-ցոջ, գանց-ցոջ, գան-ցոջ, գան-ցո. և այլն:

Մանրություն: օջ քեմայի ցուցիչը արդեն հին վրացերենում անկեղծ է, այն ձուլված է բայի հետ և փոխանցվում է II բայախմբին. ց-լ-ոջ—ց-լ-ոջ: ց-լ-ոջ—ց-լ-ոջ: Սակայն անկապած է, որ օջ -ը ինչ-որ ժամանակ քեմայի ցուցիչ է եղել: Ըստ հին վրացերենի սվայաների, այս բայերը միաքեմաների կարգն են դասված:

Ա Ճ Ա Ն Ա Ն

161. I բայախմբի չորս բայաշարքերի՝ անցյալ անկատարի, I հրամայականի, անցյալ անկատարի հաճախականի, I ստորդասականի (II սպասանի), կազմության համար անհրաժեշտ է աճական: Ներկան և ներկայի հաճախականը աճականի կարիք չունեն, օրինակ. օլցե-ն, օլցե-ն Աճականները երկուսն են՝ ճ և օջ: Ներդրական սեռի բայերը ստանում են ճ, շարժան կրավորականները՝ օջ: Օրինակներ՝ ան-ց-լ-ոջ (անց. անկ), կազմ-լ-ոջ (I հրամ.), ան-ց-լ-ոջ-օ (անց. անկ. հաճ.), լա-ց-լ-ոջ (I ստոր. կամ I սպասանի): կրավորական սեռի բայի օրինակներ՝ լա-ց-լ-ոջ-օ (անց. անկ. հաճ.) և լա-ց-լ-ոջ (անց. անկ. և I հրամ.), լա-ց-լ-ոջ-օ (անց. անկ. հաճ. և I ստոր. կամ I սպասանի):

Չեղզք սեռի բայերի մի մասը ստանում է ճ (օրինակ. ջոլցե-ն և այլն), իսկ մյուս մասը՝ օջ (լո-լ-ոջ և այլն):

Իրեն բացառություն՝ մի քանի անցյալական բայեր ստանում են օջ աճական. ցոլց-ն—ցոլց-ն-օջ, ցոլց-ն—ցոլց-ն-օջ (ցոլց-ն—ցոլց-ն-օջ), ցոլց-ն—ցոլց-ն-օջ, ցոլց-ն—ցոլց-ն-օջ (ցոլց-ն—ցոլց-ն-օջ):

I Ա Ճ Ա Ն Ա Ն ՈՒ Մ Ա

162. Բայաշարքերի ցուցիչներ: Բայաշարքերի ցուցիչներն ընդհանրապես վերջածանցներ են: I բայախմբի բայաշարքերից որևէ առանձնահատուկ ցուցիչ չունեն ներկան և ներկայի հաճախականը, 3-րդ դեմքի ցուցիչներն անմիջականորեն կցվում են բայախմբին. օլցե-ն, օլցե-ն: Անցյալ անկատարը և ցուցիչ չունի. աճականն, ինչպես և 3-րդ ենթակայական դեմքի ցուցիչներն, անմիջականորեն ավելացվում են վերջից. ցոլցե-ն, օլցե-ն, օլցե-ն: Հոդակի թվում I-ին և 2-րդ ենթակայական դեմքերում սպասելի են այսպիսի ձևեր. *օլցե-ն, *օլցե-ն, սակայն քանի որ ճոջ հնչյունախաղաղության արտասանությունը դժվար է, ուստի I-ին և 2-րդ ենթակայական դեմքերի բայաձևերում ճոջ ճոջ: ցոլցե-ն, օլցե-ն (ցոլցե-ն, օլցե-ն բայաձևերի փոխարեն)

Ներկա			
Աննախարայ	Նախարայափոր	աննախարայ	Նախարայափոր
ճգ. 1.3 ցրդեմ [Տափարում էմ]	Մե-ցձրդեմ [Տափարում էմ]	ցրդեմ [գրում էմ]	դա-ցձրդեմ [գրում էմ]
2.3 ձրդեմ	Մե-ձրդեմ	Տրդեմ	դա-Տրդեմ
3.3 յրդեմ	Մե-ձրդեմ	Տրդեմ	դա-Տրդեմ
Հոգն. 1.3 ցրդեմ 2.3 ձրդեմ 3.3 յրդեմ	Մե-ցձրդեմ Մե-ձրդեմ Մե-ձրդեմ	ցրդեմ Տրդեմ Տրդեմ	դա-ցձրդեմ դա-Տրդեմ դա-Տրդեմ

Ներկայի հանախական			
ճգ. 3.3 յրդեմ [Տափարում է] (հանախ) 3.3 յրդեմ	Մե-ձրդեմ [Տափարում է] (հանախ) Մե-ձրդեմ	Տրդեմ [գրում է] (հանախ) Տրդեմ	դա-Տրդեմ [գրում է] (հանախ) դա-Տրդեմ

Անցյալ անկատար			
ճգ. 1.3 ցրդեմ(ո) [Տափարում էի] 2.3 ձրդեմ(ո) 3.3 յրդեմ	Մե-ցձրդեմ(ո) [Տափարում էի] Մե-ձրդեմ(ո) Մե-ձրդեմ	ցրդեմ(ո) [գրում էի] Տրդեմ(ո) Տրդեմ	դա-ցձրդեմ(ո) [գրում էի] դա-Տրդեմ(ո) դա-Տրդեմ
Հոգն. 1.3 ցրդեմ 2.3 ձրդեմ 3.3 յրդեմ	Մե-ցձրդեմ Մե-ձրդեմ Մե-ձրդեմ	ցրդեմ Տրդեմ Տրդեմ	դա-ցձրդեմ դա-Տրդեմ դա-Տրդեմ

Անցյալ անկատարի հանախական			
ճգ. 1.3 ցրդեմ [Տափարում էի] (հանախ) 2.3 ձրդեմ 3.3 յրդեմ	Մե-ցձրդեմ [Տափարում էի] (հանախ) Մե-ձրդեմ Մե-ձրդեմ	ցրդեմ [գրում էի] (հանախ) Տրդեմ Տրդեմ	դա-ցձրդեմ [գրում էի] (հանախ) դա-Տրդեմ դա-Տրդեմ
Հոգն. 1.3 ցրդեմ 2.3 ձրդեմ 3.3 յրդեմ	Մե-ցձրդեմ Մե-ձրդեմ Մե-ձրդեմ	ցրդեմ Տրդեմ Տրդեմ	դա-ցձրդեմ դա-Տրդեմ դա-Տրդեմ

Մ համալսական

ճգ. 2.3 յրդեմ(ո) [Տափարի՛ր]	Մե-ձրդեմ(ո) [Տափարի՛ր]	Տրդեմ(ո) [գրի՛ր]	դա-Տրդեմ(ո) [գրի՛ր]
3.3 յրդեմ	Մե-ձրդեմ	Տրդեմ	դա-Տրդեմ
Հոգն. 2.3 յրդեմ 3.3 յրդեմ	Մե-ձրդեմ Մե-ձրդեմ	Տրդեմ Տրդեմ	դա-Տրդեմ դա-Տրդեմ

Մ ստորադասական (Մ ապանի)

ճգ. 1.3 ցրդեմ [Տափարում էմ]	Մե-ցձրդեմ [Տափարում էմ]	ցրդեմ [գրում էմ]	դա-ցձրդեմ [գրում էմ]
2.3 ձրդեմ 3.3 յրդեմ	Մե-ձրդեմ Մե-ձրդեմ	Տրդեմ Տրդեմ	դա-Տրդեմ դա-Տրդեմ
Հոգն. 1.3 ցրդեմ 2.3 ձրդեմ 3.3 յրդեմ	Մե-ցձրդեմ Մե-ձրդեմ Մե-ձրդեմ	ցրդեմ Տրդեմ Տրդեմ	դա-ցձրդեմ դա-Տրդեմ դա-Տրդեմ

Ինչպես երևում է օրինակներից, աննախարայ բայերի խոնարհման ժամանակ 2-րդ դեմքում միայն ենթակայական ցուցիչն է հանդես գալիս (բացի համալսականից, որը դեմքի ցուցիչ չի բնորոշում), իսկ նախարայափորներում 3-րդ դեմքի խնդրային ցուցիչ 3-ն կամ նրա Նշչունափոխությունը առկա է այն բոլոր բայաձևերում որտեղ 3-րդ խնդրային դեմք է ենթադրվում: Մեկայն, եթև խնդրային դեմքը 1-ինն է կամ 2-րդը, ապա նրանց խնդրային ցուցիչները կլինեն. Մեմ մե ամՄնր, մե Մեմ մա-Մնր և այլն:

Գեմքի ցուցիչների կիրառման տեսանկյունից (հիմնականում 1-ին և 2-րդ դեմքերում 3-րդ խնդրային դեմքի հարաբերությամբ) բերված բայերի նման են խոնարհվում այն բոլոր երկդեմ անցողական բայերը, որոնց հիմքը սկսվում է բազմաչափով:

165. Բացառություն: Որոշ երկդեմ աննախարայ բայեր 1 բայախոր-բի բաղադրների ձևերում ստանում են ուղիղ խնդրի ցուցիչ: Այդ բայերն են. ձգլլմն, ձձոցցեմ, ձյուլլն (համ բարդ բայերում՝ լլղղեմ-ձյուլլն, Մեյ-րուցեմ-ձյուլլն և այլն), լրլրլլն, լրլրլլն, լրլրլլն և այլն:

Որոշ բայեր երկու դեմքում էլ (և՛ առանց նախարայի, և՛ նախարայով գործածվելիս) ստանում են դեմքի ցուցիչ: ձյուլլնեմ—ցանձյուլլնեմ, լրլրլլնեմ—ցանլրլրլլնեմ, լրլրլլնեմ—լրլրլլնեմ և այլն:

Խոնարհման նմուշներ

I Բ Ա Տ Ա Ս Ո Ւ Ր Ա

Ներկա

ևզ. 1.3	գնորդի հմ	գնորդ [անուհի հմ]	ցնորդ [ճանաչում հմ]
2.3	ձուլ	ցնոր	ցնոր
3.3	ձուլ	ցնոր	ցնոր
Հոգն. 1.3	գնորդ	ցնոր	ցնոր
2.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
3.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր

Ներկայի հանրական

ևզ. 2.3	գնորդ է	ցնոր է [անուհի է]	ցնոր է [ճանաչում է է]
	(հանրա)	(հանրա)	(հանրա)
Հոգն. 3.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր

Անցյալ անկատար

ևզ. 1.3	գնորդ էի	ցնոր էի [անուհի էի]	ցնոր էի [ճանաչում էի]
2.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
3.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
Հոգն. 1.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
2.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
3.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր

Անցյալ անկատարի հանրական

ևզ. 1.3	գնորդ էի [հանրա էի]	ցնոր էի [անուհի էի] [հանրա էի]	ցնոր էի [ճանաչում էի է]
2.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
3.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
Հոգն. 1.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
2.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
3.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր

2 Այս բառը հանրա կրթություն է արժատի ց-ն. ընթաց, ձուլ, ձուլ, ձուլ և այլն: Կրթություն կարող է պատահել բոլոր բառադարձերում: Ը և ց ձայնավորներից առաջ: 120

I համայական

ևզ. 2.3	ձուլ	ցնոր	ցնոր
3.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
Հոգն. 2.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
3.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր

I ստորագրական (I ապանի)

ևզ. 1.3	գնորդ էի	ցնոր էի [անուհի էի]	ցնոր էի [ճանաչում էի է]
2.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
3.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
Հոգն. 1.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
2.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր
3.3	ցնոր	ցնոր	ցնոր

166. օգ և օձ-ցուցիչով բառերի խոնարհման առանձնահատկությունը անհանրակառուցելով: օգ և օձ-ցուցիչով բառերի լեզույն ցուցիչ օ ձայնավորը անցյալ անկատարի 1-ին և 2-րդ ենթակայական դեմքերում (համայանատարաբար՝ I համայանական բառակերպում) փոխարինվում է ց-ով, իսկ 3-րդ ենթակայական դեմքում լեզույն ցուցիչը և անհանրան է միանում օ ձայնավորի մեջ: օգ, օր պատճառով էլ հրա հարկով լեզույն ցուցիչի ձայնավորը սպում է. ցլուց, ցլուց, ցլուց, ցլուց(օ), ցլուց(օ), ցլուց(օ): Մեջնեմ(օ), Մեջնեմ(օ), Մեջնեմ(օ), Մեջնեմ(օ), Մեջնեմ(օ), Մեջնեմ(օ), Մեջնեմ(օ) և I ստորագրականի (I ապանի) բոլոր ենթակայական դեմքերին. ցլուց(օ), ցլուց(օ), Մեջնեմ(օ), Մեջնեմ(օ) և այլն:

167. Խոնարհման նմուշներ: Թեմայի ցուցիչներ՝ օգ, օձ.

I Բ Ա Տ Ա Ս Ո Ւ Ր Ա

Ներկա

ևզ. 1.3	ցլուց	ցլուց	ցլուց	ցլուց
	[պանի էի]	[թանգ էի]	[տանգ էի]	[կայ էի]
2.3	ցլուց	ցլուց	ցլուց	ցլուց
3.3	ցլուց	ցլուց	ցլուց	ցլուց

Հոյն. 1.3 ցկւլւտ	ցփարւտ	ցստանցւտ	Մեյրտցւտ
2.3 յկւլտ	փարւտ	ստանցւտ	Մեյրտցւտ
3.3 կլւլցն	փարւցն	ստանցւցն	Մեյրտցւմցն

Ներկայի հանախական

Նդ. 3.3 կլւլցն	փարւցն	ստանցւցն	Մեյրտցւմցն
[սպանում է]	[ժառկում է]	[տանջում է]	[կայում է]
(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)
Հոյն. 3.3 կլւլցւլ	փարւլցւլ	ստանցւլցւլ	Մեյրտցւլցւլ

Անցյալ անկատար

Նդ. 1.3 ցկւլցւլ(ո)	ցփարւլցւլ(ո)	ցստանցւլցւլ(ո)	Մեյրտցւլցւլ(ո)
[սպանում էի]	[ժառկում էի]	[տանջում էի]	[կայում էի]
2.3 յկւլցւլ(ո)	փարւլցւլ(ո)	ստանցւլցւլ(ո)	Մեյրտցւլցւլ(ո)
3.3 կլւլցւլա	փարւլցւլա	ստանցւլցւլա	Մեյրտցւլցւլա
Հոյն. 1.3 ցկւլցւլտ	ցփարւլցւլտ	ցստանցւլցւլտ	Մեյրտցւլցւլտ
2.3 յկւլցւլտ	փարւլցւլտ	ստանցւլցւլտ	Մեյրտցւլցւլտ
3.3 կլւլցւլցս	փարւլցւլցս	ստանցւլցւլցս	Մեյրտցւլցւլցս

Անցյալ անկատարի հանախական

Նդ. 1.3 ցկւլցւլտ	ցփարւլցւլտ	ցստանցւլցւլտ	Մեյրտցւլցւլտ
[սպանում էի]	[ժառկում էի]	[տանջում էի]	[կայում էի]
(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)
2.3 յկւլցւլտ	փարւլցւլտ	ստանցւլցւլտ	Մեյրտցւլցւլտ
3.3 կլւլցւլցս	փարւլցւլցս	ստանցւլցւլցս	Մեյրտցւլցւլցս
Հոյն. 1.3 ցկւլցւլտ	ցփարւլցւլտ	ցստանցւլցւլտ	Մեյրտցւլցւլտ
2.3 յկւլցւլտ	փարւլցւլտ	ստանցւլցւլտ	Մեյրտցւլցւլտ
3.3 կլւլցւլցս	փարւլցւլցս	ստանցւլցւլցս	Մեյրտցւլցւլցս

I համապակն

Նդ. 2.3 կլւլցւլ(ո)	փարւլցւլ(ո)	ստանցւլցւլ(ո)	Մեյրտցւլցւլ(ո)
[սպանի՛ր]	[ժառկի՛ր]	[տանջի՛ր]	[կայի՛ր]
3.3 կլւլցւլն	փարւլցւլն	ստանցւլցւլն	Մեյրտցւլցւլն
Հոյն. 2.3 կլւլցւլտ	փարւլցւլտ	ստանցւլցւլտ	Մեյրտցւլցւլտ
3.3 կլւլցւլլ	փարւլցւլլ	ստանցւլցւլլ	Մեյրտցւլցւլլ

I ստորադասական (I սպանի)

Նդ. 1.3 ցկւլցւլ	ցփարւլցւլ	ցստանցւլցւլ	Մեյրտցւլցւլ
[սպանիլու հմ]	[ժառկիլու հմ]	[տանջիլու հմ]	[կայիլու հմ]
2.3 յկւլցւլ	փարւլցւլ	ստանցւլցւլ	Մեյրտցւլցւլ
3.3 կլւլցւլցն	փարւլցւլցն	ստանցւլցւլցն	Մեյրտցւլցւլցն
Հոյն. 1.3 ցկւլցւլտ	ցփարւլցւլտ	ցստանցւլցւլտ	Մեյրտցւլցւլտ
2.3 յկւլցւլտ	փարւլցւլտ	ստանցւլցւլտ	Մեյրտցւլցւլտ
3.3 կլւլցւլլցն	փարւլցւլլցն	ստանցւլցւլլցն	Մեյրտցւլցւլլցն

168. Խոնարհման նմուշներ: *Քիմայի ցուպիչներն են՝ օ, ցձ, օձ.*

I R A S A N I O T A

Ներկա

Նդ. 1.3 ցամոսկլու	ցալուլց	Մեյրտցւլցւլ
[փորձում հմ]	[փատարանում հմ]	[լսնում հմ]
2.3 ցամոսկլու	ալուլց	Մեյրտցւլցւլ
3.3 ցամոսկլուցն	ալուլցն	Մեյրտցւլցւլցն
Հոյն. 1.3 ցամոսկլուտ	ցալուլցտ	Մեյրտցւլցւլտ
2.3 ցամոսկլուտ	ալուլցտ	Մեյրտցւլցւլտ
3.3 ցամոսկլուցն	ալուլցնցն	Մեյրտցւլցւլցն

Ներկայի հանախական

Նդ. 3.3 ցամոսկլու	ալուլցն	Մեյրտցւլցւլ
[փորձում է]	[փատարանում է]	[լսնում է]
(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)
Հոյն. 3.3 ցամոսկլուլ	ալուլցնլ	Մեյրտցւլցւլլ

Անցյալ անկատար

Նդ. 1.3 ցամոսկլու(ո)	ցալուլցն(ո)	Մեյրտցւլցւլ(ո)
[փորձում էի]	[փատարանում էի]	[լսնում էի]
2.3 ցամոսկլու(ո)	ալուլցն(ո)	Մեյրտցւլցւլ(ո)
3.3 ցամոսկլուլա	ալուլցնա	Մեյրտցւլցւլա
Հոյն. 1.3 ցամոսկլուտ	ցալուլցնտ	Մեյրտցւլցւլտ
2.3 ցամոսկլուտ	ալուլցնտ	Մեյրտցւլցւլտ
3.3 ցամոսկլուլցն	ալուլցնցն	Մեյրտցւլցւլցն

Անցյալ անկատարի հանախական

<i>ևդ. 1.3</i> Գամոսկեցի [<i>փորձում էի</i>] (<i>հաճախ</i>)	Վաղմբը [<i>փատարանում էի</i>] (<i>հաճախ</i>)	Մեղմբը [<i>րանում էի</i>] (<i>հաճախ</i>)
<i>2.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը
<i>3.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը
<i>Հոգն. 1.3</i> Գամոսկեցի	Վաղմբը	Մեղմբը
<i>2.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը
<i>3.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը

I հրամայական

<i>ևդ. 2.3</i> Գամոսկեցի [<i>փորձիք</i>]	Աղմբը [<i>փատարանիք</i>]	Մեղմբը [<i>րանիք</i>]
<i>3.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը
<i>Հոգն. 2.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը
<i>3.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը

I ստորագասական (I ապառինի)

<i>ևդ. 1.3</i> Գամոսկեցի [<i>փորձելու հմ</i>]	Վաղմբը [<i>փատարանելու հմ</i>]	Մեղմբը [<i>րանելու հմ</i>]
<i>2.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը
<i>3.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը
<i>Հոգն. 1.3</i> Գամոսկեցի	Վաղմբը	Մեղմբը
<i>2.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը
<i>3.3</i> Գամոսկեցի	Աղմբը	Մեղմբը

169. Խոնարհման նմուշներ: *Քիմայի ցուցիչների են 93, 95: 95-ցուցիչայր քայիից պատեց ընթացք է ցանցը, որի Քիմայի ցուցիչը II քայիից դուրս չի ընկնում, այլ փոխանցվում է ձայնայրի փոխանցվումը 93—95: Մակայն այս 93-ից մնում է միայն ուն, ըստի որ 93ը, 95ը, 96ը հնչյունակապակցություններում ցն կորչում է.*

ներկա

<i>ևդ. 1.3</i> Գանցը <i>2.3</i> Գանցը <i>3.3</i> Գանցը	[<i>ցրում հմ</i>]	<i>1.3.3</i> Գանցը <i>2.3.3</i> Գանցը <i>3.3.3</i> Գանցը	[<i>ապառին հմ</i>]

<i>Հոգն. 1.3</i> Գանցը	<i>1.3.3</i> Գանցը
<i>2.3</i> Գանցը	<i>2.3.3</i> Գանցը
<i>3.3</i> Գանցը	<i>3.3.3</i> Գանցը

ներկայի հանախական

<i>ևդ. 3.3</i> Գանցը	[<i>ցրում է</i>] (<i>հաճախ</i>)	<i>3.3.3</i> Գանցը	[<i>ապառին է</i>] (<i>հաճախ</i>)
<i>Հոգն. 3.3</i> Գանցը		<i>3.3.3</i> Գանցը	

Անցյալ անկատար

<i>ևդ. 1.3</i> Գանցը <i>2.3</i> Գանցը <i>3.3</i> Գանցը	[<i>ցրում էի</i>]	<i>1.3.3</i> Գանցը <i>2.3.3</i> Գանցը <i>3.3.3</i> Գանցը	[<i>ապառին էի</i>]
<i>Հոգն. 1.3</i> Գանցը		<i>1.3.3</i> Գանցը	
<i>2.3</i> Գանցը		<i>2.3.3</i> Գանցը	
<i>3.3</i> Գանցը		<i>3.3.3</i> Գանցը	

Անցյալ անկատարի հանախական

<i>ևդ. 1.3</i> Գանցը	[<i>ցրում էի</i>] (<i>հաճախ</i>)	<i>1.2.3</i> Գանցը	[<i>ապառին էի</i>] (<i>հաճախ</i>)
<i>2.3</i> Գանցը		<i>2.3.3</i> Գանցը	
<i>3.3</i> Գանցը		<i>3.3.3</i> Գանցը	
<i>Հոգն. 1.3</i> Գանցը		<i>1.3.3</i> Գանցը	
<i>2.3</i> Գանցը		<i>2.3.3</i> Գանցը	
<i>3.3</i> Գանցը		<i>3.3.3</i> Գանցը	

I հրամայական

<i>ևդ. 2.3</i> Գանցը <i>3.3</i> Գանցը	[<i>ցրիք</i>]	<i>2.3.3</i> Գանցը <i>3.3.3</i> Գանցը	[<i>ապառին</i>]
<i>Հոգն. 2.3</i> Գանցը		<i>2.3.3</i> Գանցը	
<i>3.3</i> Գանցը		<i>3.3.3</i> Գանցը	

I ստորագասական (I ապառինի)

<i>ևդ. 1.3</i> Գանցը <i>2.3</i> Գանցը <i>3.3</i> Գանցը	[<i>ցրելու հմ</i>]	<i>1.3.3</i> Գանցը <i>2.3.3</i> Գանցը <i>3.3.3</i> Գանցը	[<i>ապառին հմ</i>]

Հողն. 1.3	գանձանքը	1.3.3	միցեցմը
2.3	գանձանքը	2.3.3	միցեցմը
3.3	գանձանքը	3.3.3	միցեցմը

II Ա Ա Ա Ա Ն Ո Ւ Մ Ա

170. Քաշաբների ցուցիչներ: II բախմբում բաշաբերը հինգն են. անցյալ կատարյալ, II հաճախական, II հրամայական, II ստորագասական և խառն ստորագասական:

Անցյալ կատարյալի ցուցիչն է դրո (այսինքն՝ ոչինչ) և ց: Քաշաբերի ցուցիչ չունենալու օրինակներ. Մեցոպար, Մեցար, Մոզյալ, Մտացել և այլն: Ուշագրով է, որ այս բայերի (բացի վերջինից) հիմքը I բախմբի բաշաբերում ամփոփվում էր, իսկ II բախմբում վերականգնվում է: Մեցոպար-ոմ—Մեցոպար, Մեցար-ոց—Մեցար, Մոզյալ-ոց—Մոզյալ և այլն: վերականգնումը տեղի է ունենում I-ին և 2-րդ ենթակայական դեմքերում, այսօր ամփոփումը պահպանվում է ց-ի անցյալ կատարյալի ցուցիչ լինելու օրինակներ. Լաբրեր-ց, Մեցար-ց, Մեցար-ց, Լեզնար-ց, Լեզնար-ց և այլն: ց-ն Յ-րդ ենթակայական դեմքում վերջապետվում է. ման Լաբրեր-ա, ման Մեցար-ա, ման Մեցար-ա և այլն: Փանի որ այն կցակի թվում վերջապետվում է, պետք է կարծել, որ վերջապետվում է նաև հոգնակիում. Լաբրեր-ցն (Լաբրեր-ցն-ի փոխարեն):

Իբրև կցակի թվի Յ-րդ ենթակայական դեմքի ցուցիչ՝ բայը անցյալ կատարյալում ստանում է ձ կամ օ: ձ-է ստանում բայերի մեծամասնությունը. Լաբրա, Մեցարնա, Բաբարնա, Գաննա, Լաբար, Մեցար, Լեռնանա, Մեցարա և այլն: օ են ստանում ստախյայեսի միտրադաճարափորահիմք և որոշ այլ բայեր՝, օրինակ՝ Բլո, Բլոց (ձո-., Լո-.), Բլո-լո (Մե-., Գամո-.), Մոլո (Գան-., Մար-., Մե-.), Մեռո, Գաննո, Լալո, Մեռո, Լաննո, Լեզնո, Կո (Գան-., Մո-.) և այլն: Այս օ-ն վերածվում է ձ-ի, եթե բայի ուղիղ խնդիրը զբաղված է Ե-ով հոգնակիով. Բլոց Լաննո [կատուցից սուն]—Բլոցն Լաննոն [կատուցից տներ]. Մեռո Մեռո [կայրից ձիեր]—Մեռնո Մեռնո [կայրից ձիեր], Լեզնո Լեզնո [լցրից սափորը]—Լեզնո Լեզնո [լցրից սափորները] և այլն:

1 Ձևը բայի հիմքում և մեկ բաղաձայն է, սակայն այն անցյալ կատարյալի կցակի Յ-րդ դեմքում ստանում է օ. Մոն-Լո:

II հաճախականի ցուցիչն է օ. Մեցար, Մեցարնո, Լեզնար, Լեզնո և այլն:

II հրամայականը հիմքում է անցյալ կատարյալի հիմքի վրա: II ստորագասականի (II սպանի) ցուցիչներն են՝ օ, ց կամ օ: օ է այն դեպքում, երբ անցյալ կատարյալը անցուցիչ է. Մեցար-օ—Մեցար, Մոզյալ—Մոզյա, Մեցար—Մեցար, Մտացել—Մտացել օ և այլն:

ց են ստանում հիմքում ց անցուցիչ բայերը. միցեց, Լեզնո, նաև Մեց, Լեզնո բայերը:

օ են ստանում մնացյալ բայերը. Լաբրեր, Մեցար, Մեցարնո, Լեզնար, Լեզնո և այլն: Լիչյալ ցուցիչներից օ և օ ստանում է II ստորագասականը (II սպանին), եթե նրան հարող ուղիղ խնդիրը կցակի թվով է, իսկ եթե այն զբաղված է Ե-ով հոգնակիով. այս բայի մեջ կրկնվում է գալիս ուղիղ խնդրի հոգնակիով. նույն ց, իսկ օ և օ ցուցիչները վերածվում են ց-ի. Մեցար օ ց [կրկնում նրան]—Մեցարնո օ ց [կրկնում նրան], Լեզնար օ ց [Լեզնարնո օ ց] և այլն:

Այն բայերը, որոնց ամփոփվող հիմքի վերջաձայնը Ե-է, II ստորագասականում ստանում են ց. Բաբար ց, Գաննար ց, Գաննար ց և այլն: Բոլորն էլ Ե-ով օգտագործվում են ստանալու օգտին, սպանիցից ցանալու օգտին [Ա. Կիրնի. Գ, 17]:

Խառն ստորագասականի մասին խոսք կլինի ստորև (§ 178):

171. Երկուական բայան: Երկուական սեռի բայը II բախմբի բաշաբերում ունի երկուական բայան. մեկը՝ եթե ուղիղ խնդիրը կցակի է, մյուսը՝ եթե ուղիղ խնդիրը հոգնակի է, եթե բայը համաձայնված է Ե-ով հոգնակիով զբաղված ուղիղ խնդրի հետ, այս նրանում երևան է գալիս ուղիղ խնդրի հոգնակիով. նույն ց: եթե սպան ց-ին հաջորդում է ձայնավոր, այս ալն ամփոփվում է և մնում է ց-ն:

Խոնարհման նմուշներ.

Անցյալ կատարյալ

ա) Ուղիղ խնդիրը կցակի է (նա)				
Եր. 1.3	Մոզյալ	[սպանիցի]	Լաբրեր	[զրիցի]
2.3	Մոզյալ		Լեզնո	Լեզնո
3.3	Մոզյալ		Լաբրեր	Լեզնո

Հօդն. 1.3 მოვეკლთ	დაეწვრეთ	აღვეცეთ
2.3 მოპკლთ	დასწვრეთ	აღაცვეთ
3.3 მოკლეს	დაწვერეს	აღაცესეს

բ) მოციქ ჭსიჭირ ზიგნასქ է (ზრანք)

ბე. 1.3 მოვეკუნ	დაეწვრენ	აღვეცენ
2.3 მოპკუნ	დასწვრენ	აღაცენ
3.3 მოკუნა	დაწვერენ	აღაცენა
Հօդն. 1.3 მოვეკუნ(ო)თ	დაეწვრენ(ო)თ	აღვეცენ(ო)თ
2.3 მოპკუნ(ო)თ	დასწვრენ(ო)თ	აღაცენ(ო)თ
3.3 მოკუნეს	დაწვერეს	აღაცენეს

II ნანასქან

ა) მოციქ ჭსიჭირ ლეასქ է (ხა)

ბე. 1.3 მოვეკლი	[<i>სყანსეხ</i>]	დაეწვიო	[<i>ყრხეხ</i>]	აღვეცი	[<i>ცერხეხ</i>]
	(<i>ჯანასი</i>)		(<i>ჯანასი</i>)		(<i>ჯანასი</i>)
2.3 მოპკლი		დასწვიო		აღაცეი	
3.3 მოკლის		დაწვიოს		აღაცესი	
Հօդნ. 1.3 მოვეკლით		დაეწვიოთ		აღვეცით	
2.3 მოპკლით		დასწვიოთ		აღაცით	
3.3 მოკლიან		დაწვიოან		აღაცითან	

բ) მოციქ ჭსიჭირ ზიგნასქ է (ზრანք)

ბე. 1.3 მოვეკლი	დაეწვრნი	აღვეცნი
2.3 მოპკლი	დასწვრნი	აღაცნი
3.3 მოკლის	დაწვერნი	აღაცნის
Հօդნ. 1.3 მოვეკლით	დაეწვრნით	აღვეცნით
2.3 მოპკლით	დასწვრნით	აღაცნით
3.3 მოკლიან	დაწვერნით	აღაცნითან

წმთორიკიონ: II ჯანასქანს რაქანსხის ზეჩხან ვერბადქითანს ა ზრამაქასქანს ზომარ, თახას აუ ვეყვით თომანასქანს ა ზრამაქასქანს მქეს მხასან თარეჩოქითან ეკა. ხნქასქასქანს ვო-
გჩქ **ა** ანზრამხეთ ხას ზრამაქასქანს რაქანსქისი მრჩხანსქანს. სან ვზის
წელიწადსა დღმსასწული ჰყვით ნემი [სრქა ქამანასქა ქ თორიკ
არასეჩქ ხან თიან] (სქე 19, 14); ვაქეთუ წული იყოს, მოკლით
იგი [მქ არო ხეღ¹ სყანსეჩქ ენა] (სქე მ, 16);

	ა) მოციქ ჭსიჭირ ლეასქ է (ხა)		
ბე. 2.3 მოვილ	[<i>სყანს'რ</i>]	დაწვერე	[<i>ყრქ'რ</i>]
3.3 მოკლი		დაწვერენ	
Հօդნ. 2.3 მოვილთ		დაწვერეთ	
3.3 მოკლედ		დაწვერედ	

	բ) მოციქ ჭსიჭირ ზიგნასქ է (ზრანք)		
ბე. 2.3 მოკუნ		დაწვერენ	
3.3 მოკუნის		დაწვერენის	
Հօდნ. 2.3 მოკუნ(ო)თ		დაწვერენ(ო)თ	
3.3 მოკუნედ		დაწვერედ	

II თთორეათსქან (II თაქანსქ)

ა) მოციქ ჭსიჭირ ლეასქ է (ხა)

ბე. 1.3 მოვეკლა	[<i>კიყანხმ</i>]	დაეწვიო	[<i>კერხმ</i>]	აღვეცო	[<i>კერხმ</i>]
2.3 მოპკლა		დასწვიო		აღაცო	
3.3 მოკლას		დაწვიოს		აღაცოს	
Հօდნ. 1.3 მოვეკლით		დაეწვიოთ		აღვეცოთ	
2.3 მოპკლით		დასწვიოთ		აღაცოთ	
3.3 მოკლიან		დაწვიოან		აღაცოან	

ბ) მოციქ ჭსიჭირ ზიგნასქ է (ზრანք)

ბე. 1.3 მოვეკუნე		დაეწვრენ		აღვეცენ
2.3 მოპკუნე		დასწვრენ		აღაცენ
3.3 მოკუნეს		დაწვერეს		აღაცენეს
Հօდნ. 1.3 მოვეკუნეთ		დაეწვრენეთ		აღვეცენეთ
2.3 მოპკუნეთ		დასწვრენეთ		აღაცენეთ
3.3 მოკუნენ		დაწვერენ		აღაცენენ

172. ევ-ქიწვადანგაქორ რაქიქი ათანმანათლიკიონ: ევ-
ქიწვადანგაქორ რაქიქი [რახე ვაკურთხევე [არწათ ხმ] ა ესმლვე
[აღქით ხმ] რაქიქიქ] ქიწვადანგე II რაქიქიქი რაქაჯარეხრამ

¹ *სი* რაქიქი ევ ქიწვადანგე II რაქიქიქი მხროდ ვიკო **ა** ენქიო. ავერ-
ლებ—აკურთხა, სმლვეს—სმლო:

Ուշ շրջանի հուշարձաններում I ստորագրականի (I սպանիի) հոգնակի 3-րդ դեմքի լայնացումը, լայնացումը—բաղաձայնի ակտները X դարի հուշարձաններն են: Ընդհանրապես, այսպիսի բաղաձայնը բնորոշ են ռե-անակաճար բաղաձայնի համար. սրբեղենի ռոմեոլենի տանա-Մարտիկո-լո-լեն, լայնացումն են շեղա [Ամեն, որ անցանք՝ ճնդ համ տրամեցի] (Երեմ. ԺԺ, 8): ինչպես գլխավորումն են սաղմոսում և լայնացումն են շեղա [Որպեսզի լսեն նրա խրատները, ստալաձայնի գործերը և աշխատանքները] (Վարք Զարգմ.): ինչպես ռոմեոլենի են տանա [Որպեսզի լսեն նրա ճառ] (Վարք Իլարիոնի): ռոմեոլենի մոմեխեղեղե-լո-լեն [Միքաելոս իմ] (Ղևոս. Ժ, 3):

I համայնական

	Միայնակ	Երկգետ	Միագետ	Երկգետ
Նգ. 2	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը	լայն-
	[զրվի'ր]		[նկարվի'ր]	
3	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը	լայն-
Հոգն. 2	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը	լայն-
3	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը	լայն-

II Ա Ա Յ Ա Ն Ո Ւ Մ Ա

184. Նախածանցավոր կրավորականի II բայաձայնի բայաղաձայնի հոգնակի բլի բայաձայնում ընդ ածանցի հանդես գալու պատճառը: Կրավորական սեռի բայը ներգործական սեռի բայի շրջադարձն է (§ 146): ներգործական սեռի բայերը II բայաձայնի բայաղաձայնում երկուական բայաձայն ունեն. մեկը՝ ուղիղ խնորհի նշանակության դեպքում, մյուսը՝ ուղիղ խնորհը 6-ով կազմվող հոգնակիով գրվելու դեպքում: Բայը կրավորականի վերածնված ուղիղ-խնորհային դեմքը դառնում է ենթակայական, ուստի ընդ հոգնակիության ցուցիչը ներգործականից փոխանցվում է կրավորական՝ այդ ենթակայական դեմքին:

Ներգործական

	Կրավորական	Կրավորական
Նգ. 3.1	լայնացումը	[զրվի'ր]
3.2	լայնացումը	[զրվի'ր]
3.3	լայնացումը	[զրվի'ր]

Հոգն. Ներ. լայնացումը	(*լայնացումը)	1	լայնացումը
Արտ. լայնացումը	(*լայնացումը)	2	լայնացումը
3.2	լայնացումը	3	լայնացումը
3.3	լայնացումը		

Ներգործական սեռում ուղիղ-խնորհային դեմքերը կզակ լիքում ընդունեն (լայնացում, լայնացում, լայնացում), այն կրավորականում չեն ստանում և ենթակայական դեմքերը (լայնացում, լայնացում, լայնացում): Իսկային, երբ ուղիղ-խնորհային դեմքը գրված է 6-ով հոգնակիով, բայաձայնում հանդես է գալիս ընդ ածանցը (լայնացում, լայնացում, լայնացում), որն և կրավորական սեռում հոգնակի լիքի կազմավորման ժամանակ փոխանցվում է ենթակայական դեմքերին (լայնացում, լայնացում, լայնացում):

185. Խոնարհման նմուշներ.

	Անցյալ կատարյալ	Միայնակ	Երկգետ	Միագետ	Երկգետ
Նգ. 1	լայնացումը [զրվի'ր]	լայն-	լայնաց(ց)ումը	[նկարվի'ր]	լայն-
2	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը		լայն-
3	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը		լայն-
Հոգն. 1	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը		լայն-
2	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը		լայն-
3	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը		լայն-

II հանայական

Նգ. 1	լայնացումը [զրվի'ր]	լայն-	լայնաց(ց)ումը	[նկարվի'ր]	լայն-
2	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը		լայն-
3	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը		լայն-
Հոգն. 1	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը		լայն-
2	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը		լայն-
3	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը		լայն-

II համայնական

	Միայնակ	Երկգետ	Միագետ	Երկգետ
Նգ. 2	լայնացումը [զրվի'ր]	լայն-	լայնաց(ց)ումը	[նկարվի'ր]
3	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը	
Հոգն. 2	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը	
3	լայնացումը	լայն-	լայնաց(ց)ումը	

II ստորադասական (II ապանի)

Նգ. 1	ձայնադասակ [կրթիմ]	ձայն—	ձայնադասակ [կնկարթիմ]	ձայն—
2	ձայնադասակ	ձայն—	ձայնադասակ	ձայն—
3	ձայնադասակ	ձայն—	ձայնադասակ	ձայն—
Հոգն. 1	ձայնադասակ	ձայն—	ձայնադասակ	ձայն—
2	ձայնադասակ	ձայն—	ձայնադասակ	ձայն—
3	ձայնադասակ	ձայն—	ձայնադասակ	ձայն—

III ԱՍՏԱՍՈՒՄԲ

186. III բայախմբում միադիմ և երկդիմ բայերը անհրաժեշտ է քննարկել սուսանիս-սուսանիս:

ա) Միադիմ բայեր

I հետևանքային

Նգ. 1	ձայնադասակ [գրթիկ ևմ]	ձայնադասակ	ձայնադասակ [նկարթիկ ևմ]
2	"	"	"
3	"	"	"
Հոգն. 1	"	"	"
2	"	"	"
3	"	"	"

II հետևանքային

Նգ. 1	ձայնադասակ [գրթիկ էի]	ձայնադասակ	ձայնադասակ [նկարթիկ էի]
2	"	"	"
3	"	"	"
Հոգն. 1	"	"	"
2	"	"	"
3	"	"	"

III ստորադասական

Նգ. 1	ձայնադասակ [գրթած լինիմ]	ձայնադասակ	ձայնադասակ [նկարթած լինիմ]
2	"	"	"
3	"	"	"
Հոգն. 1	"	"	"
2	"	"	"
3	"	"	"

բ) երկդիմ բայեր

III բայախմբի բայաշարքերում երկդիմ բայերի բայաձևերը հազվադեպ են: Նրանց կազմախմբումը այսպիսին է. I հետևանքայինը սուսանիս է ոչ վերջածանցը:

I հետևանքային

Նգ. 1.3	ձայնադասակ [հանդիպել ևմ (նրան)]	ձայնադասակ [գրթիկ ևմ (նրան)]
2.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
3.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
Հոգն. 1.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
2.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
3.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ

II հետևանքային

Նգ. 1.3	ձայնադասակ [հանդիպել էի (նրան)]	ձայնադասակ [գրթիկ էի (նրան)]
2.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
3.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
Հոգն. 1.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
2.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
3.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ

III ստորադասական

Նգ. 1.3	ձայնադասակ [հանդիպած լինիմ (նրան)]	ձայնադասակ [գրթած լինիմ (նրան)]
2.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
3.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
Հոգն. 1.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
2.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ
3.3	ձայնադասակ	ձայնադասակ

Նկարագրել կարգի դեպքում: Մտնողների, մտնողների, մտնողների, եղբայրներ, տղամարդիկ և այլն: Մեծագույնը մասնա մաս [Ձեռքի, որ իմ պատանուի լինելու և սրկե բան պատանու լինելու և կարգը] (վարք ձարգմ.): Այսուհետև ձայնադասական կարգի բայաձև է

(II հետահանգային), III ստորագրականի փոխարեն (Մեթոնեղոս), որի պատճառը ՅՇԱ մասին է (տղ-ՅՇԱ):

ՎԻՋԱՄԱՆԱԿԱԿՈՐ ԿՐԱԿՐԱԿԱՆ

187. Վերջամանցավոր կրավորականի ցուցիչները: Վերջամանցավոր կրավորականը կազմում է ԵՆ-ով կամ Ը-ով, որը ծագում է Ն-ից: ԵՆ վերջամանցը կորչում է ց ձայնավորը, եթե նրան հաջորդում է ձայնավոր (զեմքի, թիմայի, բալաբայրի ցուցիչներ, ռձ անական), սրճանակ: Մեղմանքները (*Մեղմանք-դե-դե-ն), Մեղմանք, սակայն՝ Մեղմանք, Մեղմանք: Լազգլաբայր, Լազգլաբայր | ձայնակցայ կոնյոր կեղ լոյթ | (Մազմ. ԼԵ, 7): Այստեղ կրկն բայն էլ վերջամանցավոր են, որոնցից մեկը ԵՆ-վերջամանցավոր է, մյուսը՝ Ը-վերջամանցավոր: Լազգլաբայր, Լազգլաբայր, Լազգլաբայր, Լազգլաբայր Մե կտուրտաբան և ճալճալաբայր ինքն ճանաչող: Լազգլաբայր | Մույ կեղ և խոնարհակ, լոնցի ի բարոս է և ցաք իմ նորոգեցան լիս (Մազմ. ԼԵ, 3): Այստեղ սրճան կրկն բայ Ը-վերջամանցավոր է (Լազգլաբայր, Լազգլաբայր, Լազգլաբայր), մեկը՝ ԵՆ-վերջամանցավոր (Լազգլաբայր):

188. Խոնարհման նմուշներ.

I ԲԱՑԱՆՈՒՄԸ

Ներկա

եզ. 1	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
	[մարդանում է]	[արամում է]	[նորանում է]
2	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
3	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
Հոգն. 1	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
2	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
3	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները

Ներկայի հանձնարար

եզ. 3	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
	[մարդանում է]	[արամում է]	[նորանում է]
	(հանձնար)	(հանձնար)	(հանձնար)
Հոգն. 3	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները

Անցյալ անկատար

եզ. 1	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
	[մարդանում է]	[արամում է]	[նորանում է]
2	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
3	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
Հոգն. 1	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
2	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
3	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները

Անցյալ անկատարի հանձնարար և I ստորագրական (I սպանի)

եզ. 1	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
	[մարդանում է]	[արամում է]	[նորանում է]
	(հանձնար), մարդանում է	(հանձնար), արամում է	(հանձնար), նորանում է
2	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
3	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
Հոգն. 1	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
2	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
3	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները

Այստեղ ևս հոգնակի թվի 3-րդ դեմքի բաղաձայնում ու շրջանի հոգնակներից իրեն I ստորագրականի (I սպանի) կազմության վերջավորություն, օճան-ի փոխարեն սակա է օճան. Գանձակները, Մեղմանքները, Գանձակները և այլն:

I հրամայական

եզ. 2	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
	[մարդանում է]	[արամում է]	[նորանում է]
3	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
Հոգն. 2	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները
3	Գանձակները	Մեղմանքները	Գանձակները

II ԲԱՑԱՆՈՒՄԸ

189. II բաղաձայնի բաղաձայնի կազմության մասին խոսելիս նշել է, որ ԵՆ կրավորականը վերջամանցը հանձնար է դալիս միայն անցյալ կատարյալի 1-ին և 2-րդ դեմքերում և նրա նմանակությամբ կազմվող հրամայականում, իսկ բոլոր մնացած դեմքերում նրա ց ձայնավորը

სიღვთად ზაფხურად დაქანაობის ადგილია, იგი უნდა იქნას გამოყენებული და მისი გამოყენებისას უნდა იქნას გათვალისწინებული, რომელიც უნდა იქნას გამოყენებული და მისი გამოყენებისას უნდა იქნას გათვალისწინებული.

სინთაქსის ნიმუშები.

მსგავსი სათარაო

სტ. 1	განკაცენ მარჯაო შევწუხენ არამხეხ განვახლდი ზორაგა
2	განკაცენ შევწუხენ განახლდი
3	განკაცენა შევწუხენა განახლდა
ლიტ. 1	განკაცენ(ი)თ შევწუხენ(ი)თ განვახლდით
2	განკაცენ(ი)თ შევწუხენ(ი)თ განახლდით
3	განკაცენს შევწუხენს განახლდეს

II ნაწილობრივი

სტ. 1	განკაცენი მარჯაო შევწუხენი არამხეხ განვახლდი ზორაგა
	(ზანაი) (ზანაი) (ზანაი) (ზანაი) (ზანაი) (ზანაი)
2	განკაცენი შევწუხენი განახლდი
3	განკაცენის შევწუხენის განახლდის
ლიტ. 1	განკაცენით შევწუხენით განვახლდით
2	განკაცენით შევწუხენით განახლდით
3	განკაცენთან შევწუხენთან განახლდით

III ნაწილობრივი

სტ. 2	განკაცენ მარჯაო შევწუხენ არამხეხ განვახლდი ზორაგა
3	განკაცენი შევწუხენი განახლდინ
ლიტ. 2	განკაცენ(ი)თ შევწუხენ(ი)თ განახლდით
3	განკაცენდ შევწუხენდ განახლდედ

IV სათარაო (II ნაწილობრივი)

სტ. 1	განკაცენი მარჯაო შევწუხენი არამხეხ განვახლდი ზორაგა
2	განკაცენი შევწუხენი განახლდი
3	განკაცენს შევწუხენს განახლდეს
ლიტ. 1	განკაცენით შევწუხენით განვახლდით
2	განკაცენით შევწუხენით განახლდით
3	განკაცენთან შევწუხენთან განახლდით

ბუნებრივად დასრულებულია, რომელიც უნდა იქნას გამოყენებული და მისი გამოყენებისას უნდა იქნას გათვალისწინებული.

III ნაწილობრივი

190. მისივე III ნაწილობრივი მისივე და მისივე გამოყენებისას უნდა იქნას გათვალისწინებული.

ა) მისივე გამოყენებისას

I ნაწილობრივი			
სტ. 1	განკაცებულ ვარ შევწუხებულ ვარ განახლებულ ვარ		
	მარჯაო ხმ არამხეხ ხმ ზორაგა ხმ		
2	" ხარ " ხარ " ხარ "		
3	" არს " არს " არს "		
ლიტ. 1	" ვართ " ვართ " ვართ "		
2	" ხართ " ხართ " ხართ "		
3	" არიან " არიან " არიან "		

II ნაწილობრივი

სტ. 1	განკაცებულ ვიყავ შევწუხებულ ვიყავ განახლებულ ვიყავ
	მარჯაო ხმ არამხეხ ხმ ზორაგა ხმ
2	" იყავ " იყავ " იყავ "
3	" იყო " იყო " იყო "
ლიტ. 1	" ვიყენით " ვიყენით " ვიყენით "
2	" იყენით " იყენით " იყენით "
3	" იყენეს " იყენეს " იყენეს "

III სათარაო

სტ. 1	განკაცებულ ვიყო შევწუხებულ ვიყო განახლებულ ვიყო
	მარჯაო ხმ არამხეხ ხმ ზორაგა ხმ
2	" იყო " იყო " იყო "
3	" იყოს " იყოს " იყოს "
ლიტ. 1	" ვიყენეთ " ვიყენეთ " ვიყენეთ "
2	" იყენეთ " იყენეთ " იყენეთ "
3	" იყენენ " იყენენ " იყენენ "

Լամբիոյնքն [մտանում եմ (այն)], Լամբիոյնքն [մտացա (այն)], Լամբիոյնքն [մտացել եմ (այն)]: I հետևանքային՝ Լամբիոյնքն օգո [մտացել եմ (այն)], Լամբիոյնքն օգոն [մտացել եմ (երբանք)]: II հետևանքային՝ Լամբիոյնքն [մտացել էի], III ստորագասական՝ Լամբիոյնքն [մտացած լինի]: Բոլորովն Լամբիոյնքն Լամբիոյնքն [Ար մտանայեն զոէր] (Յովբ Ը, 13).

ԱՆՈՒՆԱՅ ԿՐԱԿՈՐԱԿԱՆ

191. Խոնարհման եմույնքն.

I ԲԱՏԱՍՈՒՄԲ

Ներկա

եզ. 1	մոգեղներ	աղեղներ	Լամբիոյնքն
	[մեանում եմ]	[բարձրանում եմ]	[իջանում եմ]
2	մոգեղներ	աղեղներ	Լամբիոյնքն
3	մոգեղներ	աղեղներ	Լամբիոյնքն
Հոգն. 1	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
2	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն

Ներկայի հանախական

եզ. 3	մոգեղներ	աղեղներ	Լամբիոյնքն
	[մեանում է]	[բարձրանում է]	[իջանում է]
	(հանախ)	(հանախ)	(հանախ)
Հոգն. 3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն

Անցյալ անկատար

եզ. 1	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
	[մեանում էի]	[բարձրանում էի]	[իջանում էի]
2	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
Հոգն. 1	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
2	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն

Անցյալ անկատարի հանախական և I ստորագասական (I ապառնի)

եզ. 1	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
	[մեանում էի (հանախ), մեանելու եմ]	[բարձրանում էի (հանախ), բարձրանալու եմ]	[իջանում էի (հանախ), իջանալու եմ]
2	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
Հոգն. 1	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
2	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն

Ուղղորդի հուշարձաններով I ստորագասականի (I ապառնի) հոգնակի 3-րդ դեմքի արտահայտման համար օգտագործվում են վերաբերման փոխարին հանախակի և օգնական. մոգեղներով, աղեղներով, Լամբիոյնքն:

I համայական

եզ. 2	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
	[մեանք]	[բարձրանք]	[իջանք]
3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
Հոգն. 2	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն

II ԲԱՏԱՍՈՒՄԲ

Անցյալ կատարյալ

եզ. 1	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
	[մեանում էի]	[բարձրանում էի]	[իջանում էի]
2	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
Հոգն. 1	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
2	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն

II հանախական

եզ. 1	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
	[մեանում էի (հանախ)]	[բարձրանում էի (հանախ)]	[իջանում էի (հանախ)]
2	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն
3	մոգեղներով	աղեղներով	Լամբիոյնքն

Հոգն. 1	մոգլուտ	ալըցուտ	ճաճըրտ
2	մոգլուտ	ալըցուտ	ճաճըրտ
3	մոգլուտ	ալըցուտ	ճաճըրտ

II համայնական

եզ. 2 մոգլուտ [միսի'ր] ալըց [բարձրացի'ր] ճաճըր [իշխանի'ր]

3 մոգլուտ ալըցին ճաճըրին

Հոգն. 2 մոգլուտ ալըցուտ ճաճըրտ

3 մոգլուտ ալըցը ճաճըրը

II ստորագասական (II ապանի)

եզ. 1 մոգլուտ [կիսինեմ] ալըց [կարձրանեմ] ճաճըր [կիշխանեմ]

2 մոգլուտ ալըցը ճաճըրը

3 մոգլուտ ալըցը ճաճըրը

Հոգն. 1 մոգլուտ ալըցուտ ճաճըրտ

2 մոգլուտ ալըցուտ ճաճըրտ

3 մոգլուտ ալըցը ճաճըրը

III ԲԱՅԱՍՈՒՄԱ

ա) Միպղմ բայաներ

I հետևանքային

եզ. 1 մոգլուտ ցար ալըցումը ցար ճաճըրումը ցար
[միսեկեմ] [բարձրացեկեմ] [իշխանեկեմ]

2 " ցար " ցար " ցար

3 " ցար " ցար " ցար

Հոգն. 1 " ցարտ " ցարտ " ցարտ

2 " ցարտ " ցարտ " ցարտ

3 " ցարտ " ցարտ " ցարտ

II հետևանքային

եզ. 1 մոգլուտ ցյաց ալըցումը ցյաց ճաճըրումը ցյաց
[միսեկեկե] [բարձրացեկե] [իշխանեկե]

2 " ցյաց " ցյաց " ցյաց

3 " ցյաց " ցյաց " ցյաց

Հոգն. 1	"	ցյացումը	"	ցյացումը	"	ցյացումը
2	"	ցյացումը	"	ցյացումը	"	ցյացումը
3	"	ցյացումը	"	ցյացումը	"	ցյացումը

III ստորագասական

եզ. 1 մոգլուտ ցյաց ալըցումը ցյաց ճաճըրումը ցյաց
[միսեկեկե] [բարձրացեկեկե] [իշխանեկեկե]

2 " ցյաց " ցյաց " ցյաց

3 " ցյաց " ցյաց " ցյաց

Հոգն. 1 " ցյացումը " ցյացումը " ցյացումը

2 " ցյացումը " ցյացումը " ցյացումը

3 " ցյացումը " ցյացումը " ցյացումը

բ) երկղմ բայաներ.

մոգլուտըն [հա հրան], մոգլուտը [հա հրան], մոգլուտումը [հա հրան], մոգլուտումը, մոգլուտումը, մոգլուտումը:

ԿԱՅՈՒՆ ԱՐԱՅՈՒԿԱՆ

192. Կայուն կրավորական բայերը հին վրացերենում սակավաթիվ են: Նրանց առանձնատեսությունը բայաբանության պահպանություններն է: I բայախմբի բայաբանությունը նրանք ունեն միայն ներկա և ներկա-ի հաճախական, իսկ II բայախմբի բայաբանությունը կազմում են ց-անախաձայնավոր կրավորականների հետևողականությունը: Նրանցից որոշ բայեր ընկալվում են իբրև միպղմ, ինչ նրանք բոլորն էլ ծագումով երկղմ են, այդ երկում է այն բանից, որ II բայախմբի բայաբանությունը գործածվում են ց-ով: Այս բայերը I բայախմբի բայաբանությունը գործածվում են այս կամ այն դարձությունից, սակայն հակադրել բայաների բացակայության պատճառով դարձության խմբում չունեն:

Եղ վերջավորությունը ու շրջանի հուշարձաններում հաճախ ներկայացված է ու ձևով. քցունու, լքսունու, քցունու և այլն:

I ԲԱՅԱՍՈՒՄԱ

նեկա

ա) ենթակայական կարգով

եզ. 1.3	քցունու	քցունու		քցունու
2.3	քցունու	քցունու	ստորաց	քցունու
3.3	քցունու	քցունու		քցունու

Հոգն. 1.3 ԳՅԿՈՆԻԵՏ ԳՅԿՈՒԼԱՅԵՒ
2.3 ԳՅԿՈՆԻԵՏ ԳՅԿՈՒԼԱՅԵՒ
3.3 ԳՅԿՈՆԻԱՆ ԳՅԿՈՒԼԵՆ

բ) հնդդային կարգով

ևդ. 3.1 ԹՅՈՆԻԵՏ	ԳՅԿՈՒԼԱՅԵՒ	ՅԵՏՐԱՅԵՒ	ՅԵՏԻՆԱՅԵՒ
3.2 ԹՅՈՆԻԵՏ	ԳՅԿՈՒԼԱՅԵՒ	ԳԵՏՐԱՅԵՒ	ԳԵՏԻՆԱՅԵՒ
3.3 ԹՅՈՆԻԵՏ	ԳՅԿՈՒԼԱՅԵՒ	ՏԵՏՐԱՅԵՒ	ՏԵՏԻՆԱՅԵՒ
Հոգն. Ներ. ԳՅՅԿՈՆԻԵՏ	ԳՅՅԿՈՒԼԱՅԵՒ	ԳՅՅԵՏՐԱՅԵՒ	ԳՅՅԵՏԻՆԱՅԵՒ
Արս. ԹՅՈՆԻԵՏ	ԹՅՈՒԼԱՅԵՒ	ՅԵՏՐԱՅԵՒ	ՅԵՏԻՆԱՅԵՒ
3.2 ԹՅՈՆԻԵՏ	ԳՅԿՈՒԼԱՅԵՒ	ԳԵՏՐԱՅԵՒ	ԳԵՏԻՆԱՅԵՒ
3.3 ԹՅՈՆԻԵՏ	ԳՅԿՈՒԼԱՅԵՒ	ՏԵՏՐԱՅԵՒ	ՏԵՏԻՆԱՅԵՒ

II Ա Մ Տ Ա Ն Ո Ւ Մ Ա

Անցյալ կատարյալ

ա) ենթակայական կարգով

ևդ. 1.3 ԳՅԿՈՆԵ	ԳՅԿՈՒԼԵ		
2.3 ԳՅԿՈՆԵ	ԳՅԿՈՒԼԵ		
3.3 ԳՅԿՈՆԱ	ԳՅԿՈՒԼԱ	ԵՏՐՈՒՄ	ԵՏԻՆԱ
Հոգն. 1.3 ԳՅԿՈՆԵՆԻՏ	ԳՅԿՈՒԼԵՆԻՏ		
2.3 ԳՅԿՈՆԵՆԻՏ	ԳՅԿՈՒԼԵՆԻՏ		
3.3 ԳՅԿՈՆԵՏ	ԳՅԿՈՒԼԵՆ	ԵՏՐՈՒՄ	ԵՏԻՆԱ

բ) հնդդային կարգով

ևդ. 3.1 ԹՅՅՈՆԱ	ԹՅՅԿՈՒԼԱ	ԹՅՅԵՏՐՈՒՄ	ԹՅՅԵՏԻՆԱ
3.2 ԹՅՅՈՆԱ	ԹՅՅԿՈՒԼԱ	ԹՅՅԵՏՐՈՒՄ	ԹՅՅԵՏԻՆԱ
3.3 ԹՅՅՈՆԱ	ԹՅՅԿՈՒԼԱ	ԵՏՐՈՒՄ	ԵՏԻՆԱ
Հոգն. Ներ. ԳՅՅՅԿՈՆԱ	ԳՅՅՅԿՈՒԼԱ	ԳՅՅՅԵՏՐՈՒՄ	ԳՅՅՅԵՏԻՆԱ
Արս. ԹՅՅՈՆԱ	ԹՅՅՈՒԼԱ	ԹՅՅԵՏՐՈՒՄ	ԹՅՅԵՏԻՆԱ
3.2 ԹՅՅՈՆԱ	ԹՅՅԿՈՒԼԱ	ԹՅՅԵՏՐՈՒՄ	ԹՅՅԵՏԻՆԱ
3.3 ԹՅՅՈՆԱ	ԹՅՅԿՈՒԼԱ	ԵՏՐՈՒՄ	ԵՏԻՆԱ

¹ Պատահում է հասկ տարույն (անցյալ անկատար) տարույն մտրվածությունն մեզ ներդրողներն առաջին լինելը էր գրված հարբեցույթյալով (Սին, ըստընսիք 188, 32).

II ստորագասական (II ապանի)

ա) ենթակայական կարգով

ևդ. 1.3 ԳՅԿՈՆՈՒ	ԳՅԿՈՒԼՈՒ		
2.3 ԳՅԿՈՆՈՒ	ԳՅԿՈՒԼՈՒ		
3.3 ԳՅԿՈՆՈՍ	ԳՅԿՈՒԼՈՍ	ԵՏՐՈՍ	ԵՏԻՆՈՍ
Հոգն. 1.3 ԳՅԿՈՆԵՆԵՏ	ԳՅԿՈՒԼԵՆԵՏ		
2.3 ԳՅԿՈՆԵՆԵՏ	ԳՅԿՈՒԼԵՆԵՏ		
3.3 ԳՅԿՈՆԵՆԵ	ԳՅԿՈՒԼԵՆ		

բ) հնդդային կարգով

ևդ. 3.1 ԹՅՅԿՈՆՈՍ	ԹՅՅԿՈՒԼՈՍ	ԹՅՅԵՏՐՈՍ	ԹՅՅԵՏԻՆՈՍ
3.2 ԹՅՅԿՈՆՈՍ	ԹՅՅԿՈՒԼՈՍ	ԹՅՅԵՏՐՈՍ	ԹՅՅԵՏԻՆՈՍ
3.3 ԹՅՅԿՈՆՈՍ	ԹՅՅԿՈՒԼՈՍ	ԵՏՐՈՍ	ԵՏԻՆՈՍ
Հոգն. Ներ. ԳՅՅՅԿՈՆՈՍ	ԳՅՅՅԿՈՒԼՈՍ	ԳՅՅՅԵՏՐՈՍ	ԳՅՅՅԵՏԻՆՈՍ
Արս. ԹՅՅԿՈՆՈՍ	ԹՅՅԿՈՒԼՈՍ	ԹՅՅԵՏՐՈՍ	ԹՅՅԵՏԻՆՈՍ
3.2 ԹՅՅԿՈՆՈՍ	ԹՅՅԿՈՒԼՈՍ	ԹՅՅԵՏՐՈՍ	ԹՅՅԵՏԻՆՈՍ
3.3 ԹՅՅԿՈՆՈՍ	ԹՅՅԿՈՒԼՈՍ	ԵՏՐՈՍ	ԵՏԻՆՈՍ

ճինա տղ ԳՅՅԵՏԻՆՈՍ, ճինա տղ ԳՅՅԵՏԵՏՈՍ [ԵՏԻ ԵՏԻՄԱՆ ԻԵՅԻՄՔ՝ և ԵՏԻՔ ՆԵՅԵՅԻՄՔ] (Ա. Թեա. Ե, 10):

193. ԹՅՅԵՏԻՅԵ: ԳՅՅ [ՀԱՆՃՆԵՐ, ԱՎԱՆԵԼԵ] ԻԵՄՔԻՅ և ԿԱԳՄՎՈՅ ԿԱՅԱՆ ԿՐԱԿՐՈՒՄԻՆԱՆ ԹՅՅԵՏԻՅԵ (ՆՈՒ ԻՆՃ) ԲԱՅԼԸ: ԳՅՅԵՏԻՅԵ (ՆՈՒ ԳԵԿ), ԳՅՅԵՏԻՅԵ (ՆՈՒ ՆՐԱՆ), ԹՅՅԵՏԻՅԵ (ՆՐԱՆՔ ԻՆՃ): ԹՅՅԵՏԻՅԵ ՆՃԱՆԱԿՈՒՄ և ԵՆԱՆՃՆԻԿ ԻՄՔ, ԹՅՅԵՏԻՅԵ—ԵՆԱՆՃՆԻԿ ԻՄՔ: ՆԵՐԿԱՅԱԿԱՄ ԱՎՈՐՈՒՄԻՆ և ԵԳԵՆՔ ԿՈՒՄԱՐԻՆ ՈՒ ՎԵՐՋԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ: ԹՅՅՈՒՄ: ԳՅՅԵՏԻՅԵ ԵՅՏՐՈՍԻՆԵ, ԸՈՒՄ ԻՄՄԵՆԻ [ՀԱՅՐ, ԳԵԿ և ՀԱՆՃՆԱԿՎՈՅ ՆԻՎՐՈՒՄԻՆՆԵ, ՄԻՔ ԳՈՒԼԸ] (ՎԱՅՐՔ ՄԱՆՃԻՔ): ԻՄՄԵՆԻ ՄՏԵԳԵՏԱԸ ԵՅՏԻՄ ԳՅՅԵՏԻՅԵ, ԹՅՅԵՏԻՅԵ, ԲՈՒՄԵՏԸ ԳՅՅԵՏԻՅԵ—ՄՈՒԼՏԻՅԵՆԸ ՄԱՆՃՆԱՐՅԵՅԻՄ և ԻՄՔ ԵՅՏԻՅԵ ԵՅՏԻՅԵ [ԻՄ ՆՈՒՄԱՆ ԱՐԱՆՔ ԳԵԿ և ՆՈՒՄՃՆԱԿՎՈՅ, ԱՐՅԻՔ՝ ԱՐՅԻՅՔ ՀԱՆՃՆ ԱՐԱՆ ՉԵՐՄԻՆԱՆՈՐԻՆ ԱՎԱՄԱՎՈՐՈՒՄԻՆ ԻՆՃ] (ՎԱՅՐՔ ՄԱՆՃԻՔ): ԱՅԱ ԻԵՄՔԻՅ և ԿԱԳՄՎՈՅ ԳՅՅԵՏԻՅԵ [ՀԱՆՃՆԻՅԻՔ, ԱՎԱՆԵԼԻՅԻՔ, ԱՎԱՎՈՒՄԻՅԻՅԻՔ], ԻՅԿ ԱՐԱՆԻՅԵ և՛ ԳՅՅԵՏԻՅԵՅԻՅԵ [ԱՐՅԻՔ, ԱՅԵՐԱՆՔ]:

26204 ՍԵՆ

194. ԹՅՅԱՅԻ ԳՅՅԻՅԵ: ԳՅՅԻՅԵ ԵՏԻՔ ԲԱՅԻՅԻՔ ԻՄՔ ՄԱՍԻ ԹՅՅԱՅԻ ԳՅՅԻՅԵՅԻՅԵՆ ԲՆԳՐԱՆՈՐ և ՆԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԵՏԻՔ ԲԱՅԻՅԻՔ ՆՈՒ (Ե, ԳՅ, ԵՅ, ՈՅ):

ჩის ირივ რაჯერ მხმაჯი ვიფიქ ჯიანს, აქ რან, ირ ზანუჩაყიამ ღერ
 ზანს ზნაფირობასან სიხი რაჯერომ: შაქიან ვხვიდ რაჯერს იანს ზანს
 ასქიანს რაჯერ მხმაჯი ვიფიქ, ოვი (ოვ-ი), ირე რნორივ ღ მქიან
 ზეანუ ზამარ. ვმალლოვი. ვერემლოვი, ვებროვი ღ აქენ: **Այათივ ვ-ն**
 ოდ **ანასტასივ ათავ, სიფირაპორ, ჟორს ღ რნხიომ.** ცრემლო(ვ)ოდა:
2 ხვიდ რაჯერ ღადომ სნ მქიან **I** რაჯაქამქი რაჯაჯარეხი, **II** ღ
III რაჯაქამქი რაჯაჯხი ზრანერ ჯიანს:

სინარჩინან ნმოცნხო.

I R A S A S I O T P A

ხხიკა

სე. 1 ვბრწყინავ [ქაქიომ ხმ] 3 ჰბრწყინავ 3 ბრწყინავს	ვეუნესი [ჯათავომ ხმ] ჰუნესი კუნესის	ვერემლოვი სერემლოვი ცრემლოვის
ჯიგნ. 1 ვბრწყინავთ 2 ჰბრწყინავთ 3 ბრწყინებენ	ვეუნესით ჰუნესით კუნესიან	ვერემლოვით სერემლოვით ცრემლოვიან

ხხიკაქი ჩანაქასკან

სე. 3 ბრწყინავ [ქაქიომ ღ] (ჯანაქი)	კუნესინ [ჯათავომ ღ] (ჯანაქი)	ცრემლოვინ [არვიანგაქაქიომ ღ] (ჯანაქი)
ჯიგნ. 3 ბრწყინებელ	კუნესიელ	ცრემლოვიელ

ანეკალ ანქათორ

სე. 1 ვბრწყინებ(ი) [ქაქიომ ღ] 2 ჰბრწყინებ(ი) 3 ბრწყინებ(ი)	ვეუნესოდე [ჯათავომ ღ] ჰუნესოდე კუნესოდა	ვერემლოლოდე [არვიანგაქაქიომ ღ] სერემლოლოდე ცრემლოლოდა
ჯიგნ. 1 ვბრწყინებ(ით) 2 ჰბრწყინებ(ით) 3 ბრწყინებ(ი)ვს	ვეუნესოდეთ ჰუნესოდეთ კუნესოდე	ვერემლოლოდეთ სერემლოლოდეთ ცრემლოლოდე

ანეკალ ანქათორი ჩანაქასკან

სე. 1 ვბრწყინებ(ი) [ქაქიომ ღ] (ჯანაქი) 2 ჰბრწყინებ(ი) 3 ბრწყინებ(ი)ვს	ვეუნესოდი [ჯათავომ ღ] (ჯანაქი) ჰუნესოდი კუნესოდის	ვერემლოლოდი [არვიანგაქაქიომ ღ] (ჯანაქი) სერემლოლოდი ცრემლოლოდის
ჯიგნ. 1 ვბრწყინებ(ით) 2 ჰბრწყინებ(ით) 3 ბრწყინებ(ი)ვს	ვეუნესოდი ჰუნესოდი კუნესოდიან	ვერემლოლოდი სერემლოლოდი ცრემლოლოდიან

I ჩრამაქასკან

სე. 2 ბრწყინებ(ი) [ქაქიქ რ] 3 ბრწყინებ(ი)ვს	კუნესოდე [ჯათავქ რ] კუნესოდე	ცრემლოლოდე [არვიანგაქაქიქ რ] ცრემლოლოდე
ჯიგნ. 2 ბრწყინებ(ით) 3 ბრწყინებ(ი)ვს	კუნესოდე კუნესოდე	ცრემლოლოდე ცრემლოლოდე

I სთორავასკან (I აყაინქი)

სე. 1 ვბრწყინებ(ი) 2 ჰბრწყინებ(ი) 3 ბრწყინებ(ი)ვს	ვეუნესი ჰუნესი კუნესი
ჯიგნ. 1 ვბრწყინებ(ით) 2 ჰბრწყინებ(ით) 3 ბრწყინებ(ი)ვს	ვეუნესით ჰუნესით კუნესით

ვეუნესი ღ ცერემლოვი რაჯერ **I** სთორავასკანომ (**I** აყაინქი)
 [ანთარქიომ სნ თქუას, ჩნუას ანეკალ ანქათორი ზანაქასკანომ,
 მქიან მს ზნათავა ჯრეანქი ზიჯარბანსსკომ ზიგნოქი მქი **3-რე**
 ყხმდომ ოდიან ქხრეაქიორიშქან ქიქიარსხს ზანაქასკე ღ ოდინ-რ:

ხხიკა

სე. 1.3 უყუარ [თქიომ ხმ]	ესთულ [ათიომ ხმ]	3.1 მიყუარს [თქიომ ხმ]	მბულს [ათიომ ხმ]
2.3 უყუარს	სბულს	3.2 მიყუარს	გბულს
3.3 უყუარს	სბულს	3.3 უყუარს	სბულს

მის [ღწე ირია ხა ზამორცხვიგ' წა ლ, გნა ონჩვიგ; ხა ქაღვიღაჲსი
ძათოვხალ ათ მჰათა აან. იღ ქერ, ქარგაყხო. ხა ზამორცხავ
ღწე ზამა] (შათშ. 1, 2, 48—49);

ქაკაკოვხიგ ზას აჲ რარე რაქერ.

გზა-უყთ: გზა-უყავთ მის, რომელი-იგი ამალდა დასავალით [შანაყარ
არარტე აქმჩი, ირ ზოთი ღწე არსნიათა] (შაგმ. 5, 5 ო); შრა
აქოარსხ ო ქარგაყოქვიზომ ონჩვიგომ ლ აჲ რარე რაქ. გზა-
უყთ [შანაყარ აქმე];

გულიგმა-ყო: გულიგმა-ყო იესუ ზაკულეგად იგი მათი [შხათ
მჰათა გიორამანყოქხან ზოგა] (შათშ. 1, 18); რომელმან აღმო-
კითხვიღს, გულიგმა-ჰყოღმად [ორ ონჩხიანონ' ხ მქა ათვქ] (შათშ.
1, 15 C);

თავ-უყო: თავ-უყავთ მამისა და ღვდასა [შათოხა გნაჲჲ დი ხ გნაჲჲ]
(შათშ. 1, 4 C); ლა არა თავ-ჰყოღს მამისა თვისა [ხა აჲ ყათოიხტ
გნაჲჲ ხა] (შათშ. 1, 6 C); შრათუ ქიორარსხ DE ოპრყოქქვიზო
ონჩ აჲ რარე რაქ' პატიგ-იღ [შათქ ათორ] მამისა შენსა და ღვდასა
შენსა (შათშ. 1, 4); ლა არა პატიგ-სცეს მამისა თვისა (შათშ.
1, 6);

თვალ-უყო: თვალ-უყოფდეს (თვალს-უყოფდეს C) მამისა მისსა
[შქს არქტხ ზორს ზორა] (ღოქ. 11, 62); თვალ-უყენა შას სიმონ-ჰეტრე
[შქს არქტერ ზამა შქმიან ღხაროა] (შოქ. 1, 24 C); DE -ოად ოყა-
ყოქმად არა ზამაყათათანონჩვიგონერ რიქვიქხ აჲ რარე რაქ ლ
წამ-უყენა [ონქოქ არხე];

მზირ-უყო: მზირ-უყევს მის და მიაველინეს მზირნი ორგულნი
[შყახვიქხ ხა ათაღვიგე გიანანაჲ ხვიგთაორხა] (ღოქ. 1, 20);

მზა-უყო: ჰეროდე ქვამა შობისა მისისა მზა-უყო პური მითავითა
მისთა [ლქმჩხი თარ ჰეროდეს რათორ მზაყოქ ქარე ზაკარარე
ქარე] (შარქ. 2, 21); ამა ესერა პური ჩემი მზა-მიყოღეს [შანაოაქ
გნაჲჲ ხა ყათორათოხე] (შათშ. 1, 4);

ულდებ-ყოფად: მათ ულდებ-ყევს [სიგა ორავხე] (შათშ. 1, 5);
შურაბც-ყოფად: ჰეროდე შურაბც-ყო იგი [ღეროდეს ატყარ არა-
რხა] (ღოქ. 1, 11); (ფარისევლი) გეცხლის მითყარე იყენეს და
შურაბც-ჰყოფდეს მის [ფარისევლებ' დანოქ არბამათორე ლხნ, ან-
კონტქხ გნა] (ღოქ. 1, 14);

198. ცემა-ა: თავუანის-ცემა (თავუანის-ცემა, თავუანის ცემა),
ნათლის-ცემა, პატივის-ცემა, გზის-ცემა, ნუგეშინის-ცემა;

თავუანის-ცემა: რაათა მუცა მივიღე და თავუანის-ესცე მას [ღქ ხა
ხა სხხაჲ ხექერ ყაყე ზამა] (შათშ. 1, 8); თავუანის-ეც მამისა შენსა

სა [ყავ ქაღვიგთ ათ ზაკერ დი] (შათშ. 2, 6); უფალსა ღმერთსა შენსა
თავუანის-ესცე [ხექერ ყაყეხი მისანი ათათოქ დომ] (ღოქ. 7,
8); მკა რაქს ონჩ ო-წახათანეყოქერ ღრავიორახს' თავუანის-ცემა; მის-
ნათლის-ცემა: აწ მე მუ ნათლის-გეცემ თქვენ წყლითა [ხა მკოხმ
გნაჲჲ ჯოქ] (შათშ. 9, 11); მკა რაქს მსე მათოქ ონორ ზანას
ჯოქომ ლ თრანათოქ' ამა იგი ნათლის-სცემს [შანაოაქ ხა მკოქ]
(შოქ. 9, 26 C); ნათლის-სცემლით [მკოხეგქ] (შათშ. 1, 19 C);

ნუგეშინის ცემა: მკა რარე რაქს ათაქის მათერ არეხიქან ნუ
გეშინის-ქ გიქარანეგად რაკამს ლ' რაათამუცა ნუგეშინის-სცეს მათ
მშისა მათისათუჲს [ღქ მქმჩარხვის გნათა ყანს ხეორენ] (შოქ. 1, 19 C);

პატივის-ცემა: ვრო ესე ბავთა მათითა პატივ-მცემს მე [ქივიქორ-
დეს აჲ ჯქმარე ყათოქ გნა] (შათშ. 1, 8); რომელმან პატივ-
სცეს ძესა, მან პატივ-სცეს მამისა [ორ ყათოქ ირქინ, ყათოქ გნაჲჲ]
(შოქ. 1, 23);

200. ღებდა: ნათლის-ღებდა, ყურად-ღებდა, მუცლად-ღებდა;

ნათლის-ღებდა: ნათლის-ღებდეს მისგან ორდანესა ზედა [შკოქტხ
ქ ზამანქ ხ შორეანაჲ გნა] (შათშ. 9, 6); ნათლის-ღებდეს (ნათლის-
ღებდეს C) მისგან ორდანესა მდინარესა [შკოქტხ ქ ზამანქ ხ შორ-
ეანაჲ გნა] (შარქ. 11, 5); მოვიდა იესუ და ნათელ-ილი ოთენესგან
ორდანესა [ხნა მჰათა ხა მკოხეგა ქ შოქანანქ ხ შორეანაჲ]
(შარქ. 11, 9); ნათელ-სცეა [მკოხეგ], ნათელ-ილი [მკოხეგ];

მუცლად-ღებდა: შენ მუცლად-ილი და ჰმე მქ [მკოხეგქ ხ მნესა
ირქი] (ღოქ. 11, 31);

ყურად-ღებდა: ყურად-ილე ლოცვისა ჩემისა [ონჩხი გერ ავიქქერ
ქიგ] (შაგმ. 1, 2);

201. ღებდა: სიტყვის-გება: ესრეთ სიტყვის-უგება მღვდელთ-მოძო-
არსა [მკოქტა ყათოქანთა ოთა დარანაყაოქიქ] (შოქ. 1, 22);
შურის-გება: ღმერთმან არა-მე ყოსა შურის-გება რჩეულითა მისთა
[შათოთა ი' ოთენესქ ყქქმჩვიგქქხ ძათაოქე ქარე] (ღოქ. 1, 7);

202. ღებდა: თავს-ღებდა: ვიდრემდე თავს-ვიღებდე თქვენსა? [შჩხა
ქერ ანაოქეხ მსე] (შათშ. 1, 17); ხნა ოღე ქნვიქერ ზოგანქ
ქქოქ ლ, ღებდა-ნა ქიორარხიქომ ლ ხხმა-იქ. მან უძღურებანი ჩუნენი
თავს-ისნა [ხა გრანაოქქხიან მსერ ვქრავიქ] (შათშ. 1, 17); მკა-
ანე თავს-ეყოფიქომად ლ ანეყოქერად გერანაჲ ზანასოქქომად;

სახელის-ღებდა: თვალს-უყოფდეს მამა ა მისსა, რაამდ უნდეს სახელ-
ის-ღებდა მისა [შქს არქტქხ ზორს ზორა' მქ გქნე ჯამჩვი ჯოქს გნა]
(ღოქ. 11, 62);

203. Այլսայրք:

სულთ-თქუმა: აღიბინა (იესუ) ზეცად, სულთ-თქუნა და პრქუა მას | *მაცხად. (მჩათა) ქრქინა' ქოფი ხანა' ხ სათქ* | (შარქ. 1, 34); კაც-კლევა: ნუ კაც-პლეა | *შქ' սպանաներ* | (შარქ. 1, 19); არა კაც პლეა | *შქ' սպանաներ* | (შათქ. 5, 21);

ინაჯინ-ღვმა: ინაჯ-იღვმიდენ აბრაჰამის თანა | *ჩაფქიჯინი ენი Աբրահამ* | (შათქ. 1, 11); ინაჯ-იღვა ათორმეტთა მოწაფეთა თანა | *Կար բազմալ ენი երկուսան աշակերտան* | (შათქ. 12, 20 C);

ჯუარს-ცუმა: სადა-იგი ჯუარს-აცუეს იესუ | *Ար խաչեցան მჩათა* | (მაიწ. 18, 20): ჯუარს-აცუ, ჯუარს-აცუ ევე! | *Ի խաչ հան գყա* | (მაიწ. 18, 6); ჯუარს-აცუნეს მის თანა ორნი ავაზანი | *Հանին ენი հոա Ի խաչ երկուս առագակ* | (შათქ. 12, 38):

204. *Մինչև այժմ ճնարվում էինք անցյոպկան և կիսանցյոպան բայերը, սուրբ կանցրայապանանք հաս անանցյոպկան բայերին:*

ჯერ-არს, ჯერ-იყო: არა ჯერ-არს შენდა, ვითარმცა გესულა შენ იგი ცოლად | *22 արման քի անსი գყა* | (შათქ. 18, 4): არა ჯერ-იყოა შენდაცა, რადამცა შეიწყალე მოყუასი იგი შენი? | *Ոչ էր պարտ և քի՞ ուղարկել ժառայակցին քոմ* | (შათქ. 18, 33): ჯერ-მინს | *Պարտ է թქომ ինձ*, ჯერ-მინდა | *Պարտ էր թქომ ինձ*: სირცხულ-უნჩს | *Ամոք է թქომ հրան*: არაბა სირცხულ-უნჩდა | *Ոչ ամოք համարի* | (ნერ. 18, 16): კრულედა ეცე ჩემი სირცხულ-უნჩდა | *Զիպայանս իմ ոչ ամოք համարեցա* | (8 ნիქ. 1, 16):

205. ძეგ: *Այս բաղը ვერბამომ է հას ათանძին* (აპა ცულე ძირთა თანა ხეთასა ძეს | *22 ատახիք տայար' առ այոին ժողոց դնի* | (შათქ. 9, 10), *ასական აქციქ հანანი ან հანჯიქომ է իբრ բարე բայի երկրորე მათ: Այլ ეկსკომ հაქორე ձայնაქორე ազցხցոქթամբ այն ուղომ է և მწომ է Ժն, որն էլ ձოქამან ճանապարհ ապლი և Ը: Ազպის և սთացიქ Ֆარ-მას*) *բარე բაղը, որ ნუანակომ է աჯարომ ხნა, ზარ-მაც, ზარ-გაც, ზარ-აც* | *այარომ ხმ, აჯარომ ხმ, აჯარომ է*: *Անցյալ կատարჯალომ ძეგ მქოქომ ბային ფიქარქინომ է იღვა-ն, իսկ երկրძმ მიც-ին և მაც-ին' ნուწყისა երկրძმ მղვა-ն* (ზარ-მეღვა, ზარ-ვეღვა, ზარ-ვეღვა | *այარომ էქ, აჯარომ էქ, აჯარომ էქ*): *Աჯպის ხნ կოպქომ հას ზელა-მაც* | *Պատա-նամ է ինձ, պարտაქორ ხმ* | և თანა-მაც | *Պարտაქორ ხმ, պատա-նամ է ինձ* | *բայերը. ზელა მაც, ზელა-გაც, ზელა-აც; თანა-მაც, თანა-გაც, თანა-აც: Աნցյալ კատարჯალ რკამძხერს ხն' ზელა-მეღვა, თანა-მეღვა: Աკათიქი ექ II სთორეჯაქანსნი* (II *սაუანիქ*) *ბაყამძხერ'* ზელა-მეღვის, თანა-მეღვის:

ძალ-მიც *ნუანასკომ է აქარე ხնა, իსკ անցյալ կատარჯალომ հრან ფიქარქინომ ხն'* ძალ-მიღვა, ძალ-გეღვა, ძალ-ვეღვა:

206. წიფეზა: *Այս բაղը կრათიომ է և' իբრს ნերეობკან* (კორეჯარე ვარბოქანს რკამძხოქ), *և' իբრს կრათիրასან* (երկրძმ *կრათირასანի ძხოქ*). პეროლე პემეტრა მის და უნდა მოკლევა მისი და ვერ პელს იწიფებდა | *և Լերեպქա սրայցուկ էր ენი հոա' և կომ էր սպանանի գնա, և ո'չ կարեր* | (შარქ. 2, 19 C *სამբ.*), ვერაბა ველ-წიფეა (DE *სამբ.*):

ველ-მეწიფების, ველ-ვეწიფების, ველ-წიფების | *ձեռնաս ხմ, իր-վանք անხմ, կարე ხმ*; ვერ ველ-წიფების ხესა კეთილსა ნაყოფისა ხენეშისა გამოლებად | *Աչ կორ է մառ բարի պտուղ չար անհի* | (შათქ. 2, 18): ველ-მე-წიფებისა ჭეთა სძისათა გლოვად | *Մի և կէ է մարქ ինչ իցէ մանկանց սთագասի սուգ անուլ* | (შათქ. 18, 15): ველ-მეწიფების რაკამძომ ველი-ნ *ძարამოქ ხնქակა է, իსկ ველ-წიფეთ-ომ* *հուց* | *ველი-ნ ძარამოქ აიլე ხնქერ է*:

207. I *բაქალიომ* აყარე რაქ, II *բაქალიომ* რაქ: *Արე բარე | რაქალიქ բაჯაჯორეჯომ ააქი ხნ აყარე რაჯახ, իსկ II-ომ რარ: Այլ պիქ ხნ' ლალაღბ—ლაღალ-ყო: განუტვე ეცე, რამეთუ ლალაღბს და მევეღვს ჩუენ | Արძახის գნა' գի აყოყიქ ენთ ძեր* | (შათქ. 18, 23): სიღვავესა და მათთა ვარე იქვეინ და ლალაღბს | *Ի գერեგმანს և Ի Երქինს աղապէր* | (შარქ. 18, 5): ლალაღბღს და იტყოღვს | *Աղაպէլին և საէլին* | (20, 19, 21): და ლათუ ესენი ღუმენ, ქვანი ლალაღბღენე | *18 Կიցա րեხցեն' քարինք' աղապէլացեն* | (20, 18, 40): ახლა მფითი და ტარილი და ლალაღბმაღ ფრადი | *Տեսան է ամրიս լոქ, և Երակոնს և აղაպիս լոქ* | (შარქ. 18, 38): ღიღვა აესუ, ლალაღ-ყო და თუქა | *Կար მჩათა' აղა-պիქ և საէր* | (მაიწ. 18, 37): ლალაღ-ყვეს ყოველმან სიმრავლეგან | *Աղაպէլին' ամნան რკამძქამբ* | (20, 19, 18): ზრახვა—ზრახვა-ყო: რადა 33რახვით გულთა თქუენთა | *22' իարիք Ի Խոս ძև* | (შათქ. 18, 8): მიერ ღლითგან ზრახვიღვს, ვითარმცა მოკლეს იგი | *Մանն օրէ խորորე սարին' գի սպանցեն գնա* | (მაიწ. 18, 53 C): ზრახვა-ყვეს მისთუს, რადაა წარწყმიდონ იგი | *խորորე անհիქ Կանს ნორა' իქ գիარე կորացեն գნა* | (შარქ. 9, 6): ზრახვა-ყვეს მისთუს, რადა სიტყუთა სავრჳშ უგონ მას | *Աიქն խորორე გნան, Ի Դրպէ' ս ფიქცენ հոա Դրպաქ բანիք* | (შათქ. 18, 15):

ქმობს-წამა-ყო: იბიღვს რადა მღღელთ მოძღუართა მათ ყმები იგი,

նորմով կմոծվա լիսինն զմս Մինա [Իրրե տեախն քահնայայտեոքն եւ դպիրք դմանկոխն որ սղագաղեխն ի տանալին] (Մատթ. ԻԱ, 15 C):
 Գրեցրեա ռղեն զամս կմսս ոլեսը, կմտա ճըլուտա 2լա տէքա | Զինն ժա-
 ման դըղեայ Յիսուս ի ծայր մեհ եւ սաղ | (Մատթ. ԻԷ, 46):

Մըարեքն—Մըար-սո: ցոտարեքս ցողլեկն Մըարեքն, տէքա ըդերը
 [Իրրե ամենեքեան տրանային, սաղ Պեարուս] (Ղուկ. Լ, 46): ըրըքեքս
 Մըար-սո ըդերը ճըլուտ | Չարքեայ տրաքայ կըքամար | (Մատթ. ԻԶ, 72):

Ն'ի բարք, կ' սարգ բարքը հանչիտում են հափասարայես. օլո-
 ճըկ ճըրտի ճա սին ճըրտեքքն ճըլոճըճըճը, ճընն ճըլլ-կըքմըճը | Ման-
 կան ճատուտա, եւ ոչ իրրե ճատուտա փատուտքեքն՝ կամ ճըղայեսն |
 (Հովթ. Ա, 21 AB): Նուն հափաքը CD իմրադրոճիտում կարգ-
 դամ է սարքի՝ օլոճըկ ճըրտի ճա սին ճըրտեքքն ճըլոճըճըճը, ճընն ճըլլ-
 կան ճատուտա:

208. իննահաման ճմուշեք.

Մըարաք-քոլոլ (կրկնք բայ, տղիք-ինդրային), տայլանիս-քսեքք
 (կրկնք, անտղիսի-ինդրային):

ա) ենթակայական կարգով

ներկա		տայլանիս-քսեքք	
նդ. 1.3	[այսանում կմ]	տայլանիս-քսեքք	[կրկնայադամ կմ]
2.3	" -քոլոլ	"	-կըքք
3.3	" -քոլոլեն	"	-կըքքն
Հոդն. 1.3	" -քոլոլուտ	"	-քսեքքտ
2.3	" -քոլոլտ	"	-կըքքտ
3.3	" -քոլոլեն	"	-կըքքեն

Ուքլայ կատարայ		տայլանիս-քոլոլ		կրկնայադամ	
նդ. 1.3	[այսանեք]	տայլանիս-քոլոլ		[կրկնայադամ]	
2.3	" -քոլոլ	"	-քոլոլ		-քոլոլ
3.3	" -քոլոլ	"	-քոլոլ		-քոլոլ
Հոդն. 1.3	" -քոլոլուտ	"	-քոլոլուտ		-քոլոլուտ
2.3	" -քոլոլուտ	"	-քոլոլուտ		-քոլոլուտ
3.3	" -քոլոլեն	"	-քոլոլեն		-քոլոլեն

1 Բերուտ կեր միսն որոշ ըրալադրքերի ըրալաներ.

* բ) Ինդրային կարգով

ներկա		տանա-քոլոլ		ճըլլ-քոլոլ	
նդ. 3.1	[այսանում կմ]	տանա-քոլոլ	[այսանում կմ]	[կարող կմ]	
3.2	" -քոլոլ	"	-քոլոլ	"	-քոլոլ
3.3	" -քոլոլ	"	-քոլոլ	"	-քոլոլ
Հոդն. ներ.	" -քոլոլ	"	-քոլոլ	"	-քոլոլ (-քոլոլ)
Արտ.	" -քոլոլ	"	-քոլոլ	"	-քոլոլ
3.2	" -քոլոլ	"	-քոլոլ	"	-քոլոլ
3.3	" -քոլոլ	"	-քոլոլ	"	-քոլոլ

Ուքլայ կատարայ

նդ. 3.1		տանա-քըլեք		ճըլլ-քըլեք	
նդ. 3.1	[այսանեք]	տանա-քըլեք	[այսանում կմ]	[կարող էք]	
3.2	" -քըլեք	"	-քըլեք	"	-քըլեք
3.3	" -քըլեք	"	-քըլեք	"	-քըլեք
Հոդն. ներ.	" -քըլեք	"	-քըլեք	"	-քըլեք
Արտ.	" -քըլեք	"	-քըլեք	"	-քըլեք
3.2	" -քըլեք	"	-քըլեք	"	-քըլեք
3.3	" -քըլեք	"	-քըլեք	"	-քըլեք

Փոխասրինիկոնիտիս

209. Փոխարինիկ են անժանկում այն բայերը, որոնք բառային նշա-
 կությամբ նույնանիշներ են, սակայն տարբերվում են իրարից գործածու-
 թյան ատումով: Հին վրացերենում փոխարինիկություն է սեղի ունենում
 ըստ թվի, ըրալադրքի եւ դարձության. բայերից մեկը գործածվում է
 եղակի թվում, մյուսը՝ հոգնակի թվում, կամ՝ որոշ ըրալադրքերում գոր-
 ձածվում է մի բայ, այլ ըրալադրքերում՝ մեկ ուրիշը: Որոշ բայեր փոխա-
 ռինիկ են ըստ կրկու կարգի՝ թվի եւ ըրալադրքի: շանդիպում է նաև փո-
 լարինիկությունը ըստ դարձության:

Փոխարինիկությունը ըստ թվի սեղի է ունենում համաձայն ենթա-
 կայական կամ ուղիղ-ինդրային դեմքի. աննեղոդական բայերը փոխա-
 ռինիկում են ըստ ենթակայական դեմքի թվի, աննեղոդականները՝ ըստ ու-

1 Նոր-ճըլլ ըրալ ըստ էության միտքն է:

դլաւանակն, և արկին զնորք ձորձս, և նստաւ Յիստս ի վերայ նորս [Մատթ. ԲԱ, 7]: Լաւննքն սայլըարս, և մշ տշտ զարեւը [Երեք (հաղտօտը) գրատար վրա, և ն ինքս կգնամ] (Վարք Յոյճ. և Եփ.):

ը-ձե-նա-Յ: Այլ թարիքս ատովկապիս գործածովս են նարի-թարիքով. Լալձե-ձս-ննա [յնկ], Մտալձե-Մտաննա [վերիք մեքլ զնկ], Մըլձե-Մըննա [ներս զնկ] և այլն: Լալձե զիտ, Լալձն զիցն, Լալձե իսնլգարն [զրքն սանձան], Լալձնա իսնլգարն [զրքն սանձան-նր]: Ստալձ [Լալձե-նն իփոխարիւնտ է նուրնպիս իստգն] Լալձնա-ն: Լալձե միս վըլն [զրքն նրան միսք]*, Լալձնա միս վըլն [զրքն նրան միսք]: Ետալոլգոննան սայլուկտարտա միս վըլտա Լալձնա Ետսկոմո-նալ արս Ենցն [հալթոլիտը զիստիպ սայ կայկուտովսն կայի-կուտս մեոնպրի] (Վարք Մանձթ.):

Գն-մ-ը-ն-Յ: Գնձտո Կ-Մ [հալթոլեք, զտարեք մարգ], Գ-նալձ զիտ [հալթոլեք մարտուլ], Գնալձնա Ենցն [հալթոլեք նրանք]: Գնձտա զիտ, Գնձտա զիցն [փնարեք նրան, փնարեք նրանք]: Լրնիտ Գնալձնալ, իստեղ լալնլու Ենցն Երտո իրքոլա, Գնձտը իսլալալձ-նա իցմա իս Ենցն լալնիտ Գնձտըլ զիցմն մալնա Գրոլոլսլձնա [Ան-ննալնընընընը զտարտ էր, սրովնիս մի սպիլալքի արիլա ստալ էր, ին կրիտասարգովսն ժամանակ երեք սնլգալ զտարգիլ իմ Օպիլալքի չալք Երիգորի կուլիլ] (Վարք Մանձթ.):

Գլ-ը-ն-Յ: Գլ-ը-ն-Յ [Լա-լը-նա]: Ալիտարնալ կարգալ ենք. Ման Լալձտ ընլ տշտ [Նորս ընկեկալ զծորս իր] (Մարկ. Ժ, 50 Շ), իս իս իս սկոլալ Լա լալարնա կալարնի տշտն զՄալմն [նլ նստեք ստանան իր կարգընը] (Սին. ճարնար, 224, 6):

Լա իլի փոխարիկիլոլալն է սեղի ուննիտ նալ Ի թալթիմի թալալքերալ (ալըլը լձ Լա [Թարթընտ իմ քար], ալըլը լալ լձ Լա [թարթընտ իմ քարի] և թալթի սնլգն մեքլոլա. ալըլը լալ լձ Լա [թարթընտ քար], ալըլը լալ լձ Լա [թարթընտ քարի], լձ Լա ալըլըլ [քար թարթընտ], լձ Լա ալըլըլ [քար թարթընտ], լձ Լա ալըլըլ [քար թարթընտ] և այլն:

ԹՈՒՍԱՐԻՆԵՆԹՈՒՄՈՒՍ ԼՍԵ ԲԱՅԱՑԱԲԻ

212. Գն թալք Ի թալթիմի թալալքերիլ ունի միսն ներկա և ներկայի ճանտիկան, իս ի Ի Ի Ի թալթիմի թալալքերալ նրան փոխարիկս են զլձ թալի կրալթարկան սնի թալալքը, որսր

* Նա՛մ մտնորքն:

կրքրիլ են սնի իմաստը, սակայն պահպանել են կրալթարկան մը, որն և կրիտ է հոգնակի թվում:

Ներկա	Ներկայի մանտիպան	Անլալ կաւալթալ	II ստորալալկան (II սալանի)
կր. 1 զար(ո) [կա]	—	լալալ [կրա]	լալալ [կրննա]
2 Եար(ո)	—	լալալ	լալալ
3 արն	արն	լալ	լալ
Հոյն. 1 զարտ	—	լալլալ	լալլալ
2 Եարտ	—	լալլալ	լալլալ
3 արտան	արտը	լալլալ	լալլալ

Նալանք.	II Նալանք.	III ստորալալ.
կր. 1 սոլըլ զար [կրկ կա]	սոլըլ լալալ [կրկ կա]	սոլըլ լալալ [կրկ կա]
2 " Եար	"	"
3 " արն	"	"
Հոյն. 1 " զարտ	"	"
2 " Եարտ	"	"
3 " արտան	"	"

արձա լալ, արձա արն, արձա սոլըլ արն [Մ՛ լալ, ի՛ լա, ի՛ լա ինկու է] (Սին. ճարնար, 43, 3):

Յի թալք փոխարիկիլ է և՛ լալ լալ, և՛ լալ թալալքի.

Ներկա	Ներկայի մանտիպան	Անլալ կաւալթալ	II ստորալալկան (II սալանի)
կր. 1 լալ	—	լալալ	լալալ
[նալալ կա]	—	[նալալ]	[նալալ]
2 լալ	—	լալալ (լալալ)	լալալ (լալալ)
3 Նուկ Նըլս	Նուկ	լալ Նըլս	լալ Նըլս
Հոյն. 1 լալըլտ	—	լալըլտ	լալըլտ
2 լալըլտ	—	լալըլտ	լալըլտ
3 լալըլ	լալըլ	լալըլ	լալըլ

Կալ լալ [մարք լալալ], լալ լալ [մարք լալալ], լալ լալ [մարք լալալ], լալ լալ [մարք լալալ], լալ լալ [մարք լալալ], լալ լալ [մարք լալալ], լալ լալ [մարք լալալ], լալ լալ [մարք լալալ]:

ნათხელ, კაცო მჭლომარქმ [ნათამ მარყ], ერი მსხლომარქმ [ნათამ
 ძოვიყოლოყ, ვორქ]:

სხ ზამქოქ რაქერე ფიხარჩინომ სხ აქსაყ რაქერე. მივის—მისენ
 | თხსმ | მესუა—მესხნეს | თხსჩ | დასუა—დასხნა, დაღუა—დასხნა, დასღ-
 ვა—დასხნა | ვჩხყ, ვგხყ | განავლო—განასხნა, განამო—განასხნა | ქთა-
 რხყ, არათარხყ |

ვალ | ვედ, ვდო | ვწა | რაქერე ვიობადქომ სხ ზახ ათანე ზა-
 ქარაქ, ათქაქ აქსჩე ზანაჩ ზრანე ზარაქ თხსარაქ თხსნ. მოვალ, მი-
 ვალ, მევალ, ვარდავალ ს აქნ:

ვალ რაქ | რაქაქარჩე რაქაქარჩეჩე თხს მჩაქნ ზერქა ს
 ზერქაქ ზანაქათხან II რაქაქარჩომ ზრან ფიხარჩინომ ს ვედ-
 ვდო-ღ. ჩახ ვიდ-ღ ვიობადქომ ს ზახ I რაქაქარჩე ანაქანაქორ რაქა-
 ქარჩერომ. ვილოდა, ვილოდის:

III რაქაქარჩე რაქაქმხერე ლადქომ სხ ვერქაქ მჩიღვიქ. მის-
 რულ ვარ, მისრულ ვივავ, მისრულ ვივო:

ნსრქა	ნსრქაქი ჩანაქათხან	სნეყაქ ქათორქაქ	II ჩანა- ქათხან	II ათორაქათსაქ- (II აყაქანჩ)
სე. I მი-ველ ვწამ სმ	—	მი-ველ ვწამყ	მი-ვილი ვწამყ (წანაქა)	მი-ვილე ვწამ
2 „ -ხელ	—	„ -ხელ	„ -ხელი	„ -ხელე
3 „ -ვალს	მი-ვალს	„ -ვილა	„ -ვილის	„ -ვილეს
ღიგნ. I „ -ვალთ	—	„ -ველით	„ -ვილით	„ -ვილეთ
2 „ -ხელით	—	„ -ხელით	„ -ხელით	„ -ხელეთ
3 „ -ველენ („ -ველენან)	მი-ველენ (მი-ველენან)	„ -ვილეს	„ -ვილიან	„ -ვილენ

იტყვს რაქერე ზერქამ ს [ათამ ს ზა ჩიხე] ს თხს მჩაქნ | რა-
 ქაქარჩე რაქამხერე (იტყვს [ათამ ს], იტყოდა [ათამ ს], იტყოდის
 | თახს ს | ს აქნ): II ს III რაქაქარჩერომ ზრან ფიხარჩინომ ს
 ზერქამ თქუა-ნ (თქუა [ათამყ], თქუს [ათამყ (წანაქა)], თქუს [ჩაქაქ]
 ს აქნ: უთქუემს | თახს ს |, უთქუა [თახს ს] | ს აქნ):

იტყვს რაქერე ლოთხმ ს [ათამ ს ზა ზრან ჩიხე] ს ზორე თხს
 მჩაქნ | რაქაქარჩე რაქამხერე II რაქაქარჩომ ზრან ფიხარჩინომ ს
 ზოქაქაქა ლოთხმ ჰრქუა-ნ ლამ უთხრა-ნ, ჩახ III რაქაქარჩომ რაქა-

მხერ ზა ლოთხ (ღრწანარაქაქ III რაქაქარჩომ რაქერ ლოთხმ მხერ
 ლოთხ):

ვ | სხუ | სხ-ენ: მრანეჩე ვ-ნ ს ხუ-ნ ლოთხ მქჩ ზამქერ სხ, ჩახ
 სხ-ნ ზოგნაქ მქჩ: ვ ზამქოქ რაქერე ფიხარჩინოქ ს ს' ლამ მქჩ, ს'
 დოთ რაქაქარჩე: ლამ მქჩ ფიხარჩინოქ | მქაქონე ვოქე ს არქობ
 ქერქომ (§ 210), თათი არათხე ლენარჩხნე ქოქარჩინოქ | მქაქონე
 ლამ რაქაქარჩე

I რაქაქარჩომ ვ ზამქე (აქაქარჩომ ვარქობქან მხოქ) ლადქ-
 ქომ სხ ზსრქან ს ზსრქაქ ზანაქათხან. მივის, გვივის, უვის (მქოთ
 რაქაქარჩერე რაქათქომ სხ), ჩახ II რაქაქარჩე რაქაქარჩომ
 ზრან ფიხარჩინომ ს სუ-ნ. მესუა, ვესუა, ესუა: მესუას, ვესუას, ესუას
 ს აქნ: ივო ვინმე კაცი მდაბოთხ და ესუა მას ცოლი და ესხნეს შევილი
 | ზორ მჩ ვევილქ მარყ ს თხსრე ლენ თ. თხსრე ზერქათხან | (ღარქ.
 მანამქ.): ზუთ ქმარ ვესხნეს, და რომელა აწ ვივის, არა ქმარი შენი არს
 | მქერ ზჩიქ ფიხარჩე ს ჟო, ს ვორ აქომ თხსჩ ს ჟო აქ | (მარქ. ზ,
 18):

ესუა ს ესხნეს რაქერე ლადქარქან სიხი სხ (ღამ ლადქობქან)
 თხანევიოქან ს ფიხარჩინომ ს მჩაქანე ლამ სხქოქათხან ვემ-
 ქე მქჩ:

სქო ზოქნ რაქერე ზამქე ლადქომ სხ ზოქარქაქორ თხვიოქ-
 ლან რაქერ' დასუა ს დასხა, ირანე ფიხარჩინომ ს მჩაქანე ლამ
 თიქოქ-ჩიხარქინ ვემქე მქჩ:

მქს რაქინ II რაქაქარჩე რაქაქარჩერომ ფიხარჩინომ ს იღვა-ზი
 მქს-ღ მჩაქამ ს (ამა ცელი ძირთა თანა ხეთასა მქს | 2ჩ თათიქ თა-
 ყარ' თო არქინ ძოთიე ვჩჩ) | (წათქ. ზ, 10), თათიქ თიქი ზანაქ
 ვიობადქომ ს ზრან ზერქამ მქს (ამა ვეგრა ღირე გიე თოქალა შენსა
 | რ ქომ თხან ვერანე ლაქ) | (წათქ. ს, 4 C): გიე მქს თოქაქ ს გიეს
 რაქამხეჩე მს ზნქონაქათხარქოქან ძოქამან ზოქანევიქ: მიე, გიე,
 უე რაქამხერე ზერქამ სხ, ირანე II რაქაქარჩე რაქაქარჩერომ ზა-
 მათათოქანთარქორ ფიხარჩინომ სხ ზოქაქაქა ზერქამ შეღვა, გეღვა,
 ეღვა რაქამხერე: მათი თხსნე. ძალ-მიე—ძალ-მეღვა [ღაროქ ს],
 ძალ-გიე—ძალ-გეღვა [ღაროქ ს], ძალ-უე—ძალ-ეღვა [ღაროქ ს]; თა-
 ნა-მიე (*თანა-მამს)—თანა-მეღვა [ღაროქარქ ს], თანა-გიე—თანა-გეღ-
 ვა [ღაროქარქ ს], თანა-იე—თანა-ეღვა [ღაროქარქ ს]; ზეღა-მიე—
 ზეღა-მეღვა [ღაროქარქ ს]; ზარ-მიე [ღაროქარქ ს], ზარ-გიე [ღარ-
 რომ ს], ზარ-იე [ღაროქარქ ს] (თხ'ნ ზახ § 205):

213. ზის ქრეცხენიან რაყერს ხსნ ვარდობქანიერ ირ ხინარქიანი
 ხს II რაქაქომერ რაქარერერნი, ზოქ ვარდობქანიერ ლ ხინარქიანი ხს
 II რაქაქომერ. ა-ქვს—ა-ქვ, ი-მარხავს—ი-მარხა, მი-უ-გვს—მი-უ-გო
 ს აქვს; **შაქან ხან მქ ჯორც რაქერ, ირინქ I რაქაქომერ** ივთა-
 ვერქიან ხს მსხ ვარდობქანიერ, ხს II რაქაქომერ მსხ აქვს;

ორინერქ ჯ 285ა |ანხ, ვერხლ| რაქ, იერ II რაქაქომერ ხინ-
 არქიან ჯ ნამაქვარდობქანიერ, ხს I-თქ |ორავარდობქანიერ; **ლნე**
 იერი ქორავარდობქანი ი ვოცხენ ამქიქომე ჯ ათავ ქხომე რაქა-
 წქქომე რაქვამაზხერს ხოსამქანი ვათნათოქ ქხერხნ რაქვამაზენ
 ხორქომ ღ. ვქმენ, ჰქმენ, ქმნა: ქმნა მის შინა საქწენელი |**ქოქაქე ხ ზინა**
წმან | (**შათქ. II, 33**); საქმქ კვთილი ქმნა ჩეხლა მომართ **ქოქომ მქ**
რაქერ ვორქაქე ვა ქია | (**შათქ. II, 10**); **შაქან** ვქმ, იქმ, იქმს
 (ხერქაქი ნანაქსაქანიერ ჯ იქმ⁵); მამა ჩემი იქმს და მეცა ვქმ |**ლქერ ქმ**
ქმხნე ვაქომ ვორქ, **ხ ხ ვერქმ** | (**შაქ. ხ, 17**); **სქაქაქი ათავქომ**
რაქაქომე ქერქიანვექომ ჯ ანაქანიერ რაქვარერქერს. ვქმლოღ,
 ვქმლოღ:

ღხოსქაქ რაქერ, ქრეწასქათაქ, I რაქაქომერ ხაქომი ხს რა-
 ქვარდობქანიერ, ხს II რაქაქომერქ |ორავარდობქანიერ; ზრახავს—
 იზრახს: ნუ წინამქწარ ჰზრახავთ, რასა იტყოდთ |**შქ** ვქთა **აძიქქ**,
ქქ ვხნე ქოქერქქ | (**შარქ. I, 11**); ამის რაა ზრახვიდა ვულსა თვისსა
 |**შქნე ვიხ ზა ვაქე აძქერ ვქთაქ** | (**შათქ. II, 20**); იზრახს ფარულად
 ვანტვებად ივი |**შორხევაქ ქოქან ვერხლქ ვნა** | (**შათქ. II, 19**);
 სხუა ზრახვა არააა იზრახთთ |**იქ აქვ აოქ ქნე ქორქერქქ** | (**ვაქათ.**
ხ, 10);

ზრუნავს—იზრუნავს: ნუ ჰზრუნავთ ხეალისა, რამეთუ ხელემან იზრუ-
 ნოს თავისა თვისსა |**შქ** აქთანხოს **იოქვექქე ქან ვაქერქ** | (**შათქ.**
II, 34); არავინ მქუს სხუა ერთველ, რომელმანმეცა თქუენთვის ვულით-
 იდ იზრუნა |**იქ ვიქ იზრუნაქამწაქქს ქანაქსქორქ იოქვექქე ქან**
ძქქ | (**ქქქიქ. I, 20**);

ღრტხავს—ღრტხავს: ღრტხეიღეს მისთვის ჰორთანი ივი |**შრუნქქნ**
ვქმანქ ნრქაქან | (**შაქ. II, 41**); **ღრტხენს** ღმრთისა და თქუეს
 |**შრუნქქერქ ვათათიქ** | (**შათქ. ლ, 19**);

ქუს—იქუა: ქუსდა უფალი ცით ვამო |**იქოთაქ აქქ ქქქერქქ**
 | (**შათქ. I, 14**); უფალი აღმადღდა ცათა შინა და იქუა |**ქქ**
ხ ქქქინა ხ იქოთაქ | (**შათქ. II, 10**);

ევპრობს—იევპრა: ევპრობიდი ამას, ვიღრემელ მოვიღე |**მარქვექქე**
ვაქქ **ქმხნე ხქქე** | (**ლქ. I, 13**); რაათა უწყოდის, რაა-ივი იევპრეს
 |**ქქ ვრათაქქს ქქ ი ვინე ჯანხეაქ** | (**ლქ. I, 15**); **ი-იქ ვაქქიქე**
რაქამაქ ჯ ნანქიქიან ზან | რაქაქომერ. დეშწნებით, იევპრობიდი
 მას შინა |**წანქვექქე ხ ჯანხეაქე ქ იქამ** | (**წწოქვექქ. I, 10**);

ყვის რაქ ანანვეიქანიერ ღ. ყვის ქათამი—ყვა ქათამი: ჯანქაქ
 წათაქათაქქანიერ. მექსეულად ქათამი ყვა |**ქაქინ ზოქ ქოქნიქიქ**
 | (**შათქ. I, 74**) რაქამქ ანვექაქ ხათორქაქ ღ (რაქ ანანვეიქანიერ
 ხ), იქ ხოქერნ ქაქქომ ჯ ზან III ათორქვასანიერ ვევიხოს (ვევი-
 ლოს) რაქამქ, გეტქვ შენ, ბეტრე, არლარა ვევიხოს (ვევილოს) ქათამსა
 დღეს, ვიღრემელ სამ გზის უქარ-მუ მე, ვითარმელ არა მიცი მე |**მასქ**
ქვექ ლქქქ **ქქქე აქორ ზათა ქოქანქე ქმხნე ხქქე** **ქოქნიქიქ ვი**
ვქქოსქ | (**ლქ. II, 34**); **იქქ რაქამქ** **ხქქვექქე ღ** **ათქინ, ირ**
წანქვექქე **რაქქე** **ანვექაქ** **ხათორქაქ** **რაქამქ** **ქქქინქ** იყენა
 (იყილა); ჯანხეაქ, **ანხნქ** **აქიქიქ** **რაქამქქერ.** ყვის ქათამი—იყი-
 ნა (იყილა) ქათამან (ხითანვეიქანიერ რაქ). უვივიხოს (უვივილოს)
 ქათამსა, ვევიხა (ვევილა) ქათამსა, ვევიხოს (ვევილოს) ქათამსა; **იქ-**
ანხექე **აქერ ღ, ირ აქი რაქე** **წანქვექქინ** **ქ, ქნქვექქინ** **ღ ზრუნავს—**
იზრუნავს. ყვის ქათამი—ყვა ქათამი **წანქვექქინ** **რაქამქქერს ხს,** **ქიქ**
ყვის ქათამი—იყინა (იყილა) ქათამან **წანქვექქინ** **ხ** **ი**
ზორ ქრეცხენიან ქათა ათარქომქ ნერვირქომს ჯიქერ რაქქ ერქოქსქ:

ღკივარქოქანიერ რანჯუქნიერ

214. ზის ქრეცხენიან ივიქიქთის იხნის რაქამქერ, ირინქ ხაქერქ ღ
 ჯიქი წარქარქანიერ, რანქ ირ ართანჯათომ ხს ვორდობქანიერ, იერ
 აქონ ღ ჯათარქი წანქაქიან ხამ აქონ ღ ჯათარქიან ქნხე ანვექ-
 იანი: **იქი ხეათათიქ ვორდომქომ ღ რაქანიერს,** იერ იქომ ღ აქორ-
 ვაქანიერს **იქიქიქ,** **ხ არს** **აქანიერქ** **რაქქ** **წათ** **ქანიერს** **ართანჯათომ**
ღ, ქს **ქნი** **აქორ** **ღ ჯათარქი,** **ქიქ იქორ-ღ** **წათ** **ქნი** **აქორ** **ღ ჯათარქომ**
ქნხე: **იქქანი.** (პეროდ) შექრიბნა ყოველი მღვდელთა-მძღვლანიერს და
 მწიგნობარიერს ერისანი და ჰქოთხვიდა მათ: სიდა შობად არს ქრისტი
 |**ღქიქიქქაქ** **აქიქიქ ვქმნაქ** **რანანჯათანიერს** **იქიქიქ** **აქ**
იქიქიქანიერს, **წანქვექქე** **ქ** **წანქვექქე** **ქქ** **იქ** **ანქიქქ** **ქქიქიქანიერს**
 | (**შათქ. II, 4**); მოსიქუდიდ იყო იესუ |**წანქანიერქ** **ღ** **წანქ**
ქქ, 51);

Որոշ դեպքերում **ահ** օժանդակ բայը, պարագայական հիովով զոր-
ված բայանվան հետ միասին, պարունակում է ապագայի գաղափար և
կարող է օգտագործվել ապանիխ փոխարեն. արա ինչու օղ զոլ զա,
արամեղ զոլ-ցա-ձա և զոլ-ցա-միաղընեղ արև [Ոչ թև սոսի բործրազազ,
այլ բործրազազ և համարձակուլ է] (Մխն. նաղնախիր, 153, 30): Բն-
րոմեղևա-մե յամա չոջալ արև ճալ՞նէ յեց? [Մր ժամիկ է լինելու այս
զորվը] (Նախն տեղամ, 157, 9): արգա զոլ, արգա արև, արգա չոջալ
արև [Ոչ կզալ, ոչ կա, ոչ էլ լինելու է] (Նախն տեղամ, 43, 3):

Բայանունն, առանձին վերցրած, կարող է պատկանել և՛ ներգոր-
ծական, և՛ կրավորական սեռին, սակայն հարկադրական բայանվանում
այն միշտ բորունով է իրեն կրավորական. միջոցովն էլ զատ [Ընդատալ
հնգ կնկալ] (Մխն. նաղնախիր, 78, 21): Մեծընդամալ նամա լոլա ճոնե-
ցէ լայնովալ արև [Երեք օրից հետո ինչպիսի տապալկիլ է] (Նախն
տեղամ, 107, 33): զոլ-ցա-միաղընեղ արև [Համարձակուլ է] (Նախն
տեղամ, 153, 30): ԺՄ կոլոսա միլցեմ զարև շարա-ցեմալ [Որք մարդու
մատնի ի խաչ կրանել] (Մատթ. ԻԶ, 2): իլա չալ (ճո-, մո-, Մե-,
գն- և այլն) անսու բալ է և այս նրան չի վերաբերում. յեց արև ճոնեղ-
՛հարմեղընեղ, իրոմեղ մոլոջալ զոլ սոլոջալ [Այս է մարդալն, որ
զալց կր լաշխարն] (Յոպ. Զ, 14 C): Միմեղլուցա գամոխըն լըլոլ
մեղլուցա. Միմեղլուցա ճոնեղալ իար (Մեռի կար մար փոլոց. մեռի
էլ զնոլու կա) (Մխն. նաղնախիր, 221, 8):

ԲԱՏԻ ԱՆԻՍԻՄ ԶԵՒՅԻ

Բայի անցած ձևերը երկուսն են՝ բայանունը և դերբալը:

ԲԱՏԱՆՈՒՄ

215. Բայանունն ցուցիչն է **ահ**, որը կցվում է բայի ներկայի թե-
մային: Այն ամփոփում է առաջ բերում **օջ** և **ահ-ցուցիչավոր** բայերում.
ցեղարաջ—ցարաջա [ժածկիլ, հոլանավորիլ], զլոլոլայն—զլոլոլայն [խոս-
տանալ] և այլն ու վերջապես է **ահ-ցուցիչավոր** բայերի **ահ**: Ընդ-
որում, և թև բայանունն ամփոփված է, **ահ** կցման ժամանակ այն
մնում է ամփոփված. զլոլոլայն—զլոլոլայն [անել], լըլոլոլայն—լըլոլոլայն
[գասել], զանցեղ—զանցեղ-ահ [արտոգեսել] և այլն: Մնացած թեմայի
ցուցիչները փոփոխության չեն ենթարկվում. զալընեղ—զալընեղ-ահ
[փառարանել], զայրոլոլայն—այրոլոլայն [օրհնել], զանցեղ—զանցեղ-ահ

[ցրել], զանցեղ—զանցեղ-ահ [չորացնել], միլցեղ—միլցեղ-ահ [տալ],
զանցեղ—զանցեղ-ահ [բաժանել] և այլն

216. Երբեմն բայանունն **ահ** ոչ թև անմիջականորեն է կցվում
բային, այլ **և**, իսկ, իսկ **միջամասնների միջոցով**:

ա) 6-միջամասնավոր բայանուն: 6-ի պակասյուր **նորոլ** է ց-ով
վերջացող բայանունների համար. Յոգն-ահ [զանել], լըլոլոլ-ահ [զիմա-
նալ], Մեղլոլ-ահ [տնել], ժոլոլ-ահ [արածել], Մոլոլ-ահ [ձիկել] և այլն:
բ) 6-միջամասնավոր բայանուն: իսկ **միջամասնը բնութագրական է**
անանցյուական բայերի համար. լըլոլ-ահ [կանցնել] (զոլ-, Մե-, լա-),
լըլոլ-ահ [լըլանել], լըլոլ-ահ [լըլանել], զանցեղ-ահ [զգար-
նանալ], չըլ-ահ [նախել], ինըլ-ահ [նախել], ինըլ-ահ [ցատկո-
սել], Մըլ-ահ [աշխատել] և այլն:

գ) Ու-միջամասնավոր բայանուն: Յորձալ—Յորձալ-ահ [կոլել],
Մեղ—Մեղ-ահ [պոլել]. (*Մեղ-ահ-ի փոխարեն): Մոլոլ-ահ-
իսկ [ուշնացնել] հանդես է գալիս կրկնակի վերջածանց (Ու-օջ), որի
ահ-ն սղկել է բայանունն **ահ** պատճառով:

դ) 6-նախածանցավոր բայանուն: Մի զանի բայեր բայանունն
կազմության ժամանակ սկզբից ստանում են **հ**. Են-հ—հեր-ահ [վաղել],
ցոլոլ—հլըլ-ահ [զնալ] (ց-ն տեղափոխվել է **ահ-ցուցիչավոր** բայերի
նամանիքնալիցյուր, ըստ օրենքի պես է լինել) [հլըլ-ահ]. հլըլ-
ահ [զնել], զան-հլըլ-ահ [զանալ] (և զտարեց արհարհ օլընալ մա, ի
համեց մոլոլ, լըլոլահ լըլոլահ մոլոլահ զանցեղալ զոլոլահ և Մեղլու
մոլոլահ [Իրեք ոչ անիք հատույանել, հրամայալ զնա զանուլ ալըն
նորա և զին նորա, կա զորիս] (Մատթ. ԺԷ, 25): Ե-ն փոխանցվում
է և դիմավոր ձևերին. յեղ արա իրի կոլոլ զոլոլահ զանցեղ մոլոլահ
[Ոչ ապալն էրկա ճանգոլ զանի միջ զանուլին] (Մատթ. Ժ, 29):

217. Բայանունն զոլ-վերջածանցավոր ձևեր: Հին վրացերենում
կան մի շարք բայեր, որոնց բայանունը կազմվում է զոլ վերջածանցով.
Երև (Երևիլ)—Երևիլ-ահ [ալ], լըլոլ—լըլոլ-ահ [հալ], լըլոլ—լըլոլ-
ահ [արոտալ], լըլոլ—լըլոլ-ահ [լոկել], լըլոլ—լըլոլ-ահ [ցալել],
մըլոլ—մըլոլ-ահ (մըլոլ-ահ-ի փոխարեն), լըլոլ—լըլոլ-ահ [արժանալ],
լըլոլ—լըլոլ-ահ [կանչել] և այլն.

218. 6-նախածանցավոր բայանուն: Ե-ն նախածանցի կցման հս-
քում բալը ստանում է նաև զոլ (հո—զոլ), լըլ (հո—լըլ), զոլ (հո—
զոլ) վերջածանցներ:

հո—զոլ: հո—մըլ-ահ (միմըլոլ) [տալ], հո—լըլ-ահ [մահ], հո—հո—

Կրավորական սեռի բայերի զերբայեանքն ընդհանրապես կազմվում են բայանունից, որն ընդհանուր է ներգործական և կրավորական սեռի բայերի համար: Բացառություն է կազմում անցուցիչ կրավորական բայերի զերբայի կազմությունը:

221. Նախորդ-ժամանակային զերբայ: Կրավորական սեռի բայերի նախորդ-ժամանակային զերբայը կազմվում է շը և իը վերջածանցների միջոցով: շը են ստանում ձց, ձց, զծ, զց, զմ-ցուցիչավոր քայիքը, իսկ իը մասիման, երկիման մանավորապես և ո, տծ, լոջ-ցուցիչավոր բայերը: Երկու վերջածանցն էլ կարող են սղել նախորդ մանավորը: շը-ը՝ թիմայի ցուցիչ, իը-ը՝ բայահիմքի:

Շը վերջածանց: Այլ վերջածանցը ձց և ձց-ցուցիչավոր բայերում ստում է թիմայի ցուցիչի մարմնում, իսկ ձց-ցուցիչավոր բայերում շ-ին անմիջականորեն նախորդող զ-ն կորչում է, և այնպիսի սպալուրովան է ստացվում, որ շը-ն անմիջականորեն կցվում է բայահիմքին: Օրինակ. Լա-նաղ-ցաւ—Լա-նաղ-աղ-ու-ի [Նկարված] (*ձնագեղու-ի փոխարեն), Լա-մաղ-ցաւ—Լա-մաղ-աղ-ու-ի [թագնված] (*ձմառեղու-ի և այլն: Մը-նմաւ—Մը-նմ-աղ-ու-ի [կազմված], Բը-տղեմաւ—Բը-տղեմ-աղ-ու-ի [տատաղված] և այլն: Բը-տղեմաւ—Բը-տղեմ-աղ-ու-ի [լցված], Բը-նմեղեմաւ—Բը-նմեղեմ-աղ-ու-ի [չիմված] և այլն:

Շը-ն կցման ժամանակ կորչում է զց-ցուցիչավոր բայերի զ-ն և թիմայի ցուցիչից մնում է միայն ց-ն. Երտեղեմաւ—Երտեղեմ-աղ-ու-ի [օրհնված], Գաննեղաւ—Գաննեղ-աղ-ու-ի [լցված] և այլն:

Միզեմաւ—Միզեմ-աղ-ու-ի [աղված], Լազեմաւ—Լազեմ-աղ-ու-ի [կործանված] և այլն:

Բացառություն է. Լա-վրդաւ—Լա-վրդ-ար-ու-ի [ալրված] և մտրեղաւ (մոտրաւ)—Մո-մ-տր-աղ-ու-ի [րեխիւ] (Ղուկ. Գ, 18):

Մոնղղեղա բայի կրավորական սեռի նախորդ-ժամանակային զերբայը կազմվում է իը-ի միջոցով: Մոնղղեղ-ու-ի [պարսպապայտված]:

Իը վերջածանցի օրինակներ. Լաճրաւ—Լաճր-աղ-ու-ի [զրված], Գան-տեղեմաւ—Գան-տեղեմ-աղ-ու-ի [կտրված], Գան-լըրեյաւ—Գան-լըրեյ-աղ-ու-ի [պայտամրված], Գաննեղաւ—Գաննեղ-աղ-ու-ի [սրված], Գաննրլաւ—Գաննր-աղ-ու-ի [սնված], Լաճքաւ—Լաճք-աղ-ու-ի [դատված] և այլն: Լա-լտո-նաւ—Լա-լտո-նա-աղ-ու-ի [թրջված], Լա-մլոտեմաւ—Լա-մլոտեմ-աղ-ու-ի [տապալված] և այլն: Գանսղոնաւ—Գանսղոն-աղ-ու-ի [րածանված], Լա-սղոնաւ—Լա-սղոն-աղ-ու-ի [պայտանքված] և այլն: Առանձնահատուկ ճիշտ կազմություն, ունեն միջ [օրհնող] և ճիշտ [նշող], հաղթահարողի զերբայները, որոնց է հետևյալում անցողական բայերից կազմված ձիւղե-ն [հաղթող]: Վարկեղաւ-ից

կազմվում են և՛՝ Վարկեղաւ-ու-ի-ն, և՛՛՛ Վարկեղեղաւ-ն [կորցված, կործանված]:

222. Նաջորդող-ժամանակային և ժխտական զերբայներ: Ինչ վերաբերում է Նաջորդող-ժամանակային և ժխտական զերբայերին, ապա նրանք ունեն միատեսակ վերջածանցներ, սակայն տարբերվում են իրարից ըստ նախածանցի: Նրանց համար ընդհանուր և համապատասխան ներգործական սեռի բայի զերբայի վերջածանցը նույնն են, սակայն ներգործական սեռի, կրավորական սեռի Նաջորդող-ժամանակային և ժխտական զերբայները միատեսակ վերջածանցներ ունեն: Տարբերությունն ըստ նախածանցի այն է, որ Նաջորդող-ժամանակայինի նախածանցն է և, իսկ կրավորականի ժխտականի զերբայակերտն է շ-ն:

Ուստի ունենք. Ինչ-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացող], Մը-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացված] | Նա-նա-նա-ղ-ու-ի [լրանալի], Գը-նա-նա-ղ-ու-ի [զուրկ], Նա-նա-նա-ղ-ու-ի [զուրկի], Մը-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացված], Թը-նա-նա-ղ-ու-ի [օրհնող], Նա-նա-նա-ղ-ու-ի [օրհնիլի], Մը-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացված], Լա-նա-նա-ղ-ու-ի [զատող], Լա-նա-նա-ղ-ու-ի [զատիլի], Լա-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացված], Գը-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացող], Գը-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացիլի], Գը-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացված], Գը-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացող], Գը-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացիլի], Գը-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացված] և այլն:

223. Անցուցիչ կրավորականի զերբայ: Անցուցիչ կրավորական բայերի զերբայակերտն է Մ-առ-ը (կրկնակի և ունցող հիմքերում՝ տարածանալից բառ մ-ալ). Լազեղաւ—Լա-զեղ-ար-ու-ի [թատամբ], Մուզեղաւ—Մո-մ-զեղ-ար-ու-ի [միտում], Լա-զեղաւ—Լա-զեղ-ար-ու-ի [նստում], Մուզեղաւ—Մո-մ-զեղ-ար-ու-ի [սոված], Գը-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացված], Լա-զեղաւ—Լա-զեղ-ար-ու-ի [լրացված] և այլն: Բացառություն է կազմում. Լա-նա-նա-ղ-ու-ի [չիմված] (*Լա-նա-նա-ղ-ար-ու-ի):

Ֆուլկուրու ունի նաև զուգահեռ կազմություն բայանունից. Բը-լը-տոմաւ—Բը-լը-տոմ-աղ-ու-ի [արբարացած], Լա-զը-լը-տոմաւ—Լա-զը-լը-տոմ-աղ-ու-ի [լնկված], Լա-նիտոմաւ—Լա-նիտ-ոմ-աղ-ու-ի [մնացած], Լա-զը-լը-տոմաւ—Լա-զը-լը-տոմ-աղ-ու-ի [նստած]: Նույն տիպին է պատկանում. Լա-նիտոմաւ—Լա-նիտ-ոմ-աղ-ու-ի [պատկած]:

Գաննեղաւ և Լա-միտոմաւ բայերի զերբայը կազմվում է Մ-առ անցուցիչներից. Գաննեղաւ—Գան-նա-նա-ղ-ար-ու-ի [կտուցած], Լա-միտոմաւ—Լա-միտ-ոմ-աղ-ու-ի [աշխուհած, վատակված] (սարժանալից բառ):

224. Կրավորական սեռի բայերի նախածանցավոր զերբայ: Գերբայակերտն է Նա նախածանցը, որը կցվում է փխմայորական աննախաբայ բայահիմքերին. Նա-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացած], Նա-նա-նա-ղ-ու-ի [ծիված], Նա-նա-նա-ղ-ու-ի [լրացված], Նա-նա-նա-ղ-ու-ի [հատված], Նա-նա-նա-ղ-ու-ի [կտրված, կտոր], Նա-նա-նա-ղ-ու-ի [պլու-

դարձած, պտուղ], նա-Մոմ-ի [մնված], նա-Սլավո-ի [փոխարինած], նա-Մրոմ-ի (աշխատված) և այլն Օրինակ. Լա Մորիցաննա օգնի մսեց յամ-սա Լամինսնա Լա Գաննաննա օգնի ճաղլեմտա մտոցան [Լե սոնալ ցնոսա ի հովն ժամո գիշերուն՝ լոսայ ի վիրայ անտի] (Գործք սուպ. ԺԶ. 33):

Նախարարավոր գերրայի օրհնակներ. Լա-նա-եղեթ-ի [նկղված] (Ղուկ. ԺԶ. 26), Մո-նա-գլեթ-ի (ալեղնա Մոնագլեթ Լոնալ Ինչս բագամո) (Մարկ. Ժ. 22), Մե-նա-կրեթ-ի [նախաքված] և այլն:

Յց և ամ-ցուցիչավոր բարեբառնա Նա Նախածանցը կցեխս ճց-ը և ամ-ը փոխված են ցց-ի և ցց-ի. նա-մալ-ց-ի [խաղցված], նա-մարն-ց-ի [խաղցված], նա-մլստ-ց-ի [չարգված], նա-մար-ց-ի [զորացված], և-նա-տեղեթ-ի [խոտացված] և այլն: Յց-ը անփոփոխ է մնում այն դեպքում, եթե բարեբառնա յ կա. նա-Եղեթ-ը (Գ. Նա-Եղեթ-ը) և նա-մար-ց-ը մեղրուսնա [կաուս, և կուրպուս] (Բ. Քաղ. ԻԳ. 10):

Այսպես կազմված գերբայներ հարուստ են զօլականներին: Կարևի է ավելանել, որ մեղը [զալ] անսուրից նախ կերպ կազմված է նա-մալ-ց-ի: [զալի կոտոս]:

Յց-ցուցիչավոր բարեբառնա են հարում ճց բարեբառնա բարեբ. ճան-ցեթ-ի [մաքրում եմ աղբը], ճանցեթ-ի [մաքրեցի աղբը]—նաճեթ [աղբ]: Եմինն [վախենում է] բայի դերբայն է մո՞՞մի [վախվորած]:

225. Կալուն կրավորական բայերի դերբայ: Կալուն կրավորական բայերի այն մասը, որ ներկայի բայաչաբարում ունի օց վերաբերություն (լեպրոց և այլն), դերբայի ձևեր չունի:

Յց-ցուցիչավոր բարեբառն (մոնոց և այլն) դերբայը կազմված է թ-ար-ց և թ-ոց ամանցների մեղացով:

Յ-ար-ց: Մ-լեթ-ց-և-մ-լեթ-ար-ց-ա, և-մոն-ա-ց-և-մ-մոն-ար-ց-ա (Միշ-նն կոտեցնա մոնարց Լա Նեալոմոննա մլեթոուց [Գիրք կարգալիս քնած, իսկ Նեբալ պատմիկս արթուն]):

Այսինպես է կազմված նաև Մո-Միլ-ց-ը [աշակերտ], որի ճոց հիմ-քը դրական լեզվում և-ճաց-ց-և և-ճաց-լա բարեբառն վկայվող ճաց-ի բարբառային ձևն է:

Նույն թ-ոց ամանցներն են ստանում կրավորական սևի ցեթուս, օրհնածոս (օրհնած), ճացիլեթնա բարեբ. Մո-Միլ-ց-ը [աղործած], Մո-Միլ-ց-ա [վիս], Մո-ցեթ-ց-ա [մտայնված]:

Նորոգել [հարում է] բայի դերբայն է մ-տրց-ալ-ի [հարբեցիլ] (տարնամոլեթամբ * մտրց-ար-ո-ի փոխարին):

226. Չեզոք սևի բայերի դերբայ. Չեզոք սևի բայերի դերբայա-կերաններն են՝ թ-ան, թ-ար (թ-ալ), թ-ար-ց (թ-ալ-ց), թ-ոց:

թ-ան: Մ-լեթ-ան-ի (մ-լեթ-ան-ց) [զեր], մ-լեթ-ան-ի [տոս], մ-լեթ-ան-ի [ցավոս]:

թ-ար (թ-ալ): Կարն-մ-կար-ալ-ի [մոնաչուցիլ], Կարն-մ-Կար-ալ-ի [լայուցիլ]:

թ-ար-ց (թ-ալ-ց): Լեթ-մ-մ-լեթ-ար-ց-ա (մ-լեթ-ար-ո) [լուցիլ], Լեթ-մ-լեթ-ար-ց-ա [նաչուցիլ], Մլեթ-մ-լեթ-ար-ց-ա [տարամած], և-լեթ-մ-լեթ-ար-ց-ա [լարուցիլ], Կարն-մ-կար-ալ-ց-ա [լայուցիլ]: Բացառությամբ է յեղաց-լեթ-ար-ց-ա [լայուցիլ, փայլակ], սպասիկ էր՝ մ-լեթ-ար-ց-ա:

Մո-ց: Մ-լեթ-ար-և-մ-լեթ-ար-ց-ա [լեկեր, բարեբառ], և-լեթ-մ-մ-լեթ-ար-ց-ա [տուղ], և-մալ-ց-և-մ-լեթ-ար-ց-ա [զգլուցիլ], և-լեթ-մ-մ-լեթ-ար-ց-ա [զատակի]:

Պոլոսիլուն սնի նաև մո—լե Նախածանց-վերջածանցը, որի մի-լեթով անսուրկան բարեբ կազմված է մո-ր-մ-լեթ-ի (մանում է բար-լեթ-մ-մ-լեթ-ի [Նախահարալիս]-ի մեջ) և անսուրկանից՝ մո-լեթ-լեթ-ի [մշակ, գործավոր], Մեթ-լեթ-ի [արարել]:

Նեխ է, որ կալուն կրավորական և կրավորական սևի որոշ այլ բար-լեթի ստանանահարալիսներ արն է, որ նրանցում ներկայացված է ու ին նեխահարական, այլ անսուրկան-ի ինչորային դեմքը. Մոլեթ-ը, Մոն-ար-ը, մորթ-ը, մոլեթ-ը, մոլեթ-ը:

ՈՒՌԵՏԵՐԵՐ*

ՄԱԿԱՐՑ

227. Տեղի մակրայ. և-ա, և-ա-օց [ուր], օյ, օյ [այստեղ], ման-լա [այստեղ], Մոն [այստեղ], Նե [վերև], յեթ [ներքև], Մոնա [առաջ], Մեթնա [հետ], մեթար-լա [կողմն], Մեթ [մեջ], Մոցոն (Մորոն) [մեջ], Մոնագ [ներս], Մոնա [տարեցից], յեթ [ուր], մար-լա [աջ], մար-լա [ձախ], ամեթ (այստեղից), մեթ [այստեղից], ամեթ [այն-տեղից], Լա յեթ [ներքև], մար-լա [առաջ], մար-լա [զուր], յեթ [զուր], Մեթնագ [վերքից] և այլն:

Մի քանի օրինակ հաշվարկաններից. Նե և-լեթ մեթար-ի օց [կան-դ-նեցա մեխան] (Ղուկ. է. 15 C): Երբ զեթո Նե և-լեթ-ը և-լեթ-ը և-լեթ-ը:

* Այս սերիան (անհար-ը մեջ, ոչ մասը) նեխահար նույն է անսուրկան բարեբ բարեբ մասնած բարեբ իստեթ մասերը՝ մակրայ, կապ, շարժակ, մասերի և այլն:

ურთ *[იჯ ღარტე რამხსსხს ხ ქერ ზაქელ]* (*ღიკ. ძ. 9, 11*); ეციე ვინაჲ მოსრულ ვარ და ვიდრე ვალ, ხოლო თქუენ არა იციოთ, ვინაჲ მოვედ და ვიდრე ვალ *[ჭრხანთ თათხ ხს' ხ ქო ხრქმად]* (*ზიკ. ლ, 14*); წინა და უკუენა და მგუარად ჯიღობნისა ღმრთისაჲსა *[სათი თაყანხ ათაჯ, ხა ხ ლიკტხ]* (*რ. შაგ. 2, 4**);

ძამანასხ მასრავ. ოღეს-იგი *[ხერ]*, რაქამს *[ხერ, სერ-ძამ]*, აწ *[არქ]*, დღეს *[საქორ]*, ბეაღე *[ქაღელ]*, ზეგე *[ქაღელ ჯ მქოთ ორე, აქორს ღ ზაქად ხერორე ორე]*, ძოღან *[ხონანე]*, ზამთრის *[ძამ-თანე]*, ზაფხულის *[სამთანე]*, ამებრთეგან *[საქანსან]*, არასაღა *[ხერხე]*, არღა *[გზა]*, მარადღე (მარადღ, მარადის) *[საქან, ზაქმად]*, მწუხრის *[ხრხიღან]*, დიღუელ *[სათაქოან]*, სამზრის *[ხსთერხ]*, უკუენაღსკენელ *[სათო, ქერქომ]*, ბეაღისაგან *[სათაქოღ, ქაღელ]*, შემღღამად *[სათო]*, წესწუთ *[ამხს ახსქორქ]*; კურნებათა აღღასრულებ დღეს და ბეაღე და ზეგე აღღასრულემა *[ჩაქქაქქანა ღათარქმ აქორ ხ ქაღი ხ ქერქ უორ ღათარქმ]* (*ღიკ. ძ. 9, 32*);

ძხ მასრავ. ვითარ, ვითარ-იგი (ვითარ-ვეგე, ვითარ-ეგე) *[ჩნჯყხ]*, ვითარ-ცა-იგი *[ღორქინაქ]*, ესოდენ (ესთენ) *[საქაჯაქ]*, ესრე, ესრტე (ესრტო) *[საქაქხ]*, ვგრე, ვგრქო (ვეგრტო) *[საქყხ]*, მართლ *[ოქიქ]*, ღორი *[ზოქ]*, ძნიაღ *[ღქქორ]*, მგრტოდღ *[ქორ]*, მართლიად *[ოქიქ]*, მძაფრიაღ *[ოქიქ]*, მღუმრიაღ *[ლო]*, მავრიაღ *[ღორგაყხ]*, ზეღაღსზეღა *[სახყ-თიხყ]*, მეს *[ღოთაქოქქ]*, ბერმღ *[ზონარხს]*, მვეღ *[ხბქაქ]*, მკუეთრ *[ზამათო]*, ჯგმა *[სათქქ, ღარქ]*. ზოგად *[ზამათიქ]*, პირს-პირ (პირისპირ) *[ღნჯყხ]*;

შაქარაქყ ღარქიქ ღ ღაღქმად აძაქან. წინა-ნ *[ათაჯ]* და უკუენა-ნ *[ქო]* *მასრავხერ ხს, ასქან* წინა-ა-ნ და უკუენა-ა-ნ *აძაქანხსი*; ეს-რტო იყუენ წინანი უკუენა და უკუენანი—წინა *[საქაქ ხ ღიკტხ ქორქე* *ათაქინე, ხ ათაქინე ქორქე]* (*შათიქ. ლ, 16*); *საქორ* უკუენანი-ნ და წინანი-ნ *ზიღანსქ ქქიქ ღრქამ ხნქსაქანხერ ხს, ქიქ* უკუენა-ნ და წინა-ნ *რღარღქოთ ათორღქოთ ათორღიქსაქან ქერაღქი*;

ჭარაღაქსაქან ზიღქიქ ღრქამ ღრქანქორ ანონერ ძხ მასრავ ღ. ასლ-ასლ *[სანჯამ-ანჯამ]*, ზუნად-ზუნად *[ქოქო-ქოქო]*, გუნდაღ-გუნდაღ *[ღონჯი-ღონჯი]*, ბანაკად-ბანაკად *[ქანსაქ-ქანსაქ]* და *აქნ*;

ორე მასრავანერ ოქაღაღქომ ხს ზას ქერს ღაყ;

* ზაქერს მორქმანოქონერ ქიხოთ თარქრქომ ღ. იშათოქანს თხანს ქ ღრქაქ ათქ ზორქი.

228. *ღაყერ ზის ქრახერხინოთ ღაროქ ღ ქხსქ ზაქაღქი ხ ღოთაღქი, ასქან მხ მათამქ ღოთაღქი ღ: ორე ღაყიქ ᦒრქომ ხს ლ რათოქიღ-რქომ, ლ რათოქიღქომ, აქსხერ ლ ზაქაღქი ხს, ლ ღოთაღქი, რახს აქი, ᦒრე ღაყიქ ღყქომ ხს ღრქი ზიღქიქ ᦒრქომ ანონხსქ (ორქნოქ) გან-ღ:*

ღ. *ღსქქქქსხს ზღს ღ, ᦒრ ზეღა [ქრ]*, თანა *[წათ, ღრ, მთ]* და წინამე *[ათაჯ]* *ღაყიქ ᦒრქომ ხს სიოქანს ხ ᦒრქანს ზიღქამხსქი ზნთ, ესთ აქს რახს, მს ᦒრ ქამქი ანონხსქი ზნთ ხს ᦒრქაღქომქომ, ᦒქ ქამქი (მარქანსე) მს' ზღს ქამქი (ქრ გიჯე თიღ) ანონხსქი ზნთ ᦒქ ქამქი ანონხხერ ᦒრქამქომ ხს სიოქანს ზიღქამქომ, ქიქ ზღს ქამქი ანონხხერ' ᦒრქანს: მაქანს აქი ᦒნჯანოქი ᦒანხერ ღრქანს ღაქანსაქანს ღ:*

სიოქანსანს, ᦒათოღქანს და ღიჯქანს ზიღქიქიქ ᦒაყ ᦒს ათათ-ნოთ, ქიქ მანჯამ ზიღქამხსქი ზნთ ᦒაყ ᦒოქრქანს ღრქიქ ღ: მათ-რს რქიქიღ ზიღქამხსქი ᦒაქიქ ქქიქ ხს, ესაქ ᦒრ თ-თქ ზიღანქიქომ ზიღქამხსქი ᦒს ᦒანაღანქომ:

229. *ღაყხერ ᦒიღქსაქან ᦒიღქამხსქი ხს: წყაროებრ (ორქან აღქორ), პირტუქუებრ [ორქან ანათონ]: გბრ-ღ ქერქოთომ ღ ზა-ქორქ მათაქორქ. მამებრ [ორქან თეამარქ], აქნ ᦒრქამქომ ღ ხ სიოქანს ზიღქი ზნთ:*

230. *ღაყხერ ᦒრქანს ᦒიღქამხსქი ხს:*

ზეღა: შრქანს ზიღქი ᦒაქანსიქომ ᦒქსაქორქანს ზღს ქამქი ანონხსქი ზნთ ᦒიქიქი. გზასა ზეღა [ზანაქორქი ქრ], ზღუსა ზეღა [ძიქი ქრ], ქღუსა ზეღა [ქმქი, მთიქ ᦒარქ ქრ], თეგასა ზეღა [ქორქი ქრ], საქურთბველსა ზეღა [ღიანათქარქი ქრ], საყდარასა ზეღა [ამქიქი ქრ] და აქნ: ზორქამქომ ღ ხ სიოქანს ზიღქამხსქი ზნთ (§ 231);

თანა: *ზორქამქომ ღ ზიღანქანომ ზღს ქამქი ანონხსქი ზნთ. საღუაქსა თანა [ღერქამქი მთ], მთასა თანა [ქიან მთ], წყაროსა თანა [აღქორქი მთ], ზღუსა თანა [ძიქი მთ], წყუსა თანა [ღრქ მთ]: ზორქამქომ ღ ხ სიოქანს ზიღქი ზნთ (§ 231);*

შორის: ზორქამქომ ღ ღრქ ზაქაღქი ხ ღოთაღქი. შორის თესღებსა [ქ მქე აღყაქ] (ღიკ. ძ. 21); თესღებსა შორის [ქ მქე აღყაქ] (ღიკ. ძ. 22);

შინა: ბნელსა შინა [ქაქორქი მხ], ნათელსა შინა [ქოქიქი მხ], გუსა შინა [არქი მხ], დბასა შინა [აქანსი მხ], მას დღესა შინა

|*აქნი ირი*], ეზოსა შინა |*რახი მხე*], ზღუესა შინა |*ძიქი მხე*] & *აქნი*:
წინაშე |*თს'ა § 233*];
ქვეშე: ცხედარსა ქვეშე |*რეჟ მანანე*] (*შარქ. 7, 21*);
გარე: *ს'ქ ნაჩაყირ ლ*; & *ხაოაყირ*. ველსა გარე |*ყაჯაყე ყორა*],
გარე ქალაქსა |*ტაოაყიყე ყორა*];
გარეშე: *ნაჩაყირ ლ*. გარეშე ეზოსა |*რახიყე ყორა*], გარეშე ქალაქსა
|*ტაოაყიყე ყორა*];

231. **ყაყიხერ** ახალყან ნიქოქანსხერ ჩხთ:

—*თხ:* *შა მჩაყნ ხოაყირ ლ* & *აქნიყვიამ ლ* & *მჩიჩაყნ ახოაყან*
ნიქოქანსხერჩხ. ქაცისათჳს |*მაროჟ ნამარ, მათხნ*], მოყუესისათჳს |*რნ-*
ხეროჟ ნამარ, მათხნ], დელისათჳს |*მარ ნამარ, მათხნ*], *აახიყნ*,
იაკობისთჳს |*ზაჟორჩი ნამარ, მათხნ*], ამისთჳს |*ურა ნამარ, მათხნ*]:
თჳს-*ლ*, *რეჟნარეაყისა*, *ამძიქლანთხერჩხ მჩაწინომ ლ* & *ახოაყან ნიქოქა-*
ნსჩი, *აახიყნ ნმაროქირ ლ*. *არ ზრანეჟ მჩქნ ვიქი 30* *მანახიქ*. ყოველ-

—*გა:* ერისგან |*ძიქიქიყიყე; ვორქიყ*] მოყუესისგან |*რნხეროქიყ*],
დელისგან |*მორქიყ*], იაკობისგან |*ზაჟორქიყ*], ამისგან |*ურახიქიყ*]; *ნოწი*
გან-ღ *ვორძამქომ ლ* & *ვორძიქანს ნიქოქანსჩი ნხო*: *მჩნი მჩაყნ ხოა-*
ყირ ლ;

—*ებ:* ძაღლისებრ |*ღოთ იქი*], შუწვევისებრ |*ღოთ იგნოქიქან*], მის-
ებრ |*ზრა ნამან*], ამისებრ |*ურა ნამან*]; *მჩნი ხა ხოაყირ ლ* (*თს'ა §*
229);

ზე: *შოყე ლ* & *თაქი ქამანახ*. მრავალნი კეთროვანნი იყუნეს ელის-
ეს ზე წინადაწარმეტყველისა |*წაოჟამ რიოთჳ ლქინ ათ სიქისხი მარ-*
ჯორქი] (*ღოქ. 7, 27 C*); ზე-*ნ* ხოაყირ ლ;

თქნიერ: *მლოქიყაყის ნაჩაყირ ლ*. *თქნიერ* ფიცისა |*ათანეჟ ხერ-*
მან], *თქნიერ* სისხლისა |*ათანეჟ არჳან*], *თქნიერ* ყრმებისა და დედები-
სა |*მთოჟ ძესანაყი ლ* & *ძმანსიქი*] (*შოაქ. ძ'7, 21*) & *აქნი*: *ზაღვითხეჟ ლ*
ვორძამქომ ჩიქრ ხოაყირ. ამას თქნიერ |*ათანეჟ ირი*] (*ხერ. ძ'8, 14*
AB *ჩამქ.*), რომლისა თქნიერ (CD *ჩამქ.*):

თან: *ხოაყირ ლ* & *ვიქიქორეაყის ვორძამქომ ლ* & *მარე ზეოჟ*
ანსანსხერჩხ: მე არცა ერთა ბრალი ვპოვე ამის თანა |*ხა' ლ* & *ოჟ* *მჩ*
ჩნეჟ ათონდათ ვთანხმ ჩ ნამ] (*შოქ. ძ'8, 38*); მიმისა თანა |*ნორ*
ნამ], ამრავამის თანა |*მკერაწამჩი ნამ*], ქმრისა თჳსისა თანა |*ჩქ*
ამთანო ლ], სიძის თანა |*ქინაყირ ნამ*]; *ვორძამქომ ლ* & *ზას არა-*
ყან ნიქოქანსხერჩხ *ნხო*;

წინაშე: *ღიწინაყანომ ნაჩაყირ ლ*. *წინაშე* მთავრისა |*ჩქქინსჩი ათაჟ*],
წინაშე მათისა |*ნორ ათაჟ*], *წინაშე* ძისა ქაცისა |*მაროჟი ირიჟ ათაჟ*] &

აქნი *ვორძამქომ ლ* & *ზას არაყანს ნხო*. *წინაშე* საკურობეველსა |*ვი-*
ნასხეყანს ათაჟ], *წინაშე* დაბასა მავსა |*აქე აქინს ათაჟ*]. *წინაშე*
საღვლავსა მას |*აქნი ვხერეძმანჩი ათაჟ*], *წინაშე* ტადარსა მას |*აქნი* *თა-*
ნარჩი ათაჟ]; *ჩნეყის ხერომ ლ* & *ჩქრქამ* *იქინსჩიქიყი*. *აქნი ვორძამ-*
ქომ ლ & *ახოაყანსიქ* *ოქ* |*ჩამჩი*, *ჩაქ არაყანსიქ*] |*ჩნე* |*ჩამჩი* *ანსანსხერ*
ნხო, *აახიყნ აქი* *ყანსიქ* *ამწნორ* *ღჯორის* *ქი* *ყანაყანსიქ*;

მქინთარანს *ქვიქომ* *წინაშე* *ყორე* *ვორძამქომ ლ* & *ანძანყანს*
ვხრანსხერჩხ *ნხო* |*ჩნეყის ნაჩაყირ*, *აქნიყის ლ* & *ხოაყირ*. ჩემ წინა-
შე & წინაშე ჩემსა, შენ წინაშე & წინაშე შენსა, მის წინაშე & წინაშე მის-
სა, თქვენ წინაშე & წინაშე თქვენსა, მათ წინაშე & წინაშე მათისა: *ჩიქრ*
ხოაყირ *წინაშე-ნ* *ყანანორ* *ლ* & *ახოაყანს ნიქი*. *ჩნეყის ვოყე ლ*
ათაქი ჩემ წინაშე *მქრ*. *ჩაქ ჩიქრს ნაჩაყირ* *თარღან*, *ჩნეყის ხერომ*
ლ & *წინაშე* *მისსა*, *წინაშე* *მათისა* *მხერქი*; *ჭინი* *ორ* *ანძანყანს* *ვხრანს-*
ხერ ლ *ჩნი* *ნიქიქომ*, *ოათი* *ზრანეჟ* *ვიქიქორქომ* *ლ* & *ნამაჟაჟანათან*
ათაჯანანს *ვხრანსხერ*. ჩემი, შენი, ჩუენი, თქვენნი: *მჩნი* *ნამაყან-*
სიქანსიქიქონე *თარძამქომ ლ* & *ზას 3-ოჟ* *ღმძქი* *ქრა*. მისი, მათი
(*თარღანსიქ*) *მისსა*, *მათისა*: *ურანეჟ* *ნამაყათათანს* *ყოქიქი* *ლ*. *წი-*
ნაშე *ყოველთისა* |*ათაჟე ამხსხეი*] (*შარქ. 8, 12*);

მღ: მევისამღ |*მჩნეჟ არეჟ*], ვერძისამღ |*მჩნეჟ სიქი*], ზღლის-
ამღ |*მჩნეჟ ქაჟ*], დღისამღ |*მჩნეჟ იქ*], უტუნისამღ |*ნაქიქონს*],
მიუღლისამღ |*მჩნეჟ ახერ*], შივლაჟისამღ |*მჩნეჟ ათეჟათ*] &
აქნი: *ოქათავორქომ ლ* & *ზას* *ყორაყაყანს ნიქიქი* *ნხო* (*თს'ა §*
234);

წილ: *ხოაყირ ლ*. *თუალი* *თუალისა* *წილ* *და* *ქბილი* *ქბილსა* *წილ*
|*მჩნი რეჟ აქან*, *ლ* & *ათამან* *რეჟ* *ათამან*] (*შოაქ. ს, 38*);

მიერ: *ხოაყირ ლ*. მის მიერ |*ზრა ლიქიყი*], მამისა მიერ |*ნორ* *ლი-*
ქიყ], უღლისა ჩუენისა მიერ |*მჩქ* *თიქი* *ლიქიყი*]; *ვორძამქომ ლ* & *ზას*
ვორძიქანს ნიქიქი *ნხო*;

ზედა: *ვიქიქორეაყის ხოაყირ ლ* & *ვორძამქომ ლ* & *მარე ზეოჟ* *ა-*
ნსანსხერჩხ *ნხო*. იესულას ზედა |*ღიქიქი* *ქრა*], მის ზედა: |*ზრა* *ქრა*]
ყრმისა *ზედა* |*მანყან* *ქრა*];

232. **ყაყი** იუქსორაყან ნიქოქანსჩი ჩხთ:

მიმართ, *მიმართ*: *ღმრთისა* *მიმართ* |*ღხეყი* *ათაქამ*, *ათთი* *ნყა-*
მამქ], *მისა* *მიმართ* |*ღხეყი* *ნა*, *ზრა* *ნყაამამქ*], *მათა* *მიმართ* |*ღხეყი*
ზრანეჟ, *ზრანეჟ* *ნყაამამქ*], ჩემდა *მიმართ* |*ღხეყი* *ჩნეჟ*, *ჩქ* *ნყა-*
მამქ], ჩუენდა *მიმართ* |*ღხეყი* *მხე*, *მქრ* *ნყაამამქ*], შენდა *მიმართ*
|*ღხეყი* *ქნეჟ*, *ქი* *ნყაამამქ*], თქვენდა *მიმართ* |*ღხეყი* *ყოჟ*, *მქრ* *ნყა-*
მამქ];

წამისათა დაემტკიცოს ყოველი სიტყუაჲ [*ჩ რხრანოი სრკაცუ ხე ქრეყ ქვაცხე ზაათათსაყი ამხნაჲ რან*] (*წაათჱ. ძ. 16*); იუს-შე ვინ თქუენგანი კაცი, რომელსა სობოვდეს მშ თუნი ჰურსა, ქვაჲ ნუ მისცეს მას? ანუ თუ თეგზისა სობოვდეს, გუელი ნუ მისცეს მას [*მ'ხეჭ ბხხეჯ მარე' ვირ სხეყჩეხ ირეჩ ხარ ზაყ, მ'ჩქლ გარ თაყც ზამ. ხე ჯამ სხეყჩეხ ბოქნი, მ'ქქხ აბ თაყც ზამ*] (*წაათჱ. ლ. 9-10 C*);

გინა, გინა თუ: *მინი ზაყი ზეზანსიქქონურ, ხენ ირ ანუ-ნ ჯამ ანუ თუ-ნ*, რომელსა უყუარდეს მშ თუნი გინა ასული თუნი [*ირ აქრე ფათარ ჯამ ფათარ*] (*წაათჱ. ძ. 37*); არავინ არს, რომელმან დაუტ-ვეოს სახლი გინა მშანი გინა დანი გინა დედაჲ გინა მამაჲ გინა ცოლი გინა შვილინი გინა აგარაკი [*მ'უ ირ ზე სხიყ ფათან, ჯამ ფეფორი, ჯამ ფეფორ, ჯამ ფრაჲ, ჯამ ფმაჲ, ჯამ ფორეხი ჯამ ფეფორსი*] (*წარე. ძ. 29*); *ზამან ზარაგათაქქონურ ქხრსომ ჯაგამად ზე ანუ-იყ*: აბა ესედა აქა არს ქირისტე, გინა თუ ვეგრა [*მანათილქ ჴრითათი ჯამ ასანხქ*] (*წარე. ძ. 31 C*); იყიდე, რაჲ გვქმდეს დღესსწაულსა ამას, გინა თუ ვლახათა რა მთიელნი [*წახეგ ხენ ირ აყიოი ჯეღ მხე ჯ თინხი ხე ჯამ' ვი აფეთათე ხენ თაყც*] (*მთჱ. ძ. 29*);

გარნა, გარნა თუ: არარაჲ გუაქეს, გარნა ხული ვუეზაჲ პურა და ორო თევი [*მ'ქინე ოხჩქდ ათი, რაყე ზნეჲ ზხანსი ხე სრქოა მქონი*] (*წაათჱ. ძ. 17*); არავინ იცის მშ, გარნა მამამან, და არცა მამაჲ ვინ იცის, გარნა მემან [*მ'უ ირ ნანაჲჯ ვეფეჩ ხქლ იჯ ზაჲ. ხე იჯ ფრაჲ ირ ნანაჲჯ ხქლ იჯ ირეჩ*] (*წაათჱ. ძ. 27*); არა არს წინაწარმეტყუელი შეურაცხ, გარნა თუხსა სოფელსა [*მ'ქე მარეყარე ანარე' ხქლ იჯ ქი-რუმე ფათარ*] (*წაათჱ. ძ. 37*); სხუა ნაგი არა იყო მუნ, გარნა ვერ-თი იგი ხოლო [*მ'ყე ზამ იჯ ვეჲ ანეჲ რაყე მქარე ხ მქონე*] (*მთჱ. ჲ. 22*); ნუ გეშინინ, გარნა გერქუენინ ხოლო [*მ'წ ხეჩხეჩე. რაყე მქარე ზათათი*] (*წარე. ლ. 36*); ლმრთმან ცოდვილოაჲ არა ისმინის, გარნა ნუ ლმრთის მასეტრ ვინემ იყოს და ნებას მისსა მყოფდეს, მისი ისმინოს [*მათოად მხეჯარეყ იჯ ქლ. რაყე მქლ ათითადთაყაჲო ირ ჯეღ, ხე ფქამა ზორ თინხეღ, ზამ ქლ*] (*მთჱ. ჲ. 31 C*); მმარავი სხუად არ მოივლეს, გარნა თუ იპაროს [*წიყ იჯ ფაქ ხქლ იჯ ვი ფეფაყეჩ*] (*მთჱ. ძ. 10 C*);

ხერნაკახონ ჯოყიყენებ.

ხოლო: და შიშმართა კოლტმან მან ლორებიაჲმან კბოლესა მას ზღუ-ად და ლაიშთენეს ზღუესა მას შინა, ხოლო მწყემსნი იგი მათნი ივლტო-დეს [*წიხნეყ ხრამანხი ჯი ვარეღ ანთი ჯი ბოჱ... ხე სოჯაროდებე ქა-სხანს*] (*წაათჱ. ლ. 13-14*);

არამედ: არა უგვს ცოცხალთა გეურნალი, არამედ სნეულთა [*მ'უ ხენ ზე აყიოი ქძიქ იფეჲ, თუ ზეზანეყ*] (*წარე. ჲ. 17*);

236. სათარეყათსაჲსა ჯოყიყენებ.

ა) *მხეჩ*. სადა, სადა-იგი: ქარი, სადა უნებს, ქრის [*ღეგ' ორ ჯამქ ხენეღ*] (*მთჱ. ჲ. 8 C*); ცათა შინა, სადა-იგი მმარავი არა მიხეზუ-ის [*მხრქინე, ორ იჯ ვეჲ მხრანხეღ*] (*წარე. ძ. 33*);

ბ) *ქამანახი*. ოდეს, ოდეს-იგი, რაჲმან (რასქამს, რაჲ ეამს), რაჲ: და ოდეს განთენა, მოუწოთა მოწინაღობა თუხსა [*ხე ქრეს თეჲ ხეხე' ჯი-ხნეჲ ფეჯახხერანსი ჯი*] (*წარე. ჲ. 13*); რომელ-იგი ყო დავეთ, ოდეს-იგი შეეშმა მას და მისთანათა [*მორ არარს ჴარქმ, ჯორქად ვეფეხოს ხენეღ ხე ირ ჯნე ზამან ხენ*] (*წარე. ჲ. 3*); რაჲმან შეხვდლით სახლ-სა, მოიციოთ იგი [*ქრეს მათხეჯეჲ ჰი თინან, იფეჲ თაყეღ ზამ*] (*წაათჱ. ძ. 12 C*); შე-რაჲ-ხეღეთ სახლსა მას, მოიციოთ იგი (*DE*) [*მთჱ. ჲ.*] ესე რაჲ თქუე, უხეღენა მათ კელინი და ფერქნი [*მორ ათეჲჲჲ ხეიყე ზიგა ფხისი ხე ვითი*] (*წარე. ჲ. 40*), შე-რაჲ-მწეხრ-

ა) *მანათი*. რამეთუ: აღდევ და წარეყენე ყრმაჲ გეგ და დედაჲ მავისი და წარევეღ ქეჲყანად ისრატისანი, რამეთუ მოწყდეს ყოველი, რომელნი ეძიებდეს სულსა მავის ყრმისასა [*მწი თე ჯორსოჲ ლე ჯამაჲ*] (*წარე. ჲ. 40*);

გ) *წათანახი*. რამეთუ: აღდევ და წარეყენე ყრმაჲ გეგ და დედაჲ მავისი და წარევეღ ქეჲყანად ისრატისანი, რამეთუ მოწყდეს ყოველი, რომელნი ეძიებდეს სულსა მავის ყრმისასა [*მწი თე ჯორსოჲ ლე ჯამაჲ*] (*წარე. ჲ. 40*);

დ) *წათანახი*. რამეთუ: აღდევ და წარეყენე ყრმაჲ გეგ და დედაჲ მავისი და წარევეღ ქეჲყანად ისრატისანი, რამეთუ მოწყდეს ყოველი, რომელნი ეძიებდეს სულსა მავის ყრმისასა [*მწი თე ჯორსოჲ ლე ჯამაჲ*] (*წარე. ჲ. 40*);

რამეთუ-ნ ხერხან ანხი რომ [*ორ, ვი*] *ჯოყიყაყი ზეზანსიქქონი*. მე გეტყუ შენ, რამეთუ შენ ზარ კლდე [*წიხე ახიმ ვი ყო ხე ქლ*] (*წაათჱ. ძ. 2, 18*);

ე) *წათანახი*. რაჲთა, და: მითხართ მე, რაჲთა მევა მივიღე და თაყუანის-გესე მას [*მეჲ რათეჯეჲ ხენ, ვი ხე ხე ხე ხე სხეჩ სხეჩ აყეჲ ზამ*] (*წაათჱ. ჲ. 8*); არქუ ქვათა ამით, რაჲთა პურ იქმნენ [*მან ვი დორხნეჲ ათეჲჲჲ ზაყ ქხეჩხენ*] (*წაათჱ. ჲ. 3*); *ჯაგეჲჲჲჲ ზაათო-ქი ჯოყიყაჲ ზე ლე-ნ*. რაჲ გენებაჲს მოცემად ჩემდა, და მე მივეცე იგი [*მ'ხენ ჯამქე თაჲ ხენ ხე ხე მათხეჲჲჲ ფამ მქე*] (*წაათჱ. ჲ. 15*); ვინ გენებაჲს ორთაგანი, და მიგეტოე თქუენ [*მ'ი ჯამქეჲ ქრქოჲ თაჲჲ ვი არბასეჲჲჲ მქე*] (*წაათჱ. ჲ. 17*); სადა გენებაჲს, და მზა-გიოთ შენ კამად გენებაჲს ესე [*მ'ერ ჯამქი' ვი ათარათსნეჲჲჲ გეჲ ოთხი ფათარქნი*] (*წაათჱ. ჲ. 17*); რაჲ გენებაჲს ჩემგან, და გყო თქუენ [*მ'ხენ ჯამქეჲ ქხენ' ვი არარეჲჲჲ მქე*] (*წარე. ძ. 36*) *ხე აყი*:

ს) *წათანახი*. თუ, უყუეთ: თუ გენებაჲს, ვქმნეთ აქა სამ ტალეჲარ [*მ'ქ ჯამქი' არათეჲჲჲჲ ხეხი თაგაჲარ*] (*წაათჱ. ძ. 4*); თუ არა დაგებნო, არა გაქუნდეს ჩემ თანა ნაწილი [*ხენ იჯ ქოყეჲჲჲჲ ვეჲ, იჯ*

ორ ქაბათს ხ. ლ' ორ ხერხანს] (შათქ, ძ9, 23); რომელთაზე სცეს, რომელნიმე მოწყვდნეს, რომელთაზე კვადა დაპკრიბეს [ღონ თანგეხენ, ღონ ათანსენ, ღონ კარჩობგენს] (შათქ, 1A, 35); თქუენ არცა ვჰმად მისი გესმა სდამე და არცა ხატი მისი თხილეთ [ჯად იღ ბაჯ ზორა ხერ ტე კაროდე ხ. თხაქ ზორა თხაქჲ] (მოძ. ნ, 37); თქუენ არასადა ვჰმად მისი გესმა [ჯოჯ თხვომ, C სამქ.]; ნუ ზრუნავეთ, ვითარმე ანუ არასამე იტყოლოთ [შქ ნიჯაყცქჲ ქქ ირქთა ჯამ გინჯ ქაბაქსქჲ] (შათქ, ძ, 19 C);

მე მანახიქრ ზას ზარეგასან ლ (თხ'ს § 237):

უკუე: ზუნახომ ლ არე, ორბნუ ვითარ უკუე აწ ჰხედავს [არე გჳარე თხანს] (მოძ. ზ, 19); შენ უკუე ხარ მშ ლმრთისაჲ [არბან ღო ხა ირქთ სათობიქ] (ჯოჯ, 1A, 70); ევიდრენით უკუე უთვალს სა- მკალისსა [არე აყახეგქჲ გოქრ ნბიგ] (ჯოჯ, ძ, 2);

ნუ, ნუუკუე: ზუნახომ ლ ძქქს; მო-ნუ-ისი-ულოან ეკალოავან ყურძენი? [შქქქ კოყიქსნ ქ ძიგე სოყოიქ] (შათქ, ლ, 16 C); ლძათ. ზოჯ ზაოქამე DE ჯამრეგოქქოჯნამ, ნუუკუე შეკრიბიან ეკალოავან ყურძენი?

ღა: ზუნახომ ლ ხა, გინია, თაოქქ ხა; მოართუა მას სხუაღა ხუთი ჭანქარი [შათიყ თქ ხა ზინე კანკარ] (შათქ, 1A, 20); უფროსლა სუთთი იქმენბის [ქქ სათასქ ქოიქქქინ ქხქ] (შათქ, 1A, 24); ვიდრე იგი შორსლა იყო [შქნჯ გინ ზნაოყინ ღე] (ჯოჯ, ძნ, 20); ვიდრე იყოლა ვალილვას [შქნჯ ღინ ქ ჴოქქნა] (ჯოჯ, 1A, 6);

მებრ: ლიქქნ, გნაქ დავუავიწყდა მეგრ, თუ ქუეყანისა, ზედა ვართ [შათავანე გნაქ, ქხ სერქქ ქო ხნე] (ქანე, მანბანქ.); მათაყხაყან გორბაქომ ლ ძქსათქან ზაქსოჯათოქქოჯნხრომ, ვითარმე წიგნი იცის ამან, რამეთუ უსწავიგის მეგრ არა [ღქარე გეჩქრ გქოთ სა, გქ ოასქ გნა- სქჲ] (მოძ. ლ, 15 C);

სამე: მკა თრბან, ორბნუ აწ უკუე თავისუფალ სამე არიან შეილ- ნი [მკა თრბან აყათ ხნ ირქქნ] (შათქ, ძქ, 26); პირი სამე ცისა იცით გამოცდალ [არე გერბათ სერქქ კარქჲ დნსქ] (შათქ, ძქ, 3); აჰ, ვითარ სამე უყუარდა იგი [შხაქჲ ირქაქ სერქრ გნა] (მოძ. ძნ, 36);

ძი: ქხ. ლი, ჯე: სხინავს-ძი მღვძავს [ქუნაბ ლ ქხ არქონ] (ქარე მანბქ.); ისუნენ, იფქლისა-ძი არს ანუ ქრთილისა [ჯათთომ ლ გორხს ლ ქხ გარო (ქაროქსთი)];

გამოვიდეს ხილვად, რა-ძი არს, რომელ-იგი იქმნა [ნქინ თხანსქ გინჯ ჯგე ორ გორბეგან] (შარქ, ნ, 14); აცადეთ, ვიხილოთ, მო-ძი- ვიდეს ელია განრინებად მავისა [ქოქ თხვოდე სქქ ფაქ ნეჩა ძიქსქ]

ყკა] (შათქ, 1A, 49 C); ვინ-ძი იყოს უდიდეს შორის მათსა [ქქ ი არეღე მბ ჯგე ქ ნიგონს] (ჯოჯ, ზ, 46); განივღებდეს მას ზედა წილ- სა, ვინ-ძი რა-ა აღილოს [არქსაქ ყინაყა ქ ყინაქ ქქ ი გინჯ თან- ვო] (შათქ, ძნ, 24);

უბე: შათავქლ ლ უბავე-იე [ქოქ] უბე მოკლეს [ქოქ მანსქ] (ქარე ნოჯ.);

თ: მკა მანახიქრ ზარეგომ ლ ორქქქ ადგაქქ ქოიქქ; მან მაც- თრბან თქუა, ვიდრე ცოცხალა იყო, ვითარმეღ შექდგომად სამისა ღლი- სა აღვდგო [შოიბრეგოქქნ თქნ სასქ მქნ კეოქანს ღე, ქქ ქა ხრეგ თარე ჯანბნ] (შათქ, 1A, 63); მრავალი იტყოდესკა, ვითარ- მელ მოკლათ [ქარეგ თქ აახქ ქქ მანია] (შარქ, ზ, 26 C); მო- ვინმე-უწდეს მას ყამსა შინა საღუქქეველნი, რომელნი აცილობენ, ვითარ- მელ აღდგომაჲ არა არსო [შათავსოქ იმანე ქ საყოქსიგინ, ირე ზოქსოაქ ღქნ ჯქნსქ კაროქსან] (ჯოჯ, 1A, 27); ესერ მრქუა, ვითარ- მელ: განმითრეე მე, რამეთუ შესაწირავი უყოფის ნათესავთა ჩემთო და კაცი მოუღლინებეს მამთა ჩემთო, რაათა მივიდეთ. აწ, თუ მიბოვინეს მაღლი წინაშე შენსა, მივიდეთ და ვიხილენ მამნი ჩემნიო [მსქ არბა- კნა გქ გქ ორ ლ გხეჩნ მქოქ ქ ჴაგაქქნ, ხა ყათოქრეგენ ყი- ხეგოქქ ქმ, ხა არე სქქ გოქ ზორა თაოქქ აჯაე გეგ ქრქოყ თ- ხეე გეგოქქ ქმ] (მ. ზაყ. 1, 29);

მცა: მკა მანახიქრ გორბაქომ ლ თანამახკან ხეანსიქ კოიქქ ზას ხა თრბანაქომ ლ ვინსოქქოჯნ ჯამ ჯგე, უკუეთუ სულოთა ცხოვ- ელ არს იგი, ცოცხალმცა ხართ შენცა და ივცა; [ქქ ხა ზიოქ იგე ლ, კხნაგინ ხე ლ გო, ლ ზა] (ქარე ნოჯ.); (პილატე) მოითხოვა წყა- ლი და დაიბანა ჳელნი და თქუა: უბრალომცა ვარ მე სისხლისაგან მა- ვისისა! [(წიყათოიქ) ათსო ჯორე ჯოგ გინთ თაოქქ ძიოქქქანსნ ლ სასქ, გნაქ ხმ ხა კარხს თრეოქქ აქოქქქ] (შათქ, 1A, 24); ჰვიანმცა უკუნისამელ [ჯოქქოქან ხს], მრავალმცა არიან წელნი ცხოვრ- ებისა მისისანი [ქარეგ ხნ ზრა ჯანსქ თარქხრე] ლ თქნ;

მცა მანახიქრ ზარანჯოთასკან ზაოქქქოჯნ მათს თხ'ს § 232:

I ք Գործել [և գնում եմ] Մեն Գործեալ	Խըն Գործելու	ժպըն Գործելու
II « Գործել	« Գործելու	« Գործելու
III « Գործեալ զար	« Գործեալ զար	« Գործեալ զար

243. Ուղիղ խնդիրն 1-ին և 2-րդ դեմքի բայանների հետ, *Ինչպես տալից*, թե և Մեն *գերանունները՝ մի կողմից*, և իսկ և ժպըն-ը՝ *մյուս կողմից*, միևնույն ձևն ունեն անվանական և տրական հոլովներում, որոնք ուղիղ խնդրի հոլովներն են: Հետևաբար, որ բայախմբով էլ դրված լինի անցողական բայը, նշված գերանունները միշտ նույն ձևով ներկայացված կլինեն:

Բայախումբ

I ք մոմկլազ մըլեբարեթա [թախիլը սպանում է ինձ], Մեն մոգլազ մըլեբարեթա, Խըն մոգլազ (մոմկլազ) մըլեբարեթա, ժպըն մոգլազ մըլեբարեթա:

II ք մոմկլա մըլեբարեթաման, Մեն մոգլա մըլեբարեթաման, Խըն մոգլա (մոմկլա) մըլեբարեթաման, ժպըն մոգլա մըլեբարեթաման:

III ք մոգլազ մըլեբարեթան, Մեն մոգլազ մըլեբարեթան, Խըն մոգլազ մըլեբարեթան, ժպըն մոգլազ մըլեբարեթան:

244. Անուղղակի խնդիրը 1-ին և 2-րդ դեմքի բայանների հետ:

Անուղղակի խնդրի հոլովը տրականն է: Քանի որ 1-ին և 2-րդ դեմքի գերանունները նույն ձևն ունեն այս հոլովում, ինչ անվանական և պատմողական հոլովներում, այդ պատճառով խնդիրն էլ նույնն է. **Մե, Մեն, Խըն, ժպըն: Օր.**՝ Մե մոմկլեմ մամա իմի Գրեցա, Մե մոմկլա մամաման իմման Գրեցի: Մեն մոգլեմ մամա Մենի Գրեցա, Մեն մոգլա մամաման Մենման Գրեցի: Խըն մոգլեմ (մոմկլեմ) մամա իսկ Մենի Գրեցա, Խըն մոգլա մամաման իսկ Մենման Գրեցի: ժպըն մոգլեմ մամաման ժպընման Գրեցի:

Այստեղից երևում է, որ թե, Մեն, Խըն, ժպըն անձնական գերանունները, ինչ իմաստով էլ դրված լինեն (հնթակալի, ուղիղ խնդրի, թե անուղղակի խնդրի) ամենուր միևնույն ձևով ներկայացված կլինեն: Այլ կերպ սասմ, թե, Մեն, Խըն, ժպըն գերանունները նախադասության մեջ կարող են լինել և հնթակա, և ուղիղ խնդրի, և՛ թե անուղղակի խնդրի՝ նպատակ բայի որ դեմքի հետ են նրանք դրված—հնթակալական, ուղիղ թե անուղղակի խնդրալին:

245. Ենթական անցողական բայի 3-րդ դեմքի հետ: Անցողական բայի 3-րդ դեմքի ձևերի հետ դրված ենթական հոլովափոխ է. 1-ին

ՇԱՐԱՀԱՅԻՆՍԻՒԹՅՈՒՆ

ԵՆԹԱԿԱ ԵՎ ԽՆԿԻՐ

241. Ենթակայի հոլովը: Ենթական կարող է դրվել անվանական, պատմողական կամ տրական հոլովներով: Ին արանցից որով պետք է դրվի, այդ կախված է բայի դեմքից և անցողականությունից:

Գեմքի մասին խոսելիս նկատի ունենք այն բայանքը, որի հետ դրված է ենթական և, ըստ այդմ էլ, այն առաջին, երկրորդ, թե երրորդ դեմքով է: Իսկ անցողականության մասին խոսելիս ուղադրության ենք անում բայի անցողական կամ անանցողական լինելը:

242. Ենթական 1-ին և 2-րդ դեմքերի բայանների հետ:

Բայերի 1-ին և 2-րդ դեմքերի հետ գործածվում են եղակիում թե և Մեն գերանունները, իսկ հոգնակիում՝ Խըն և ժպըն: Այս գերանունները նույն ձևերն ունեն ենթակայի հոլովներում (անվ., պատմ. և տրակ.)-Հետևաբար, ինչպիսին էլ լինի բայը, անցողական թե անանցողական և որ բայախմբի բայաշարքում էլ դրված լինի այն, նշանակություն չունի, համապատասխան գերանունը ներկայացված կլինի միշտ միևնույն ձևով:

Անցողական բայի օրինակ

Բայախումբ

ք մոգլազ [և սպանում եմ]	Մեն մոկլազ [զու սպանում եմ]	Խըն մոգլազ [մենք սպանում ենք]	ժպըն մոկլազ [զուք սպանում եք]
II « մոկլա [և սպանեցի]	« մոկլա [զու սպանեցի]	« մոկլա [մենք սպանեցինք]	« մոկլա [զուք սպանեցիք]
III « մոկլազ [և սպանել եմ]	« մոկլազ [զու սպանել եմ]	« մոկլազ [մենք սպանել ենք]	« մոկլազ [զուք սպանել եք]

გ) *სწავიყვანს ու ანაწიგოვანს რაქიქი რიორ ძმებქ ჩხო ვორ-
ძაბძიქ ანთოვქაქ ჩხერქ ართონჯამანს ზამარ (§ 247):*

ვ) *ძხეჩ ყარაგა ვოცე თაოლ ზამარ. ქორწილი იყო კანას ვალი-
ლეასისა [ჯორანხერ ღჩხ ჩ ხანა ჟაქიქსავიცი] (შიქ. წ. 1):* დაშთა
იესუ ყრმია იერუსალემს [წხაე მჟათა ძანოიქნ ქროსაოქქ] (ჯოქ.
წ. 43): შოვილა მცხეთას [ხქაქ მვეჩხქ]; დაემკვიდრა ტფილისს [ჩამ-
ნაქე მძიქსოქ] & აქნ:

ზ) *ძამანოიქი ყარაგა ვოცე თაოლ ზამარ. პირველსა ეამსა,
[თაოაქნ ძამქნ], შესამესა დღესა [ხერორე ირქ], მეხუთესა თთუესა
[ხეხერორე ამქნ]: წარვიდოდა იესუ დღესა შაბათსა ყანობირისა
[წხაე მჟათა რეკ ართორაქნ ზოგა ჩ ჟარაქოქ] (შათქ. ძწ. 1):
Աკათეკ დღესა შაბათსა-ნ ძამანოიქი ყარაგა & ჩქ ყანობირსა-ნ
ასეჩქ:*

255. *სხთაქან: სხთაქან ზოიქნ იბქ ძქ ჯარე კერათოქიქანხერ-
სა) შოცე & თაქნ აყათანხოქიქან. სახლი შამისა ჩემისა [ჩამ
ზორ თანქ], სისხლი კაცისა [ძაროქ არიანქ], რქაჲ ირმისა [ხეღერ-
თი ხეჯიორქ], მატყლი ცხოვარისა [იქსარქ რორქ] & აქნ:*

რ) *შოცე & თაქნ აქნ ზოიქნ, ირეკ აყათრასაოქაბ & ანთიოქ არ-
თანაკოქაბ ათარქან. სახლი ძელითა [ქაოქს თან], ბეჭედი ოქროსა-
სა [იასქ მათანქ, ხქქქ], საეურქმ ვეცხლისა, სატყველი ტყავისა &
აქნ:*

ვ) *შოცე & თაქნ, მს ჩხეჩეკ ლამ იამე & ლაქამქაბ ანთიოქ არ-
თანაკოქაბ ათარქან: გუნდი მგალობელითა [ხეროიქნერქ ლამქ], კოლ-
ტი ლორთაჲ [ქოიქერქ ზოთ, ხერამქ], აბჯმ თხათა, კრებული კაცთა &
აქნ:*

გ) *შანჯოქ სხთაქანს ზოიქამდჲ ვორძაბქამ & ვანსეილა რაქი ჩხო.
ანუ არა ორი სირი ერთი დანგის ვინსეიდებეს [იქ ათყარქნ ხერს
ნინჯოქეკ ვანჯიქ ძიქო ქანათხეჩქ] (შათქ. ძ. 29):* ვორძაბქამ &
ხერქან ზანს უნებს [ყხოქ & ოქოქ &] & ზამან ზუანსოქიქამქ
რაქიქი ვეყოქამ [ჩხაქიქქ & ხნ. ჰნებაჲს, სწადის, მსურის] & ექსაქიქარ-
აქს არანეკ რაქანოანხერქ ჩხო ვორძაბქიქს. გულსქემა-ყო იესუ, რამ-
ეთუ უნდა კოხვის [წხაე მჟათა ხქქ ლამქნ ვნა ზარეანსქ] (შიქ.
ძ. 2, 19): რთმელსა უნდეს სეხევის შენგან. ნუ გარე-მიიქცევ პირსა
შენსა შიგან [იორ ლამქი ქოჩი ათხოქ ქ დნ] ძქ ვარძოვანხერ ეხერსა
(შათქ. წ. 42): ქორწინების უნებნ [ამოთანაკ ლამქნ] (შ. შათ. წ.
11): არა უნდა კურთხევის [იქ ლამხეკა ვორწინოქიქნ] (შაქ. ძწ. 17):
უკეთუთ ვისმე არა უნდეს ხეჭმის, ნუცალა კამნ! [ჩხ ირ იქნ ლამქიქ
ვორძქ & ხერქქ ძქ] (წ. ჩხს. წ. 11): მისცეს მას ძმარი, ნაელითა

შენგებული, და მი-რამ-ილო, არა უნდა სუმიხ [შათნ ზამ რამეკ ვჩხ
ღუქ ეჩიქ ლათნაკ, ხა ჩერხა ნაკეხეკ, იქ ლამქ რამეკ] (შათქ.
ჩ. 34): უკეთუთ ვისმე ეპისკოპოზობის უნდეს [ჩქქ იქ ლაქიქიქოთ-
ქსანს ვანსეკ] (შ. შათ. წ. 1): ნუცალა თქვენქა ვნებეს წარსლებს
[ჩქქქ & ჯიქ ლამქქ ხერქამქ] (შიქ. 2, 67): *წუგანარაქსა უნდა,
უნდეს & ზამან რაქიქი ჩხო ანთორ ვორძაბქამ & ანქანთარსა ზოი-
ქამძიქ:*

ხ) *სხთაქანს ზოიქამდჲ ანთორ ვორძაბქამ & შინება რაქი ჩხო.
ღმრთისა არა მეშინის [შათოთაქ იქ ხერქქქამ] (ჯოქ. ძ. 4): ვუქო-
ნის ერთს ამის [ხერქქქამ ქ ძოიქოქიქნქ] (შათქ. ჩ. 26): ხერქან
აქნ [რაქ] ვორძაბქამ & -გან ლოქე სხთაქანს ჩხო. ეშინოდა ერისა
მისგან [ხერქქქამ ქ ძოიქოქიქნქ ანთქ] (შათქ. ძ. 7, 5):*

256. *ოიქიქარქან: Այս ზოიქე ძიქან ძიქ ზუანსოქიქან ოჩქ.
ვოცე & თაქნ ვორძიოქიქანს ოქოქიქორე ეხეჩ ირქ ათარქა. წარ-
ვიდა შიხა [ვნაე ეხეჩ ზა, ვნაე ზრა მთ], წარავლინა შათა [ოქარ-
ქე ზრანე მთ], შეწირა უღელისა & აქნ: მიჯუალე ჯიქვლისა და მხავედ,
შე მდებარო [წხა მრეკონქ მთა & ზამანქიქ ზრან, იქ ძოქ] (წაროქ-
ათს):*

257. *ვორძიქან: ა) შოცე & თაქნ ვორძიოქიქანს ლათარქან
ვორძიქე, ძიქიქ. ბმქ იგი დანუქას ცეცხლითა მით უშრეტთა [ქაროქ
აქრხეკ ანქქ ზოქ] (შათქ. წ. 12): კვითა იცემნ თავსა თუსსა [ჟიბ-
ქე ვანბნ ლეკარამქ] (შარქ. წ. 5): ნუცა დანუქათ შარვალიტსა
თქვენსა წინამე ლორთა, ნუცალე დათარგუნონ (რამთა არა დათარგუნონ—
C) ფერქითა მათითა [ჩქ არქანქქ ექარეკარხო ძქრ ათაქი ქიოქე,
ეჩ ძქ თა იან ლიქიქნს ვნთა] (შათქ. წ. 6): სიღდერი სიმონის
შეპურითლ იყო სიცილითა [ქარანქ სქამოქნ ოთხოვარქ ეჩრ-
ამამქ მხბაქ] (ჯოქ. წ. 38): უბანელითა ჯელითა ჰამდეს პურსა [შათ-
ნაქ ძიოქ, აქიქნ & ანუკაქ ოქქნ ზაე] (შარქ. წ. 2): ყოველთა
რომელთა აღიღონ მხვლი, მხვლითაცა წარწყმდენ [ამქნხეკანს ირ
ათრ ათხოვარქ აქოქ ანქანქიქნ] (შათქ. ჩ. 2, 52): რანს ირ თ-იქ
ზოიქანქნს ზათიქიქნ ქი ართანაკოქაბ ვორძიქანსა ზოიქიქ ჰინსეჩქანს,
ათიქარქანს & ირ ვორძაბქიქ ებ-იქ ზოიქანქნ. მხვლულითა და წათებო-
თა [შროქ & რიქ] (შათქ. ჩ. 2, 7):*

բ) *შოცე & თაქნ აქნ ხსოქ, იოსიქეკ ვორე & ვაქიქ ირქ მხეკ
ლამ ასქიქამ & ჩიქ-ორ რან. იესუ შოიქეკა იორღანით [შათო... ვარ-
ძაქ ჩ შიქოვანსქ] (ჯოქ. წ. 1): ჰნია პრომთათ ისმა ტორილისა და
გოღებისა [შარქ ვოქხეკ ქ ზამთა, იქოქანსა & ლოქანს] (შათქ.
წ. 18): მრავალი ერი შეუღლა მას ვალიღეათ და მურიახტეკ [წა-*

259. ზიჯასანი: *Այս հուրը ունի ძիւն մէկ կերտաւիւն, ար-
ասայում է դիւմ, որը կարող է ուղեկցել և որչէնպէ. სადა არს,
სიკუდილო, საწერტელი შენი? სადა არს, ჯოჯობეთო, ძლევია შენი? [Ուր
է մահ, յաղթախին քո. որ է դիւնը, յալիցի քո] (Ա. Կირնի, Ժ, 55):
ამიერითვან, მშანო ჩემო საყუარლონო, მტკიცე იყენით და შეუწყუ-
ველ [Այთანის სერად ქმ ახერქე, ზაათათონ სერად, ანუარტ
კავთ.ქ] (Ա. Կირნի, Ժ, 58):*

*ზიჯასანის ძველ კაროი ე სათსკაყიქი ექიმო არასაჯათი Թ
(55)-ოი, որე დიქიმო է ანონიქე სათ. Թ დიდკავო, დიღ არს სარწ-
მუნობეა ევე შენი [Ով կին, դու, մի՞ ինչ հաստը քո] (Մատթ. Ժ, 28):
ემსგავსე შენ: სამყაროთა ზეცისათა, Թ წმიდაო, თայუანის-ცსკემთ
ჭუპასა მავას დიდებულსა, Թ უხარწნელო! (Փիլիպոս, Բիჭղենძի Զա-
րակնո):*

*Մաներიլուն: ზიჯასანის ქიხარენს ექიმო არასაჯათი Զამარ
ქარქამანსკან ზიჯარბანსხერო კაროი է ხერენს ზანდიქი ზანს ან-
ქანსკანს ზიქიმძხერ, ზათსკაყი, ხქს ანქანს ათაღ კა უხე ზიჯ-
ანსრბუღ, ბერწი ევე, რომელი არა შობღ [Ուրախ լիք, ամու, որ ոչ
մահնէիր] (Գաղատ. Գ, 27): და შენ ბეთლემ, խუყყანა ევე იუდასი
[և դու Բիჭղենძի სერქერ Զიჯայ] (Մատթ. Բ, 6): ნუ საკლველებსა და
მსხუტრბლებსა შემოპწირეველით ჩემდა ორმეოცსა წელსა უღანბნოსა მას
შინა, საბლი ევე ისრაშლისა [Մի թէ զեսու ես պտտորազո մատուցէք
ինձ զամս քաათան յանպատիւն, տոնդ Իարայէի] (Գործք. Կ, 42)
(*თარქერასქ*: სახლო ისრაშლისათ): სული ევე არა-წმიდაა, განველ კაცისა
მაგისგან [է, այգე պիղბ, է მარդიլ აյიქ] (Մარქ. Ե, 8): *Մარქერასქ.*
ულო არა-წმიდაო, განველ მაგის კაცისაგან—C:*

ԳԵՐԱԳՐԱԿԱՆ ԱՍՏԻՄԱՆԻ ԶԵՎԵՐԻ ՌԱԳԱՀՈՒՅԱԿԱՆ ՆՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

260. *Գերագրական ასտիմანის ძხերը (և՛ կարն, և՛ երկար) պահան-
ջում են տրական կամ սხიական ზიქიქი ამონს:*

*ა) Ծրականი օրինակներ. რავეღენ უშვობეს არს კაცი ხაცვობარსა
[Ուրախ ես ատաւել է մարց քան զլիար] (Մատթ. ԺԲ, 12 D):
ვეშვარობტად (პეროდიადა) ლომისა ძუვისა ლეკუბა უფიგლეს არს
(Սին. Զարნու., 210, 22): რაა უსუბუქეს არს განსუენებასა კაცისისა
ამის სიუღლისა ზრუნეთა და შუთითავან (Վարք Զար.): კაცთა ბიღული
ხმენიღლა უფროსს სარწმუნოღ შეპარცბიან (Սին. Զարնու., 33, 12):
აწ რამე უსანტიკეს არს ზღუება (Սին. Զարնու., 220, 29):*

*բ) Սხականի օրինակներ. არა არს მოწაღէ უფროსს მოძღუրის
თუხისა, არცა მონაა უფროსს უფლიხა თუხისა [Ոչ է աշակերտ ատաւել
քան զվարդապետ, և ոչ ծառայ՝ քան զպէր իւր] (Մատթ. Ժ, 24):
რაოდენ უწვობეს არს კაცი ხაცვობარსა [Ուրախ ես ատաւել է մարց
քան զլիար] (Մատթ. ԺԲ, 12 E): უმკობლს არიან ძუძუენი შენი უფ-
როსს ღუნხა [Բարի են ատիք քո քան զդիւնի] (Երգ Երգ. 1)
თხუღიხა უტკობასსა და უსარგებლესსა იტყოდა (Սին. Զարნու., 86,
7): სული უფროსს არს ხაზრდელიხა [Ով ատաւել է քան զկերակուր
(Մատթ. 2, 23): იუსი უკუანასკენელი ხაცვობი უმჭერეს პირველისა
[Խնիքի լիան մուրովիւն չար քան զատաւինն] (Մատթ. Ի, 64):
უმწარესს ნავღიხა პპოვო და უმახულესს ორ-პირისა [Գათնազին ես
զատնիքիս քան զլիւի, և արեալ ատաւել քան զսոր երկարուր] (Աთ. Կ,
4): ცხოველ არს სიტყუად ღმრთისა და მწე და უმკუთვლესს უფ-
როსს ყოვლისა მახუღიხა ორ-პირისა [Կնիզան է քանն Ասათიქ և
აզդიւ և ზათო քան զամենայն սორ երկար] (Երգ. Գ, 12): უპირა-
ღესს მრავლისა ქამისა [Յաւաղ քան զրազում ամս] (Ա. Երգ. 2, 14):
უფროსს ოცისა ლიტრისა (Վարք Զար.) և ხქիქ.): არარაა უმრთ-
ნესი პირველის გიორგვისა (Նուქ. თხეղამ):*

*Հსიღესსას სხიականი გორბამიქიუნ თრასკანს ზამმამთიქამ
გერასქიოი է դათიმო:*

*Գերագրական ასտიմანის ძველ 1-ին և 2-ეე გემქერქი გერანოსხერქ
ყარანვომო է -სა იქერანანე ძხერ. (ჩემსა, შენსა, ჩუენსა, თქუენსა):
მამაა ჩემი უფროსს ჩემსა არს [չայր իմ մի՞ ձ է քան զես] (Յოქ. ԺԳ,
28): აპა ესერა მოვალს უძღოერქს ჩემსა [Գալ զորագიւն քան զես
զին իմ] (Մარქ. Լ, 7): უპირადესს ჩემსა არს [չի լատաղ էր քան զես]
(Յოქ. Լ, 30): უპატონესი შენსა [Գათուսկանազին ես քան զეს
ից] (Ղուկ. ԺԳ, 8): უკუეუო იუსი შენსა უხუց (Վարք Զარ.): *Նուქ*
*իրայქանს և Նას 3-ეე გემქ. გერანოსხერქ იყოღამ. არს სხუად
უსაშინველ-ლა ამისა (Վարք Զარ.): შენ ეცინი յորბიბისა და სიბრძն
შენი უმრუღესს მიხსა არს (Մրաոք Զարնո): უმეირესი იგი უფროსს
მისსა არს (Մատթ. ԺԼ, 11): ეპოვენით უუბადრუქეს მითსა (Մրաოք
Զարնո):-სა იქერանანე მს և պარანვომო Նას գերագրական ასտի-
մանի ძველ თ-օի ზიჯასკიმო ვიქად ირეღ ანონსიქი Զამ ვორბამიქი.
მამაა ჩემი უფროსს ყოველითაბა არს (Յოქ. ԺԲ, 29): ქურთვან აპან
გლახკან უმეტესს ყოველითაბა შეწირა [Արին այն այգաւ ասէր այլ
քան զամենայն] (Ղուկ. ԻԼ, 3): და კუილაღ წარავღინა სხუანი მონა-
ნი, უმრავლესნი პირველითა [Իարბաղ ատաւեսց ալ ծառայս քա-
ղամս քան զատաւինն] (Մատթ. ԻԼ, 36): იქმენ უქუემოეს ყოველითა**

კაცობა (მრავალსაზრისად); უკვეთილ ამას ხოლო ცხოვრებასა ქრისტესს-
სა მისად ვართ, უსაწყალობელშს ყოველთა კაცობასა ვართ [ნმქ აკთა
სწიგნი მქან ქათახელ ხმდ. ხ. ჳრითათ, იფორმისხ ხმდ. კან ფა-
ძნასაჲს მარტქს] (ს. სერსმ. ძმ. 19);

ՀԱՍԱԶԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

Համաბայრობჳთունք და მქქ

261. ჩუენ ხ თქუენ ერხანოცნხერე ირჳხა იუქი სინიქრ:

ჩუენ ხ თქუენ ერხანოცნხერე რაქი სხა იჯ მქან ან ერხელთ
ხნ იფუნაქი მქქიო ფობობქო, ხერ ირეს ნწმასკა ხნ ზანუხა ფოქი
(ორხნა) ჩუენ წარველით, თქუენ წარხველით, ჩუენ დავგერეთ, თქუენ
დაწერეთ ხ აქუნ, აქ ზის ან მამანახ, ხერ ანხნ იუქი სინიქრ
ქმათა, ხ ანგიფუქან რაქი 2-ოქ რაქამქერე რაქამხეროქ ე ფობობ-
ქო: მქნაჲს არაგინ დამიდგინა ჩუენ [იჯ იფ ლულო ფმეი ხ მერ, აკთა
(შათქ. 1, 7); სკათეი სწმ ჩუენ რაქი ფიქსარხნ ქნხერ ე, აკთა
ზაქათათობჳთუნქ ერხელთ ანხერ ლათანარ. არაგინ დამიდგინა მე:
სკ ოქნაქ უფალო, მივსუნე ჩუენ, რამეთუ წარვეწყმდებთ [სქრ, ფიქს
ფმეი ფი სერსქმდ (შათქ. 1, 25); სკათეი ხ სწმ ჩუენ რად ფი-
ქსარხნსდ მე-იქ, აკთა ზაქათათობჳთუნქ ლათანა ზანუხა ანხელ.
უფალო, მივსუნე მე, რამეთუ წარვეწყმდებთ: ზმან ოქნაქნერ ხნ. ქრის-
ტემან შემიფუქარან ჩუენ [ჳრითათ სქრხა ფმეი] (სქრ. ს. 2); უკუე-
თუ უარუეთ, მანკა უარ-მეუნეს ჩუენ [ნმქ ირანამდ, ხ ზა აკთა-
ნაქ ფმეი] (ქ მქმქ. 2, 12) ხ აქუნ:

თქუენ ერხანოცნხერე იქათობჳთუნქ, რომელმან თქუენ შეგიწყნარნეს,
მან მე შემიწყნაროს [იქ ირჳთი ფმეი ფი სერსქმდ] (შათქ. ძ. 40);
რომელმან თქუენ შეუტაცვეყნეს, მან მე შეუტაც-
მეცოს [იქ ფმეი
ანარქ, ფი ანარქ] (ლქ. ძ. 18); არა ვიცნი თქუენ [იქ ფმეი
ფმეი] (შათქ. 18, 12); ვიცი რაქი მათქოქოქ ი ზანაქანახან ძმ
ქი ვაოენეს თქუენ მძინარენი [ჳთანქე ფმეი ხ კონ] (შარქ. ძ. 36);
მე შეგიფუქარენ თქუენ [სქრხე ხ ფმეი] (მქ. ძ. 34) ხ აქუნ:

262. სწიგნი 6-ოქ მიქამსქოქ: 6-ოქ იფუნაქიოქ ფოქობ ანხურ
(ნწმასკა ლამ იუქი სინიქრ) ზამამაქნომ დ რაქი სხა ირთ მქქ, ხს
ე-ოქ იფუნაქიოქ ათქორარ იჯ შენ შემჳსხრენ თაგნი ვეშაბათნი
წყალოთა შინა [ჳთ სორთაქნერ ფოქოქი ქიჯათაფ ხ ქიჯოქ ზორქ]
(შარქ. 2, 13), რაქი ზოქს სიქომ ლა ზას' შენ შემჳსხრენ თაგნი
ვეშაბათნი მის [ჳთ ქერხერ ფოქოქი ქიჯათქნ (შარქ. 2, 14); სკ-

ანქ იჯაროქან არძანქ ზას ან, ირ ირქიქ ირქიქი სხ
ათაქნერ ფმეიოქ ზამამაქნომ დ რათ მქქ (თაგნი ვეშაბათნი), ხს
ხრქიქი ფმეიოქ იჯ (თაგნი ვეშაბათნი მის):

263. ხელი ლამ აქი ანოცნხერ ირჳხა იუქი სინიქრ: ხწმ მქათორ-
ქი ზაქათათობჳთუნქ მხე ლა ანქანახან ზოქოქ ფოქობ ხრთ (ლამ
აქიქ) იუქი სინიქრ, რაქი ანუხა ზამამაქნომ სრანე სხ, ხრქიჯნ
6-ოქ იფუნაქიქ ფმეიოქ მსქ ანქან სხ. ზუნან შეჯლის მწერალო და
ამბოლო აღერ წარმგზავნენ [იქ სწიგნი ფორმასკან ფოქი ხ ელქოქი
ფოქოქი არბასქიქ] (სქრ. 9, 13); წართყვენა იესუ ჳეტრე და იაკობ
და მძამ მისი [სწიგნი მრათა ფშკორთი ხ ეშაქორთი ხ ეშაქანსქა
ფმეიოქ სორ] (შათქ. ძ. 1);

264. მთადნა სკთი, ჩაქი. ლამაქანხი:
მიხედვა რაქი სხა იუქი სინიქრ ექ ფოქობ, რაქი სრთ 2-ოქ რ-
ქამქერ რაქამხერ ხერხან ქ სრათ ხნ ხრთომ იუქი სინიქრ ფოქი,
ხს ათ ან რანქი ქიქათქანს ზ, მს იაქნ რაქი ზნაქოქი ეჯნომ
იფუნაქი მქქომ ოხსეიქ დ აქიქ სინიქრ (თაგნი?); ეურთხველ არს
უფალი დებრთი ისრაშლისა, რამეთუ მიხედნა (მომხვდა-DE) და ეთ
ქნადა ეთისა თვისისა [ორხნაქ აქერ მათამაქ სერაქიქ, ფი რაქი
მხე' ხ სრარ ფიქსქიქნი მთქოქიქან ხრთ] (ლქ. ს. 68 C); ზმან
რაქამხერე ხნ ზას ვანიცინა ხ უხეტნა:

265. ე-ოქ მიგნასქოქ ფოქობ ანოცნხერე ხრთ ხერსკა:
ე-ოქ იფუნაქიოქ ფოქობ ნწმასკაქი სხ რაქი რათ მქქი თქორარ
ქი ზამამაქნომ. მწუღებთ მღერითა მთქმლურდა: აპა ესერა ვუნდებ
მთქოქს ქვეყნით შორით [ჳთსერ ფან ქერქიქ ზოქათანქ] (სქრ. 9
16 ოქი); რუქუქ სახლქ არა ვიღეს კმაღ და სუმაღ? [ნმქ თონა
იჯ ოხსეიქ ოხსეიქ ხ რამქიქ] (ს. სერსქ. ძმ. 22); სადაცა ოქს
მძორი, მუნცა ჳეტრბეს ორბევი [მქ ირ ქენ ქეგ, ანქი მთქოქიქ
არბასქ] (შათქ. 1, 28); ქსეღხნ ზაქათათობჳთუნქ მხე ორბევი-
ე-ოქ იფუნაქი ზ, ხსქ ჳეტრბეს რაქი' სკთიქ (მქრბეს-ქანაქაქი,
რაქი მერ 2-ოქ აფანსქ) (ს. ორბე-
ვიქს ხ სწმ ფოქობ ქნხერ 6-ოქ იფუნა-
ქიქი, რაქი ზამამაქნერ სრთ სხა რათ მქქი ხ ზაქათათობჳთუნქ
ორხნარ ზანუხა ოხსეიქ' სადაცა ოქს მძორი, მუნცა ჳეტრბეს ორბევი:

266. ე-ოქ მიგნასქოქ ფოქობ იუქი სინიქრ ექ ლაროქ ზამამაქნქ
რაქი სხა რათ მქქი ოქნასქისქ მწუღებთ შემჳსრა და ფარენი მათი
დაწუქა ეცხლთათა [მთქოქანი ქერხე, ფქნა სორთათქანი ხ ფოქ-
ოქი არბასქიქ] (შარქ. მს. 10); ᳂ვეწოქოქ შენცა ჳეტრბეი და
ვეცებთ [ქიქ მათოქიქ ფოქორათი ხ ზოქათქ] (შარქ. 48, 15); მოც-

გუარს მას ეშმაკეულები მრავალი [შათოცხნ ათ ზა ვიანაჲრა რა-
კომ] (შათქ. Ը, 16): წარმოიღეთ ჰორლები და შთაიციეთ ჯაჭუები
თქუენი [Առէք լառաջ գիցեղարունս, գիցեղարոք գորան անք] (Երև. ԻԶ, 4): Այտեղ ևի՛ն
ჰორლები և ჯაჭუები რասხը ნ-ով հიჭნակով
ვიქამ ცხსին, აպა ნაխთავათაქმჯու სկადქեր հსიკლე კիրაქ წარ-
მოიხუნეთ ჰოროლია და შთაიციუნა ჯაჭუნი თქუენნი:

267. ირუკუელ ებ-იქ მიգნალქით: ირუკუაქ ჰონსეხაქიქ იქამ
ებ-იქ հიჭნაკიქ ვიქამ ანთხը, ირუკუქ հნა რთა ქქი չի համաქ-
ნიამ ანխარ նრანից⁶ այ ირუკუქը հասიხნაჯაქն է. ի՛ն վարու: Իრ-
նանիქ⁷ სულეები იგი უլეეთერი [Այ չարս] (Փորք, ԺԺ, 13): ტბები
ვეთილი (Փորք, ԻԺ, 71): მამებსა არა მცირედსა [Յարանց ոչ սակոք] (Փորք, ԺԷ, 12): მოსრა ეენაჭები მთი [Ենար զալիս... նոցա] (Մագ. ԶԲ, 33): მშულღები ძლეოთთა: მთავრედ ქალაქისა [Մարք. Գառու-
տարոք քաղաքին] (Փորք, ԻԵ, 23): მისცა მათ სოფლები წარმართთა
[Ին նոցա գառուսა նիჭնանաց] (Մագ. ԶԲ, 44): რემაკები აქლმეთა
[Երամոք սդատց] (Նախ Կ, 6): ნათესავენი ისრაელისა [Ջաղե
Իարայէք] (Մագ. ԶԷ, 35): სტეაღა ნაევი, რომელი იყու მის თანა
[Ջալլ եւս նասն որ էին ընդ նոս] (Մარք. Գ, 36) և այլն: ლაქადეხ
ნანუქვიამ է նას հამამაღուთქուն რთა ქქի. შთაღვა მით შინა თუ-
აღები პატოსნები [Գրեց նրանց մեջ թանկային սկնք] (Բալოქ. Կ:
ვაეციე ჭრელები [Այնս հყოფოք և սպրակա] (Մნչ. Լ, 35):

268. ებ-იქ მიგნალქი ու րქაქიო რაქერ:

Թქიქ ჭრარ ქიხარქნიოք რაქერ են შთავღებ-ն [ჩიլეցանե] (ե.ე.) և
შთათებვა [არկանե] | ცხენები და მჭედრები შთასთხია ზღუასა (Շա-
րաք. Ա, 1): Նի՛ն այտեოք ანանხარը ვიქამ ცիხին ნ-ով հიჭნակով,
რაქერ հითარიսა խնդրի հიჭნაკიქმუნ ვოչիլ և ნახთայათაქმუნ
հონსხար հსიკლე ასაქერ ცხენნი და მჭედარნი შთასთხინა ზღუასა: Այ
ორխანիქ⁸ დასხენ მძორები მონათა შენტთა [Արկին գիჭათնա մաս-
ից քոչ] (Մագ. ԶԼ, 3) (დასხენ և ոչ⁹ აღდექ, զանի որ მძორები-
ն հიჭნակի թქიქ է): ვანსბა სულეები იგი უլეეთერი [Ենանց դայան րան-
ի] (Մათթ. Ը, 16): Բնქიქამ օրქნაქներից կրեომ է, որ ებ-იქ հიჭ-
ნակიქ ვიქამ ანქანს հსი (თეղի խնդրი հსი) թქიქ ქიხარქნიოք
այն რაქნ է ვიქომ, ირ ნათիրოქ է հიჭნակի թქի հამარ:

269. ჰაქაქანსკან ანიონს ირქინ ხერაკა և რაქ: ირქინ ხნქակა
ვირბამიქ ანქანს հსი რაქը ზამას ვიქომ է հიჭნაკიქ թქიქ. რაქამს
უլეე იხილეს იგი ერმან მან, შეშფოთონეს ფრიალ [Երբ արկնს սხიսով
նրան ժողովուրդն սասարի քնիქից] (Մին. Զարնთ. 250, 26): და-
გუეხნებსე იქედ ზედა ერი მრავალი სარქინოზთა [Հարձակից մեղ վրա

սարակჩინიხների რაქომ ვირք (Մին. Զարնთ. 267, 11) დაღა-ցეց
ვირღელმან სიბრველემან [Աղագիչին ամենան քաղսիქსამ] (Հակ. ԻԲ, 18): სსტიკალ მძრძოლეს მას სარქინოზთა ერი [Մարակჩინიხների
ვირքը սասակոქსამ Կიլից նրա զն] (Հარ):

Միქამანსակ, ასაქარ, պხოք է իქანս, որ ზაქარქანს ან-
ქանს հსი სიქარქანს է նას სეიქի թქიქ ვიქამ რაქამს: Իრქინს,
მიხღვედა მას ერი მრავალი [Երթային գնտ նորս ժողովուրդք քա-
ղսამ] (Մათթ. Գ, 25): Մի կოქმიქ იხნხը. ვირღელმან ერმან იხილეს
იგი [Այլ ժողովուրդը սხიսով նրան] (Մარք. Թ, 15), իսქ იქოთა կոქ-
მიქ¹⁰ იხილა იგი ერმან მან [Ճსաով նրան ժողովուրդն] (Մარք. Զ, 33):
Թქიქ ჭრარ ქიხარქნიოք რაქերიქ ზაქარქანს ანიონსიხრის հსი ვი-
რბამიქამ է այն, ირ ნათիրოქ է հიჭნակի թქინ: Ընդ იქომ აქ-
ნიონს և, ზაქარქანს ანიონს ნახთայათაქმუნ մեջ ենქակა և, ի՛ն
თეղի სეიქერ. დახնდა ერი იგი ქამალ და სუმედ და აღღვეს სიმღერად
[Նստու ժողովուրդն ուսել և ըմպել և չարխան ի խաղա] (Ա Կորնթ. Ժ, 7): ვანსბა ერი იგი ტამბახან [Ենանց գծողովուրդն ի տանար]:

270. Աნიონ¹¹ იღղაქანով, რაქერ მიგნალქი:

ნ-ով հიჭნაკიქ ვიქამ ხնქმალს ირუკუქն ու რაქი հნა հამ-
ამანომ է რთა ქქი. օრ¹² ძმანი ჩენნი არიან აქა [Իმ կերպարներ այս-
սեղ են] | ძმანი ჩენნი აღღვეს და წარვიღეს. [Իმ կերպարներ կրտս
գիւն] | ძმანი ჩენნი ამას იქმოლეს [Իმ կերպարներ այս էին ამით] և այլն:
Մակანს მիქამანსակ պասანომ է, կერ ანიონს იღղაქანიოք ვიქამ
ცნի, իსქ რაქը¹³ հიჭნაკიქ: Մրա լაქავაქინ օრქინს է գხերქ բნաქ-
გოქმქուն սაղմատ¹⁴: ერბნი წარმართთანი ოქროსანი და ვეცელოსა-
ნი, ქმნულნი չըლთა კაკთან: Յირ აღდეს და არა იტყუან: თულა ახեն
და არა ხეღენ: քურ ახեն¹⁵ და არა ესმის, ცვიոր ახեն¹⁶ და არა იցნოსენ:
չըლ ახեն¹⁷ და არა იქმან, ფერչ ახեն¹⁸ და არა უღენան: არცაღა ვმოծენ
ვირჭვითა მათითა [Կուք նիჭնանաց օսիլ ևս արտաქ և, ձնուղորք
նს იրուց: Ժողովուրդն: Բնարն օնին¹⁹ և ոչ խօսին, աչ օնին²⁰ և ոչ
սხսանեն: Ապաղս օնին²¹ և ոչ լան, անչ օնին²² և ոչ հითთին:
Ջնս օնին²³ և ոչ շօჯաին²⁴, օսս օնին²⁵ և ոչ գնան. և ոչ ვոլ բար-
բառ ի կոլորսა նոց] (Մագ. ԶԺԲ, 12—15, Կაլիქ. իմք. 4—7):

Այտեղ აღგ-ღ և ასბენ-ը թქიქ ჭრარ ქიხარქნიოք რაქერ են,
იროք ართანაქომ են აქუს რაქი նჯანხოქმონს: Մარքე მსქ
რქრან օნი և ვրა ზამარ էլ აღდეს է ვირბამიქამ, իსქ մწყածնների
ზამარ ახեն²⁶ է, և ანգომ «ქქին» ზამარ, საქარნ ცვიბო-ն [ქիქიქ]
այտեղ ვოչ, և ათქინ ანჯერ, ჩნჯეს օნი. 616, ირ հიჭნაკიქ թქიქ
օკտავորბიქინ ნჯანხოქამ է նას օნჯեր 616: 617: 618: Այտեղ թქარქ-

პარქ¹ ხ პარხ დანბოვ ართხ ჰეროქ ნანს ვერარხ, & მარე ვარ¹ ხ ვარ დანბოვ ართხ ჰეროქ ნანს ვერარხ] (წათქ. ძრ, 35):

ჩერქაბ წახაჯაათიქჲან მხე კეთილი-ან & ბოროტი-ან ვირბაბ-ქაბ სნ ქს ვიკასანს & ქს ამბასანს ზუანასოქქჲამჲ: ერეს ამბასან კეთილი-ან & ბოროტი-ან ნახირეკამ სნ არიჯაქს: სიქ ირწინანსერ ახალი & ძველი რახხრეჲ. არავინ დადგის სადგემლი ახალი უმერმეველი სამოსელსა ძუელსა [იქ იქ არქანს ჯაყერო ანქაქს ხ ქერაქ წაყსოქ ბორბოქ] (წათქ. მ, 16), არცა შთაასხიან ლენოა ახალი თხი-ერთა ძუელთა, რაჲთა არა ვინმეწუქს თხიერნი ივი ლენომან ახალმან, არამედ შთაასხიან ლენოა ახალი თხიერთა ახალთა [სე იქ არქანსნ ვჩნხ ნორ ხ თქია სჩხი. აყაქ ქს იქ თქიქნ აყათაქს, სე ვჩნხნ სწოი სე თქიქნ ხორჩიქს. აქ არქანსნ ვჩნხ ნორ ხ თქია ნორ] (წათქ. მ, 17): სქათხ ირეჯიქ მქოთ ნაჯიერეკამ & [ირიჯაქს], სოქს ართანაოქქჲანერ ჰერქოქ & შარქოქს (წ, 22) & ლიკასნ (ს, 37—38) აქითარანხეროკამ, რაჲე ლიქანსხ აქითარანოკამ ენქქერქოკამ & ყოველმან კაცმან კეთილი ლენოა პირველიად წამოდგის [ქანსანს მარე ვანოქ ვჩნხ კათაჯაქოქს აყათქ] (წიქ. წ, 10): სქაყსინ & ნან ავაინ სუამნ ძუელსა ლენოსა [იქ იქ დიქ ვჩნხ (ვჩნხ)] (ლიკ. წ, 39), ერახე ირეჯიქ ნახირეკამ & ირეჯაქს: სიქ ირწინანსერ ახალი ამბასანოქ. შომღურებჲა ახალი, სამარქ ახალი, სიღლაეი ახალი, ასქაქს მქამამანასქ¹ ახალსა სამარქსა, სისხლი ჩემი ახლისა აღთქუ-მისაჲ:

ჩერქაბ ირწინანსერქე ანწნაოქ & იქ სქითარანს ქეკქომ ირ-ეჯი-ირიჯაქს ნარეკამ მხბაოქს ვერაჯანხეკამ სნ აქს ვსეკერდ, ხერ ირეჯიქ ნაჯიერეკამ & ირეჯაქს:

სიქ ნოჯარბანსხეროკამ, ჩეკაქსერ სნ ნოჯანსქს, ხქათაქსოქ სერ-ქსხევი & ლარი სჭიქსხევი ქაკაოქქანსხერ, ვრიქოქსერ აქს ხხრეკ & აყა ნოჯარბანსხეროკამ ირეჯიქს ნახირეკამერ სქს იქ ვერაჯანხეკამ, აყა ხო & ქ მანოკ ვერონ ვერაჯაათიქსხე: სქათხე ნანქიქოქ & ჩეკასნ ცრემლითა მწარითა [არეკანოქ ვანს], აქსოქს & სქ მწარითა ცრემლი-თა [ვანს არეკანოქ] (წოქ.), ლუაწლსა დიდსა & დიდსა ლუაწლსა (წოქ.), დიდითა დიდებოთა & სარქმუნოებოთა დიდითა (სქათ.), შეუნი-ერი მონასტერის & მონასტერი შეუნიერი (ვარეკ ლიქ & სქქს.), ქალაქსა მას დიდსა & დიდსა მას ქალაქსა (ჯარო):

274. შქალსან სნიონ¹ ირეჯიქ: წანასქასანს ქქალსანერ ვარა-ნოჯარბანს აქსოქს ვერეკამ &, ჩეკასნ ამბასან ანოქსერ. აქს ლამა-დაქანოკამ & ანქანს ნსო სეკსქს ქქალსან. სანმხბ თოჯხა ვანსა (ჯარო): ხე-თო პური ლა ორო თეგბე, ასე დრბაქანი, ასე ცხოვაიო [ნარქერ იქნარ]

(წათქ. ძრ, 11): ვქუსი წელი ცხესსა მას აღსარულსა (წოქ.); ვითარ იქმნა იგი ათას წლის (წანსქქ.); ვითარცა იყო იონა მუცელსა ვეშაპისას-სამ დღე და სამ ლამე & აქს:

სქს ირეჯაქ ანოქსერ ნ-ოქ ნოჯანსქს ქქალსან. ქქალსან ანოქსერ & ხეკქის ნოჯანსქს ქქალსან. შეგმობხუნს მას ორნი კაცი [წათანახუნს ზოთ ვერანარეკ ხერს] (წათქ. წ, 28): მევობარო, მევასხერ მუ სანნი პურნი [წარქსხერ, ათერ ქნბ ქიხს ხერს ხანასოქ] (წოქ. ძმ, 5):

ჩიქ ქერაქსეროკამ & თხიქს, აყაქ რასასქასანს ქქალსანერ ვჩნხ მქე-თაოქს ნახირეკამ & ირეჯაქს. ექუნსა პირველიად მარბამს მავდანელ-სა, რომლისეკამ ვანსარულ იყო შუდი ვეშაქი [ქრესხევა შარქამო მარე-ვანახუნსოქ, კომქ ნანსოქ & ვჩნხ ვანს] (წარქ. ძრ. 9): მარბამ, რომელსა ერქუა მავდანელი, რომლისეკამ ვანსარულ იყუნს შუდნი ვეშაქნი [შარქამ, იქ ხიქერ მავდანახუნს, კომქ ხიქს ვანს სქსოქ &] (წოქ. წ, 2), ათარქსოქ ვეშაქნი შედნი—D:

275. ჰერანონ¹ ირეჯიქ: შათასქანს ვერანოქსერ (ჩემი, შენი, მი-სი, ჩუენი, თქუენი, მათი, თუხი) ათქიერეკარ ნაჯიერეკამ & ირეჯაქს. მამა ჩემი, დედა შენი, სახლი მისი, პური ჩუენი, ქალაქი თქუენი, ვენა-ქი მათი, ასული თუხი & აქს:

ყოველი-ან [იქ, ამსანსან] ნახირეკამ & ირეჯაქს. ყოველი ერს, ყოველი სიტყუაჲ, ყოველმან ხემან & აქს: მამანასქს ვარაჯო ართ-ნაქასქს ყოველი-ან ნაჯიერეკამ & ირეჯაქს. დღე ყოველ [ამრიქე იქ] ლამე ყოველ [ამრიქე ვჩნხერქ]

276. ჴოქასან სნიონ¹ ირეჯიქ: ირასნ ირეჯიქ ვირბაბქამ ვიკასანს ანოქსერ ვერქამ & ანთასქანს ნიქოქიქ: იქ ხაროქ & ს¹ ნახირეკს ს¹ ქს ნაჯიერეკ ირეჯაქს: სქს აქს ნაჯიერეკ &, აყაქ ლამამანქითამ & ჩიქ ირეჯაქს ნსო დოთ მანასქს & ქქიქ, იქს წანასანქოქ ს¹ ათავიქს & ხერქ-ნასქს ნიქოქიქ¹ ასო.—იოქასანს, ასო.—ანქანსქასანს, ასო.—აყათო-ერასანს & აქს: ლოთ აქამ & ლანსხ¹ მღოვჯსა მარცხული [მანასქიქ ნათს]¹ (წარქ. წ, 3), ირეჯიქ ნახირეკამ & ირეჯაქს & მარცხული მღოვჯსა [ვანს მანასქიქ] (წათქ. ძმ, 20, ირეჯიქ ნაჯიერეკამ & ირეჯაქს & ლამამანქითამ & ნოჯანს ნიქოქიქ): აქითარანს ქეკქომ მხბაოქს ვერაჯანხეკამ სნ აქს ვსეკერდ, ხერ ირეჯიქ ნაჯიერეკამ & ირეჯაქს: წინამუ სპარსთა მეფისა (წოქ., ირეჯიქ ნახირეკამ &), იქმნა მეფისეკან სპარსთასა (წოქ., ირეჯიქ ნაჯიერეკამ &), ქართლისა მთავარნი (სქათ), მთავარნი ქართლისანი (სქათ):

* ლამაყათათიქანსხუნსხე. ნამარ ნახჩხერდ ვქს: ხერ (ძან. ქარქ.).

არარ ხე ძხიხაყ გავა ხამ [*მთქ.* 10, 11]; ყოველი წული რომელი შეენ ეზრავლთა, მღინარესა შთასთხვედით | *ჴამინაჲს არი ირ ძნაჲსიქს ზერაქციოთ ქ ეზა ენხიჯქქ* [*ბქც.* 11, 22];

285. *სკლკაჲ ჲადმირჲან რაქს* *ხ ზნახე მხო ირქოჲ ანქან მორქლ:*

*ხქს აქლკაჲ ჲაქარაქათქციონხხრომ ანქან ჲნა ირქამ ქ ზრქო ჲამ აქლქი რაქრ, ირინე თარქრ ჲადმირქან ხხ, ათჲა ანთხე ჲორქლახან ათოქოქ აქ რაქი ჲნა ქ ჲამბაქანოჲ, ირს აქლქი მთო ქ ჲრქს ორქნაქ. პრცტუნეოდენ და შეძრქუნდენ ყოველნი მტერნი ჲემნი [*ამაჯახეხხ ხ ჲოქოქსეჲს იქოქ ამხნაჲს ქქნაქქქქ*] [*შაქქ. 2, 11*]; პრცტუნეოდენ მტერთა, შეძრქუნდენ მტერნი:*

მტერნი-ჲ აქოთე ჲამბაქანეჲქოქ ქ ჲრქს აქლქი მთო ირქოქოქ რაქი ჲნა (შეძრქუნდენ მტერნი): *ხქს აქე რაქრქი ანეღერე ქოქსხხე, ჲათანაჲს ჲნაქაქქ* (შეძრქუნდენ და პრცტუნეოდენ ყოველთა მტერთა ჲემთა: *ზამა ორქნაქ ქ ჲნოქაქქ*, ყოველი დაბადებული თანა-ქუნესის და თანა-ელმის მოქამდე [*ამხნაჲს თარქამქ ჲნამხხ ხე ჰრქხხე მქჯხე გაქქამ*] [*ჯოქქ. 1, 22*]; *რაქრე თხექოქსეჲს, ჲათანაჲს ჲნოქაქქ*, ყოველსა დაბადებულსა თანა-ელმის და თანა-ქუნესის მოქამდე: იხილა იესუ ერი იგი და შეეწყალენს იგინი [*სხხაქ ექოქოქოქრეჲს*] *ეჲსაგან ქ ნოჲა* [*შოქქ. 10, 36*]; იხილა იგი მამამან და შეეწყალა და მიზბიოლა იგი და დავარდა ქედსა მისსა [*ხნაჲ ენა ჲაქრ ხ ეჲსაეჲ, ქარხა ხე ენქსაეჲ ენე ათე, ანქა ეყარანოქან ნოქა*] [*ჯოქ. 10, 20*];

შეეწყალა-ჲ აქანოქოქ ქ თრქლახან ჲოქოქ (შეეწყალა მას), მიზბიოლა-ჲ ხ დავარდა-ჲ *ანქანაქან* (მიზბიოლა იგი, დავარდა იგი): *შაქქ: შაქქს ხქს აქოთე* მიამან-ჲ *ქ, ათჲა აქნ აქათანოქოქ, ირ ამხნაქათა რაქრ იხილა-ჲ ქ; შქოქოქოქ ჲაქარაქათქქან ჲამაქათათაქან ორქნაქსიქქ ქ ნეტარ არიან, რომელნი-იგი ქრისტქსთჲს იქამენს და დასთხინენ სისხლნი მითნი [*ხრანქს ხხ, ირქ ამანი ჲრქათოქი ექაქეგან ხ ჲეიქეჲს ეარქინხ ჲრქნაჲ*] [*შქნ. ჲაქრთ. 274, 10*];*

დასთხინენ-ე *ჲამბაქანოქოქ ქ აქათანოქლახან ჲოქოქამქოქ ხქქათაქიქი ჲნა*. რომელთა-იგი დასთხინენ:

ხქქამ ჲარე თარქამქოქ ქ ნახ აქნ ექექეჲქი ექა, ჲერ მქლ რაქი ჲნა ეორქამქამ ხხ ჰრქო იოქიქ ჲნეიქქ მქლ ჰეღქქოქ, *ქოქ მქოქოქ* ჲიგნაქქოქ: *რაქნ აქნ ჲნეიქქ ქქოქ ქ ექოქოქ, ირს ამხნაქათან ქ ჲრან: ჲუარს-აქუნს იგი და ძვრის მოქმედნი იგი | ჲანქნ ენა ქ ქაჯ ხე ექარაქოქრეჲს* [*ჯოქ. 10, 33*];

286. *რაქანოქრ ხ იოქიქ ჲნეიქქ: ანეიქლახან რაქი ექარაქაქლახანოქ ირქამ რაქანოქრ ჲამაქათათაქანოქ ქ ჰქოქლახან ქეიქინქქ*

ქნქინქაქქინ (ანოქოქ ექრქაქინ): *ამჲ იოქიქ ჲნეიქქ ქ აქანოქოქ ამქაქანაქან ჲამ თრქლახან ჲოქოქოქ*

ა) *ანქანაქანოქ*. ესრე ჲერ-არს ჲემდა აღზრულეზად ყოველი სო-მართლე [*ქოქაქ ქაქქ ქ მქე ენოქ ეამხნაჲს თრქარქქქინ*] [*შოქქ. 7, 15*]; თრველთ, აღმოილე პირველად დირქ თუქალისაგან შე-ნისა და მაშინ იხილო აღზრულეზად წული თუქალისაგან ძმისა შენისა [*ქეიქოქოქ, ჲან ჲაქ ექერაქე ქაქამქ, ხე ათჲა ჲაქიქი ჲანოქ ექიქე ქაქონქ ჰეიქრ ეოქ*] [*შოქქ. 1, 6*]; ძალ-მიცე დაზრულეზად ტამარი ესე და მესამესა დღესა ილშენებდა [*ქაროქ ხე ეოქქი ეოქანოქს შათოქი, ხე ექრქა ათარქ ექნქ*] [*შოქქ. 10, 61*];

შესისა მივლინებდა სხუა მონა [*ხე ქაქქ მქა ხე ძოქაქ ექქ*] [*ჯოქ. 1, 11*]; ავარაქსა მიცემე შენ დაფულად მქულარი შენი [*ქაქარაქნ ხოქ ექიქ. ქაქეჲთ ექსოქან ეოქ*] [*შქნე. 10, 11*];

ბ) *შრქანოქ*. ეგერა მიძებდა ვალს პეროდე და წარქემვდა ყრმა-სა მავს [*ქანქი ქ ჲნეიქქ ქ ჲერქიქოქი ჲორანანქ ექანოქიქ*] [*შოქქ. 1, 13*]; იწყეს მუსრვად თავსა ქუვილისასა [*ხქ აქან ჲაქ ჲორქქ*] [*შოქქ. 10, 1*]; ხხენად ხობქმენსა სლოქონისსა [*ქქ ხხ ქ ძოქაქ ჰრქქ ქაქ ექამათქქინხ შოქოქიქქ*] [*შოქქ. 10, 42*]; მოვუაქ-ლინა ჲენე უფალმან შემუსრვად მავს [*შოქარაქ ექიქ სქო ათოქიქ ეოქ*] [*შქნე. 10, 13*];

რე ჲოქოქ, იოქიქ ჲნეიქქ ქოქარქს ჲანს ექეიქროქმ ჲაროქ ქ ჲათარქლ ერეოქოქ ირქამ ქრქს სთლახან ჲოქოქოქ. ნუ ჰგონებთ, ვითარ-მელ მოვედ დავხნად შევუღისა [*შქ ჲამარქე ჰქქ ხქქ ეოქანქ ეორქნა*] [*შოქქ. 1, 17*]; (აბრამამ) განყო ქელი მოვებდა მახულისა და დაქვდა მისა თქსისა [*ქეხეჲ ოქრანამ ექონქ*] *ათნოქ ეოქარ ხე ექნოქ ეორქს ჲერ* [*შქნე. 10, 10*];

287. *სწოქლახქ ჲნეიქქრ ანეიქლახან რაქი 3-ე რაქაქამქქ რაქან-მქსიქ მხო:*

სწოქლახქ ჲნეიქქრ აქათანოქ ქ ჲანს ანეიქლახან რაქი 3-ე რაქაქამქქ რაქანმქსიქ მხო. მქვენიცა ველსანი მიმიცემიან მას [*ქეეეჲანს ანაქათოქი ხოქ ნამ*] [*ხრქ. 10, 14*]; მოვიცემის მოშოშოა შენთა სისწყული [*ხთოქ ჰრქიქოქათე ეოქ*] [*შაქქ. 10, 6*];

288. ჲანქაქლახანქ ეორქანოქოქრ: ჲანქაქლახანქ ჲოქოქამ ქ არ-თაქანოქოქთა აქნაქიქ ეორქოქოქოქ, ირ ჲანქაქ ჰრქიქქქი ქ ჰეიქ ანეიქლახან ჲამ აქნაქიქს, ირ თოქერლახან ხე მქუთ აქათანოქ ქ ჲანქაქ ჲერქაქი ჲანქაქლახანქ, ანეიქლახან ანქათარქ ჲანქაქლახანქ *ქ* [*ჲანქაქლახანქ ქანქამქ ხხ ქოქოქ მქქანე: ორქნოქ. არა ვეწო-სა, ძმანო ჲემო საყუარულნო, რაქამს-იგი ვხხილო ეთოქოქოქ და ვეიქო-*

ბგიდით წამებასა წმიდათასა და გვკურნმოთმინებამ იგი მათი და ვიტყოლით ურთიერთას: ნეტარ არიან, რომელი-იგი ქრისტესსუს იწამეს და დასთბინეს სისხლნი მათნი | *მ'ე ზეხე, ხერაქე ჯმ ახრქე, ჯრს ზათქე, ქ მქ* *ს ხარეაქე ვქყარითოქჩანს ერეიე ს აგანჯანათქე ქ ქერო* [*გორიე*] *ზეა, ს ათქე დქმქანს, ხრანქი ხნ ირე ქანს ჳრით-ათი ქქანსან ს სეგქეს ვარქანს ჯრანს* | (*მქ. ნათრთ. 274, 8-9*); *მკათე ესლეთ-ე ჳ-რე ნანათქანს ე, ვეკითხვიდით-ე ს ვიტყოლით-ე' ანეკე ანქათარქ ნანათქანს, ქსქ გვკურნ-ე' ზსქაქ ნანათქანს; მქ იქსანქსერ, რაქამს იტუენ, ბრქნად ალაღის პირი თქნი და წესი განუღინის ენასი თქსსა (*ქარე მანქმ*);* რომელი გარდამრე სქქმ არნ, მას აუწყიან (*ზოქ თსეამ*);

289. *მთარ ქვიღისქი ოღესვიქიონე: ჳქს თსესთრომ თთარ ქვიღისქი ადღესვიქიონე უათ თსეკრომ ე ზანღეს ვაქის, რაქე აქასთღერქსერ მქანს მქ რანქ რნერთე ზმოქ:*

*ღონარანოქიონე: ჳონარსენ ქღქქი აა: რანთ იანქ ს და ჳაე-ქაქი, ს ცა მანსქქი ჳუნანოქქიონ, აქნაქსა ქნჯაქს თთსერსქი ა-ნ: ჳონარსენქე ქარგქანქამ ჳამ რათ ჳონარსენქი ქარგქამ რნაეკრომ ხერქანს ჳანღესვიამ სნე და-ქ ვორქამქანს' მათსქქი ჳუნანოქქიამ, ასქანს მქამქანსაქ ვორქამქამ ჳას ცა მანსქქი: მქაქიქი და-ნ ვრქიამ ე ჳამაქათათქანს რანქე ათაქ: ოქსნაქ უქუეთე და-საბამი იგი წმიდა არს, და თბეცა: უქუეთე ძირი იგი წმიდა არს, და რტონიცა | *სქქ აქიქერ თორე ე, სი ვანვიომან, სი არქათონ, ათქარ თათქნი* | (*ღოქმ. მქ, 16*); ეგრეთცა და ქმარიცა თქსთი ქორცთა ჳედა არა უთად არს | *სოქნაქს სი აქს ჯიონ მარქნიე იქ ქქქ* | (*მქ ჳორქმ. ე, 4*);*

*მაორქარანოქიონ-მაქარანოქიონე: ქელითა ძნს ირიჯაქი ვეკე-ქრომ ჳუნანოქიამ ე ჳორქმ. ქელითა მოსქსითა | *ქ ძნის შოქქსქი* | (*ღათ. მქ, 11*)—*შოქსისქ ჳორქმ:**

ნ ი ვ ა ს ი ა კ ი ბ ი მ ი ნ

ს რ ქ ი ა ჯ ა ს ე	5
ღაქსერს ჳრათორქიქანს ათქქ	7
სხრათორქიონ	10
ქრეც აქორქსერ	10
ღნიქანსერქ ვოთქორქიომე	17
მეღვანოქანს სრქიქსერ	18
ღქმსქანს ჳნიქანსანს სრქიქსერ	21

მ ნ ა მ ა ს ი ბ ი მ ი ნ

მნიღნს	36
ღიქქიამ	36
მრქეკე თსთსერ	31
მხრანსერ	55
მთათმთგომ	68
მთათქაქთქიონ	70
მთაქ	71
სანარქანს ვორქქერ	74
მქმე ს მქქ	74
სქმსქაქანს ვოქქქსერ	76
სხერაქის ვოქქქსერ	82
ქამქანს ს სეანსაქ	86
მქოქ	86
მრქთქიქიონ	87
მრქმსქიქიონ	87
ღანსეღოქიონ	87
მთაქორქ	88
მთაქმანქანს ჳორქქ	91
მეღვანოქანს ს ჳორქმორქიომ	91
მნი	96
სხერქორქანს ანი	96

Կրավորական սեռ	96
Շարժան կրավորական	98
Պայտն կրավորական	101
Չեզոք սեռ	103
Դարձույթյուն	103
Խեղափոխում	109
Ներգործական սեռ	109
Քեմա	109
Անական	115
Կրավորական սեռ	139
Շարժան կրավորական	139
Նախածանցավոր կրավորական	139
Վերջածանցավոր կրավորական	146
Անածանց կրավորական	150
Պայտն կրավորական	153
Չեզոք սեռ	155
Բարդ բայեր	158
Փոխարինելիություն	165
Փոխարինելիություն բառի վրա	168
Փոխարինելիություն բառի բաղադրության	172
Փոխարինելիություն բառի դարձույթյուն	173
Հարկադրական բայականեր	174
Բայի անդամներ	174
Բայանուն	174
Գերբայ	176
Ուղեանուններ	181
Մակերայ	181
Կապ	183
Շաղկապ	187
Մասնիկ	190

ՇԱՐՎՅՈՒՄՈՒԹՅՈՒՆ

Ենթակա և խնդիր	196
Գերադրական առարկաների նկերի շարահյուսական նշանակություններ	206
Համառոտություն	208
Որոշիչ-որոշյալ	213
Այլույթ	216

ՇԱՆՈՅԵ ԱԿԱՌ ԳԱՐԻԲԵՐ
ՀԻՆ ՎՐԱՑԵՐԵՆԻ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ШАНИДЗЕ АКАКП ГАВРИЛОВИЧ
ГРАММАТИКА ДРЕВНЕГРУЗИНСКОГО ЯЗЫКА
(на армянском языке)

Հրատարակչական խմբագիր Ժ. Ք. ԱՓԿԵՅԱՆ
Նկարիչ Լ. Ա. ԱՍԿՈՅԱՆ
Գեղարվեստական խմբագիր Է. Կ. ԳՈՐԵԱԿԱՆՅԱՆ
Տեխնիկական խմբագիր Լ. Կ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Սերագրիչներ Զ. Գ. ՆՐՈՒՆՅԱՆ, Է. Գ. ՄՈՐԳԱՐՅԱՆ,
Պ. Ա. ՉՈՐԱՆՅԱՆ

ИБ № 195

Հանձնված է շտաբի 21.07.1982թ. Ստորագրված է տպագրության 18.08.1983թ.
վճ 04486: Չափը 60x90^{1/16}: Քուլդի № 1: Նախատեսակի գրքի տվյալները,
բարձր տպագրության: Պայմ. 14,13 մամ., տպագր. 14,13 մամույ:
Հրատարակչի 12,12 մամույ: Տպագրանակ 1000: Պատվեր № 591: Գինը 2 ս. 30 կոպ.
ՀՅՈՒ ԳԱ Հրատարակչության, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյանի փ., 24 գ:
Издательство АН Арм. ССР, 375019, Ереван, ул. Маршала Баграмяна, 24 г.
ՀՅՈՒ ԳԱ Հրատարակչության տպարան, 378310, ք. Էջմիածին:
Типография Издательства АН Арм. ССР, 378310, г. Егмидзин.

ՆԿԱՏՎԱՆ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տող	Տպագրած է	Պետք է լինի
22	6(4)	տանայ	տանայ
24	18(4)	(նայից)	(նայից)
25	7(5)	մեղսալու լեզվու	մեղսալու; լեզվու
26	11(4)	(նայել)	(նայել)
28	11(4)	նյի—ս (նյի)	նյի—ս (նյի)
27	6(5)	լուսն	լուսն
30	13(4)	ինչպես	ինչպես
40	9(5)	կամ	կամ
22	6(5)	հոգս	հոգս—ս
23	2(5)	տըրքն—	տըրքն—ս
24	2(4)	(մաս Յեմերտ)	(մաս Յեմերտ)
27	6(4)	էրազմի	էրազմի
27	10(4)	հոգ	հոգ
31	10(5)	հարավոր անուհներ	հարավոր անուհներ
31	13(4)	մեղսալու	մեղսալու—ս
32	20(4)	(նրանք նրան)	(նրանք այս)
32	12(4)	սեպ	սեպ
33	4(5)	սառնիս	սառնիս
102	8—9(5)	բառակեր	բառակեր
102	11(5)	գերնալմեն	գերնալմեն
102	11(5)	հոգ	հոգ
109	11(4)	ն. անուհք.	ն. անուհք.
103	12(5)	ինչպիս	ինչպիս
103	12(4)	հարստ են	հարստ են
107	5(5)	անուհիք	անուհիք և
103	12(5)	նախորդընեն	նախորդընեն
104	2(4)	Տ ԵՅ	Տ ԵՅ
104	7—8(4)	ն և	ն և
104	10(4)	ս	ս
104	10(4)	կնիցանին	կնիցանին
200	7(5)	հրեկատարն	հրեկատարն
201	17(5)	Գ. Թամբուլ է	ա) Գործամբուլ է
206	10(4)	նի	նի
206	12(5)	նախ	նախ
207	11(4)	լուսնալու	լուսնալու; ճանալու
211	2(5)	այսուհ	այսուհ
212	2(5)	լուս	լուս
212	10(4)	Անուհիք են	Անուհիք են
222	1(4)	ՅԵԿԻՆՆԵ—անուհներ	ՅԵԿԻՆՆԵ անուհներ